

NAŠE PLANINE

MJESEČNIK PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

GODINA IV.

1952

BROJ 11—12

Pero Lučić-Roki:

Planine uz Jadran

Biokovo — „Makarske Alpe”

Vozeći se brodom iz Splita prema otocima Braču i Hvaru, upada nam u oči već u Splitskom kanalu impozantan obris golemog plavičastog masiva, što se naglo diže iz mora jugoistočno od Omiša i gubi se u sumagliji prema zaljevu, gdje, već pripitomljena, Neretva utiče u more. Prošavši kroz slikovita Splitska vrata ostavljamo Brač, i u blizini Hvara opet ugledamo poznatu gromadu, kako nadvisuje brda otoka Brača i zatvara na istoku Hvarska kanal.

Biokovo! Koliko sam mu se znao diviti, davno još za dječačkih dana u zimi, kada se sa njegovih zaledenih snježnih vrhova rušila silna bura noseći bijeli dim soli nad površinom pobješnjelog mora, a veliki se pjenasti valovi uz huku i lomljavu razbijali o oštре rtove pitomih hvarske uvala i draga. Ili opet u rano proljeće, kada se kroz zelene morske uvalice oko Supetra na Braču širi miris rascvjetalog ružmarina i tamarisa, a na kraju divnog plavog bazena između otoka i kopna uzdiže se strmo Biokovo, koje svojim nazubljenim snježnim vrhovima u ovom kraju daje ugodaj nekog velikog jezera negdje u Švicarskoj.

Najljepši je pogled na Biokovo sa vrha Perunova brda na Pelješcu (Sv. Ilija, 961 m), gdje ono izgleda kao da je uvijeno u prozirno ljubičasto velo, koje stvara refleks njegovih suncem obasjanih bijelih stijena u odrazu morskog plavetnila. Iznad mirne površine Hvarskega kanala pruža se dugački strmi zid, na kome se u jutarnjoj rasvjeti odražavaju u finim nijansama plavkaste i rumene boje mora i sunca. Zaista, teško je odrediti da li je Biokovo ljepše u sunčanoj prijepodnevnoj rasvjeti, ili u žarkom rumenilu predvečerja zimi ili u rano proljeće, kada njegovi snježni vrhovi upravo gore, izazivajući divljenje sa skrivenom željom da se čovjek popne na njegovo vrletno grebenje.

Sa kopnene pak strane, iz Sinjskog polja, djeluje Biokovo osobito impozantno, jer se odavde vidi njegov glomazni široki profil, čije strme rastragane stijene i oštři vrhovi još više daju utisak nekog masiva u Alpama.

Prolazile su godine; opet obilasci i prijelazi Biokova, i novi daleki vidi na njegovu gromadu sa vrhova Mosora, Troglava, Svilaje, Kamešnice, Vidove gore i drugih naših planina. Prošle su teške godine nedavno minulog rata, kroz koji su Biokovo i junake sa Biokova dobro i zauvijek

zapamtili razni neprijatelji našeg naroda iz zemlje i izvan nje, a naročito oni sa suprotne obale Jadrana, i došli su opet vedri dani u kojima smo sa planinarskim naprtnjačama pohrlili do Biokova, ponovno se opajali njegovim strminama i pogledima sa njega. Marljive su planinarske ruke podigle na ruševinama starog doma novi, još ljepši planinarski dom.

Bijeli motorni čamac vozio nas je iz Makarske prema Brelima. Uz more niže nam se pred očima plaža za plažom, a iznad zelenih borovih i maslinovih gajeva diže se visoka strma barijera Biokova, po čijem su podnožju razasuta slikovita sela sa bijelim krovovima.

Pogled mi stalno traži puteve i prolaze na visoki ravni greben, kroz duboke usjekline, strme tornjeve i široke isprane litice. Dok sam tako tražio prolaze ispod glomaznih prevjesa, slika se stalno mijenjala i jednakо uzbudivala sve tamo do pitomih plaža zelenih Brela.

Pa i jesu gotovo doslovce zelena. Iz stare guste borove šume izviruje tu i tamo po koji crveni krov ljetovališta, jer ovdje uz more i nema drugog naselja osim par hotela i desetak vila.

Brela se zapravo nalaze visoko gore iznad ceste po obroncima Biokova, raštrkana u više zaselaka u dužini od nekoliko kilometara. Nastala su pokraj starog naselja Berulia u Neretljanskoj oblasti, koje spominje još Konstantin Porfirogenet. Kraj župne crkve vide se još i danas kameni nadgrobni stećci sa reljefnim ukrasima. Ljetovalište uz more naziva narod ovoga kraja Solinama.

Kada planinar dođe u Brela, obuzme ga isto uzbuđenje, kao kad se nađe u kakvoj divnoj alpskoj dolini na podnožju visokih planina. Samo što ovdje ima mnogo neobičnih i kontrastnih ljepota, kakve ne možemo naći pod planinama u unutrašnjosti. U prvim danima boravka ni ne posmišljamo na neki fizički odmor. Htjeli bismo sve odjednom vidjeti, kupati se, popeti se na ona privlačna istaknuta mjesta, i konačno što prije naći se na grebenu Biokova.

Duž Brela uz more vijuga staza kroz gustu borovu šumu, što se prostrala sve do same obale. Pred očima se stalno nižu nove slike. Prema zapadu široko plavo more, a na horizontu naziru se obrisi otočića Drvenika. S južne strane su pitome padine otoka Brača, a sa sjeverne divlje litice predgorja Mosora i Biokova, od Omiša do Vrulje.

U ranim jutarnjim satima, kada je ovdje naročito bistar zrak, posebnu sliku ljepote i snage pružaju strmi, plavi vrhovi i stijene najrazličitijih oblika, što se naglo dižu odrazujući se na površini kao zrcalo tihog bazena mora, koje nježno miluje dugački bijeli žal pod našim nogama. More je uz rub žala potpuno prozirno svijetloplave boje, koja postepeno prema dubini finim nijansiranjem prelazi u sve tamniju, tako da se čini kao da gledamo kroz ogromni kristal. Prelijevanje srebrno-zlatnih boja, zatim svijetlozelenih u tamnozelenu, do izrazito plave boje dubokog mora i svečanu tišinu ponekad naruši daleko bruhanje motornog broda. Dalje nailazimo malu pitomu uvalicu sa sitnim bijelim žalom, obrubljenu borovom šumom, čija se zelena boja odražava u moru i čini uvalicu sličnu gorskom jezeru, dok u pozadini, iznad tamnozelenih krošnja borova i čempresa strše vrhovi Biokova, sa kojeg se sve do sela Basta ruše ogromni sipari.

Staza nas vodi dalje uz more, pokraj lijepog hotela »Soline«. Hotel je sagrađen u bijelom kamenu sa dugačkim balkonima, a smješten je iznad

*U Biokovu —
Pod teretom*

Foto: P. Lučić-Roki

morske obale i okružen šumom starih debelih borova. Odmah pod hotelom pruža se dugački žal, koji je jedna od brojnih, što većih, što manjih plaža koje se nižu od Brela mimo Baške Vode sve do Makarske. Osim ovog hotela postoji još i hotel »Brela«, i nekoliko manjih ljetnikovaca pod istom upravom. Uprava ovih objekata veoma je ambiciozna i ulaže mnogo brige i truda, da gostima pruži što udobniji odmor. Najveća briga uprave je voda, kojom Brela, usprkos velike blizine jakih izvora žive vode, nisu opskrbljena. Zanimljivo je, da je u svim sobama hotela uvedena tekuća voda, ali je to nažalost kišnica iz cisterne, koje za sušnih dana ponestane.

Nužno bi bilo, a i skrajnje je vrijeme, da naša Uprava za turizam i ugostiteljstvo riješi ovaj akutni problem, koji bi mogao imati i teških posljedica, pogotovo zato što Brela posjećuju većinom obitelji sa malom djecom. Svega dva kilometra od Brela nalaze se jaki izvori, koje treba usmjeriti do hotela sa već gotovim vodovodnim uređajem. Ovako rijetko lijepo kupališno mjesto na Jadranu, koje leži gotovo na samim izvorima biokovskih voda, ne bi smjelo ostati bez vodovoda.

Najveći je užitak za planinara u Brelima kupanje u onom naročito bistrom moru, i tek što okrene leđa pučini, diže mu se pogled na stijene, žlebove i divlje sipare do vrhova Biokova.

Tako smo i mi nekako izdržali dva dana, a trećega se zaputili prema Biokovu, rano ujutro, još prije izlaska sunca.

Strma staza dovela nas je kroz borovu šumu gore do glavne ceste, koja vodi nešto preko 100 m iznad mora. Cesta iznad Brela predstavlja zapravo izvanredno razgledište na zelene padine do obale, na more i strme razrovane obronke planine. Na jednom širem mjestu uz cestu opazili smo

Biokovo — Stijene

Foto: P. Lučić-Roki

izgleda poput nekog tibetanskog naselja. Gledamo strme stijene nad selom i sjećamo se teške nesreće koja je ovdje 1927. godine zadesila poznatog zagrebačkog planinara Mandla. U snježnoj vijavici zalutao je zajedno sa svojim drugom, i spuštajući se bespućem pao, i smrznuo se zbog iznemoglosti, a njegov suputnik nije bio u stanju da mu pomogne.

Ljudi su u Bastu prijazni, susretljivi, upućuju nas u smjeru puta i preporučuju da četurice napunimo hladnom vodom sa dobro uređenih česma u njihovom selu. Jedna mlada djevojka, opaljenih obraza, goni dvoje magaradi, i poziva nas da će nas povesti kraćim putem do izvan sela. Na rubu sela nailazimo na stara zapuštena gumna, gdje se nekad vršilo žito, koje se tada ovdje sijalo.

Ostavljamo Bast i zaustavljamo se na visini od 350 m nad morem. Još uvijek nas prate sa strane gajevi masline i bora, pa i vinogradi u zavjetrini, koji se ovdje dižu preko visine od 400 m. Put nas vodi dalje u serpentinama, ususret velikog sipara i divlje strmine.

Susrećemo prvu kolonu djevojaka i momaka natovarenih teškim teretom drva i trave ubrane na biokovskoj visoravni. Za njima susrećemo drugu, pa treću, i tako redom sve jednu za drugom, do vrela pod osamljenom vrbom (700 m), gdje se pojedine grupe odmaraju. Ima među njima i starijih ljudi, a i djece. Svi se žure, dok im znoj curi niz košturnjava opa-

mali automobil, i uz njega razapeti šator. Jedan bračni par engleskih turista izabrao je ovdje mjesto za bivakiranje. Nisu imali loš ukus!

Nedaleko Baške Vode odvaja se od ceste nalijevo konjski i pješački put prema slikovitom selu Bastu. Prolazimo gajevima starih maslina, postepeno se uspinjemo, a pred nama se otvara amfiteatar što ga čine visoke stijene Ražnja (1535 m), Sv. Ilijе (1640 m), Kuranika (1550 m) i Sibenika (1450 m). Na lijevoj strani promatramo veliki kuloar između Ražnja i masivnog tornja Bukovca. Trbušaste goleme stijene ispod Sv. Ilijе razdiru dugi sipari, što se poput lepeze spajaju u dvije kamene rijeke, koje teku sve do morske obale u Baškoj Vodi. Ovdje su ljudi morali izgraditi čvrste betonske brane, da obrane vinograde i maslinike od sile divljih bujica, što se za nevremena ovuda ruše u more nositi sa sobom svu silu kamenja.

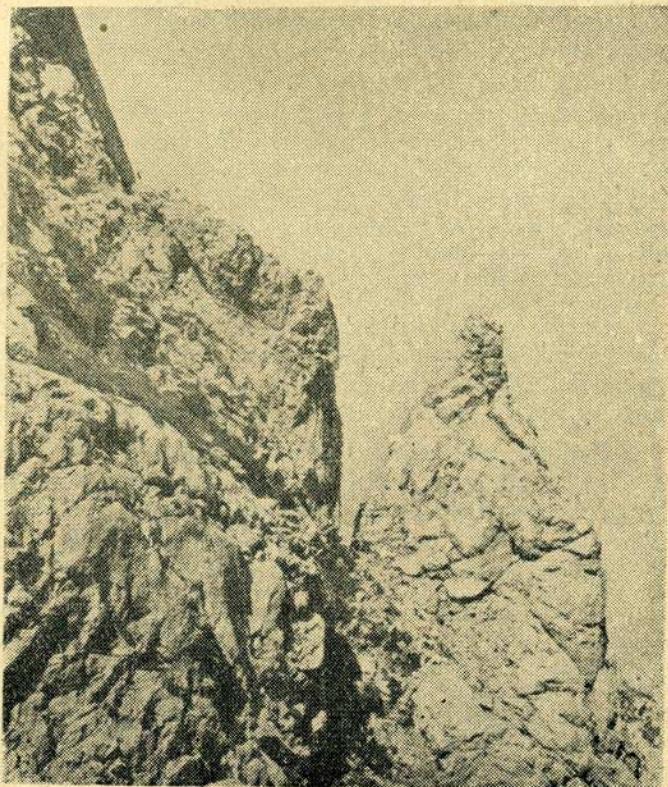
Pred nama je Bast, živopisno planinsko selo, koje se sa svojim bijelim krovovima zbilo na terasama u okrilju visoke planine, pa

ljena lica, ali uвijek su vedri i spremni na razgovor i šalu. Na upit, da li im je teško, smatraju da je još teže nama. »Ta kako ћete Vi gore, kad niste navikli ovakvom napornom hodu po kamenju!«

U razgovoru saznajemo, da oni planinu vole i cijene, usprkos njene oporosti, jer im ona daje za život i stočnu hranu, i krumpir i drvo za ogrjev. Ranom zorom spuštaju se ti ljudi sa visinskih stanova, gdje je stoka na ispaši, pod teškim bremenom niz strminu prema selu, a onda se opet po poslijepodnevnoj pripeci vraćaju natrag gore, u planinu, da bi sutradan nastavili istim radom. Tako oni dnevno prijeđu i preko 2000 m visinske razlike, u borbi sa strminom, žegom, teretom i nevremenom.

Na lijepo obzidanom vrelu između dvije vrbe odmaraju se svi koji onuda prolaze, i opskrbljuju se vodom, koje više nema sve do stanova na visoravni.

Opraštamo se od susretljivih gorštaka, hrabrimo jedni druge za daljnji put, i krećemo po ljutim siparima prema sve većoj strmini. Nakon jedva stotinjak metara uspona susrećemo novu grupu mladića, koji sa svojim teškim teretom trče niz strminu, dok bat njihovih koraka odzvanja po kamenu još dugo nakon što su nam nestali s vida. Raduje nas živost ove planine, u čijoj divljini nismo našli gluhu pustoš, već život i rad čovjeka, koji ovdje prilazi prirodi na osebujan način, i pobjeduje je u borbi za svoj opstanak.

U stijenama Biokova

Foto: P. Lučić-Roki

Što se više uspinjemo, sve nam je širi vidik preko amfiteatra iznad Basta na more i Mosor-planinu. Na raskrsnici staza krećemo udesno, jer lijeva vodi na stanove pod Kuranikom. Uskoro dolazimo u svijet razvedenih okomitih stijena i tornjeva, iz kojih mjestimično strši po koji burom iskrivljeni crni bor. Na visini od oko 1000 m nalazimo se u području crnog bora, koji ovom dijelu daje alpski izgled, uljepšan pogledom na more i otoke. Na mjestima imamo utisak da se stijene Šibenika ruše strmo sve do mora. Strmina raste. Vješto izvedena staza vijuga u oštrim i kratkim serpentinama, a na mjestima je usječena u stijeni. S desne strane staze strmo se ruši velika kamena rijeka golemlih sipara, koje pojačavaju točila sa stijena oko vrha Šibenika. Ponekad čujemo lomljavu kamenja i udarce balvana, koje čobani spuštaju niz točila sa visoravni, da ih na nižem mjestu slože i ponesu.

Začudilo nas je, kada smo, na visini od 1100 metara došli u područje niske bukve. Napustivši ga, započinjemo usponom prema oštro odrezanom rubu planine, iza koje se onda prostire valovita visoravan Biokova.

Još uvijek smo u sjeni visokog zida, premda je već blizu deset sati.

Zadnjih stotinjak metara uspona do ruba zvanog »Na motiki« provlači se staza kroz duboki kamin, na čijim vlažnim policama nailazimo na divno šareno planinsko cvijeće. Usprkos žege mjeseca kolovoza, ovdje struji dosta hladan zrak. Razne vrste saksifraga i plavih kampanula, žarki Dianthus — alpski klinčić, buseni svježe trave i mahovine ukrašavali su kamene litice u ovoj prosjeklini, dok se u jednom vlažnom sjenovitom kutu njihala na povjetarcu nježnoplava Aquilegia alpina. Još par koraka, i izlazimo iz stijene.

Pogled niz kamin je veličanstven. Svuda uokolo ruše se strme, čvrste stijene i tornjevi, a duboko dolje ispod sivih sipara i kamenih gomila pruža se uski pojaz zelenih vinograda, pa maslina i borova, a onda široko more. Onaj oštri mali šiljak, vrh »motike«, što se vidi odozdo iz Baške Vode, sada je velika kamena piramida, koja podsjeća na preokrenutu motiku. Ispred nas se ukazala uzbibana visoravan, na čijem se istočnom rubu diže masivna piramida najvišeg vrha Biokova Sv. Jure (1762 m).

Staza se ovdje razdvojila: nalijevo vodi prema stanovima u smjeru centralnog grebena planine, a nadesno prema vrhu Šibenika i stanovima pod njim. Mi smo krenuli udesno, mimo dubokih vrtača, jedne jame ledenice, iz koje je strujao leden zrak, i uskoro naišli na prve stanove.

Zadivljuju oštri kontrasti ove planine. Nakon onih strmina i goleti, evo nas sada usred zelenih bukvika što okružuju duboke vrtače, u dnu kojih su rascvjetana krumpirišta. Između oštrih škrapa zeleni se niska, gusta trava, koju seljaci iz Basta strpljivo kose malim srpopivima i skupljaju u stogove, da je onda na leđima ili na glavi prenesu u selo.

Idemo po jedva vidljivom tragu od opaska po raspucanim ispranim pločama do ruba stijene, odakle se pruža gotovo jeziv pogled na duboku kotlinu iznad Basta, u koju se ruše strme gole stijene okolnih vrhova, višoke preko hiljadu metara. Sporo napredujemo ovim rubom pazeći na ravnotežu i nedaleko velike vrtače krećemo u smjeru borove šumice, koju je požar gotovo sasvim uništio.

Krumpirište
na Biokovu

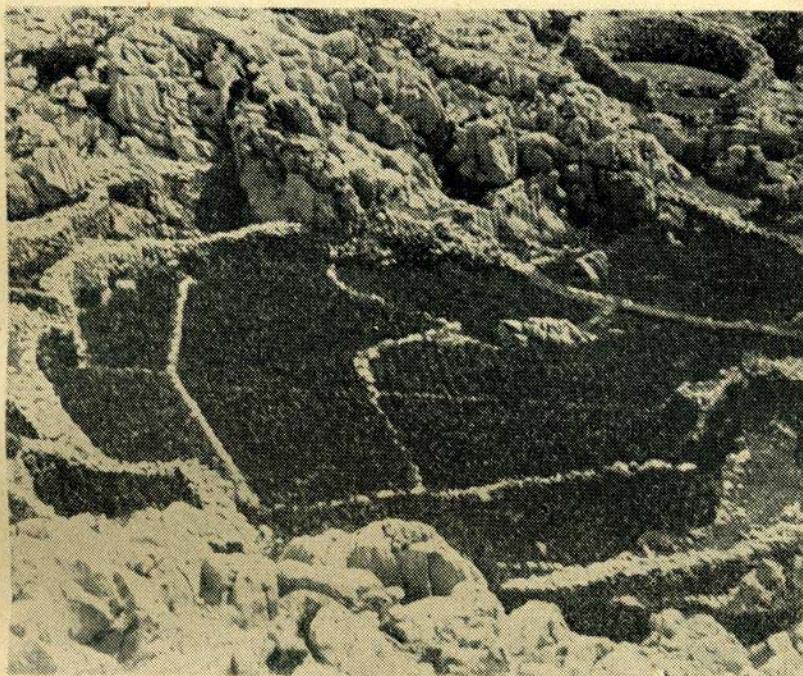

Foto: P. Lučić-Roki

Evo nas na vrhu Šibenika, gdje tražimo najudobnije mjesto u kamenu odakle ćemo se diviti jednom od najljepših pogleda kakav se može zamisliti sa vrha planine. Premda je podne, žega nije nesnosna, jer puše lagani vjetrić.

Pod nama, ispod oštro odrezanih silnih stijena, pruža se u dubini od skoro 1500 metara živopisna obala Makarskog primorja, sa pojedinim skupinama kućica, koje označuju naselje od Brela do Podgore. Uz obalu vidi se dno mora sa svijetlozelenim i plavim mrljama naizmjence, već prema tome da li je dno pjeskovito ili pokriveno travom. Tu i tamo reže površinu bistrog mora uz obalu čamac, koji iz ove visine izgleda kao orahova lјuska. Dobro se vidi luka Makarske u obliku potkove, te strme stijene iznad luke. Sasvim lijevo, na kraju biokovske barijere, ističe se uz obalu veliki hotel u Tučepima. Namreškana površina Hvarskog kanala, daleka pučina iza otoka Hvara prema Korčuli i Lastovu, markantni vrh Perunova brda na Pelješcu vide se u daljini. Pred nama se pružio kornjači sličan otok Brač sa dubokim uvalama i bijelim mjestancima u njima i iznad njih, dugi Brački kanal, a nadesno Omiška Dinara, Mosor, te vrhovi Biokova, preko kojih je podnevni maestral tjerao cijelu flotu bijelih oblaka — kumulusa.

Odjednom se nad malim zelenim livadama između vrtača i borova gaja sjeverno od nas, pojavila neka uska sjenja, koja je naglo promicala prema hridima na rubu planine. Biokovski orao! Uskoro smo ga opazili kako kruži nad nama, i učinivši nekoliko velikih krugova izgubio se u stijenama u smjeru Vošca.

Nakon nekog vremena osjetili smo jačinu sunca na ovoj visoravni škrtih sjena. Provlačimo se između vrtača u kojima su posaćeni krumpiri, jer nam se čini da je ovuda najkraći put do stanova. Miris dima najavio nam je da smo u blizini, no ipak smo ih ugledali tek kada smo bili upravo pred njima, jer se zbog jakog sunčanog refleksa čini kao da su dio kamenja iz kojega su napravljeni. Unutrašnjost ljetnih stanova vrlo je skromna: uska drvena vrataša vode u malu prostoriju, u kojoj je otvoreno ognjište, mala polica za najnužnije stvari, i skroman ležaj do zida. Nasuprot stana za ljude nalazi se natkriveni i ogradieni prostor za stoku, a malo podalje cisterna za sabiranje vode. Ugodna polutama, koja vlada u prostoriji i dobra hladna voda predstavljaju komfor, koji ovdje u surovoj planini više vrijedi nego sva savremena udobnost.

Kad god se spremam na silazak sa planine, obuzme me i osjećaj neke sjete uz ono veliko zadovoljstvo što ga je prouzrokovalo mnoštvo dubokih doživljaja. Teško nam je odvojiti se od planine, njenih ljepota i života u njoj, i ovih gorštaka sa kojima smo se za kratko vrijeme toliko zbljžili. A vrijeme odmora prolazi brzo u razgovoru sa bistrim, poštenim i iskrenim stanovnicima ovih planinskih stanova, koji znadu tako živo pričati o životu planine, dok iz njihovih riječi izbija toplina i ljubav prema prirodi i rodnoj grudi, za koju bi oni sve žrtvovali.

Brzo se spuštamo niz strminu. Popodnevno sunce uprlo je o sive litice što blješte i griju, kao da su se urotile protiv svega živoga što ovuda prolazi. Susrećemo se opet sa istim ljudima što su se jutros pod teretom spuštali prema Bastu. Prepoznavaju nas, ispituju jesmo li umorni, žedni, i kakav je utisak na nas ostavilo Biokovo. Dok se malo odmaramo kraj vrela ispod osamljene vrbe, jedan nas seljak nudi vodom sa izvora uz riječi: »Ovo je zdrava voda, ne bojte se pitи; nije ubojita!« I zaista, divno se osvježismo.

Ponovno srdačno oprاشtanje, novi susreti i prepoznavanje, razgovor i veseli pozdravi.

U predvečerje prolazimo kraj maslinika iza Basta, a jedan nas momak nudi svježe ubranim smokvama: »Uzmite, umorni ste, dobro će Vam doći!«

Mrak je. Odmaramo se na žalu u Brelima na svježem povjetarcu koji puše s mora. Gledamo tamne obrise visokih stijena, kad odjednom na njima plane krijes. Najprije jedan, pa drugi i treći veselo plamsaju na noćnom obzorju, a nama se čini kao da nam šalju pozdrave s planine.

Siroka bijela brazda pjenila se iza parobroda na plavoj površini mora, dok smo se sve više udaljavali od obale vozeći se prema Splitu, a silni je bedem Biokova ostajao za nama obasjan žarkim zrakama popodnevnog sunca.

U Brelima pod Biokovom

Foto: Tošo Dabac

Sjeverni Velebit — u Rožanskim kukovima

Foto: P. Lučić Roki

Kroz Smrćeve doline

Šume po svjeverozapadnim obroncima Velebita već su bile ogrnute zlatnožutim plaštom svoje raskošne jesenske odjeće. Orgije boja u svim nijansama od svijetložute do zagasito-smeđe i tamne, protkane mjestimično zelenilom četinara dočaravaju nam sliku iz priča, koju pero pisca ne može nikako predočiti. Tim šumama krenuli smo i mi na vrhunce sjevernog Velebita.

U predvečerje stigli smo na Zavižan i ugledali naš novi dom ponosan i lijep, bez skela, u stadiju završnih radova. Vrijednost ovog planinarskog objekta povećana je time što je u neposrednoj blizini planinarske kuće iskopana velika cisterna sadržine od 36 m^3 , koja je ovih dana dovršena.

Planinarski dom na Zavižanu (Sjeverni Velebit)

Foto: P. Lučić-Roki

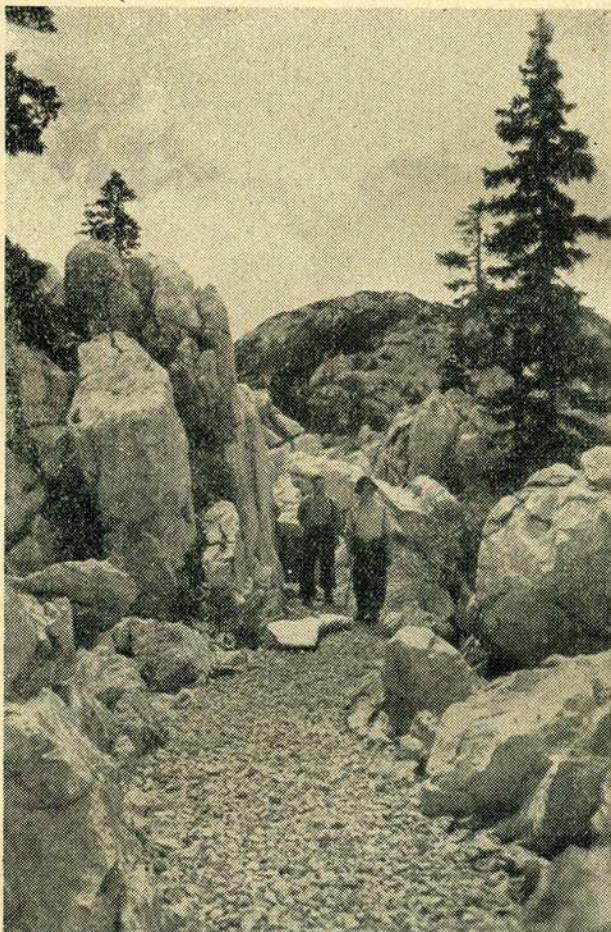
Svi smo, i ne odloživši naprtnjače, počeli razgledavanjem zgrade, cisterne i kanala u koji se polaže vodovodna cijev. Radnici na čelu sa starim Ivanom Modrićem neprestano su nam se tužili na loše vremenske prilike koje im smetaju kod radova, jer je već bio zapao snijeg, i počelo zaledivanje. Naše veselje nije dijelio član naše grupe Ante, koji je došao da dovrši razne ličilačke radove. On je rogororio i ljutio se na nesretnu pratilicu ljudskog pamćenja zaboravljivost, jer je za namjeravani noćni rad uz najveću opreznost donio iz Senja petrolejsku svjetiljku, ali pregleđavajući naprtnjaču ustanovio je da je zaboravio vijak i stijenj. Njegov noćni rad bez svjetla morao je prema tome otpasti.

Pošto smo noć prespavali u novoj planinarskoj kući, ustali smo prije izlaska sunca, a napolju nas je pozdravio hladni jesenski mraz koji je prekratio krasnim bjelilom zavižanske gorske livade. Izlaz sunca dočekali smo na Vučjaku (1645 m), te nadivivši se krasotu dalekih vidika i čarobnoj

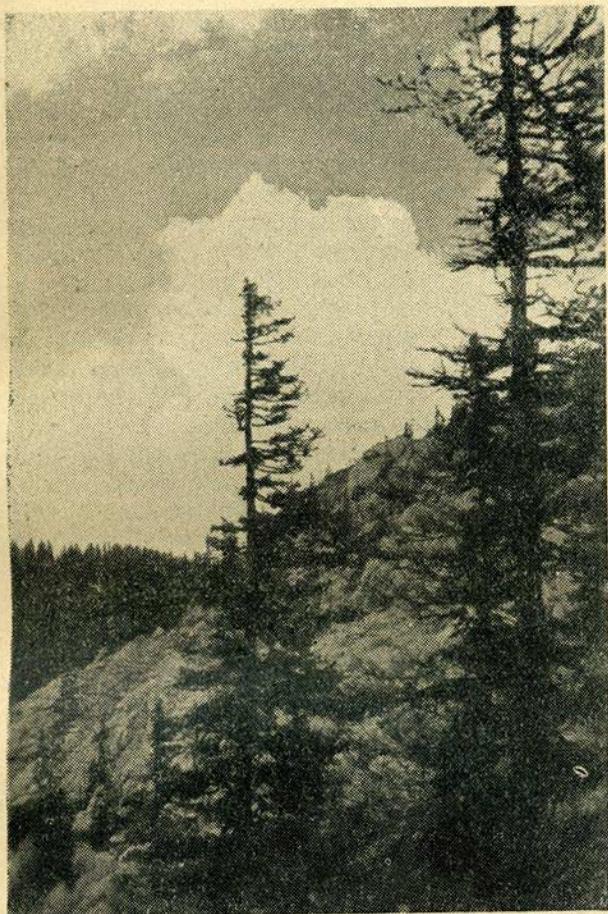
ljepoti vedrog jesenjeg horizonta, sa strahopostovanjem smo razgledali golemi kameni blok na vrhuncu u kojem je bila usaćena željezna kutija sa knjigom za upis njegovih posjetnika, u koji je ove jeseni udario grom i formalno ga smrvio. Kutija je odbaćena u daljinu od 30 metara, ali je knjiga u njoj pronađena u neoštećenom stanju. Ovo nam je prva opomena strašnih prirodnih sila koje se uvijek bore da čovjeku onemoguće pristup u visoke planine. Nama su danas te sile bile sklone i mi smo se brzo spustili s vrha Vučjaka, podijelivši se u dvije grupe i krenuli na daljnje ture. Sa mnom su pošli prof. Milivoj R. i naš stari planinar Nikica R. put Smrčevih dolina i impozantnih Rožanskih kukova.

Već u početku puta divili smo se neopisivim ljepotama i raznolikosti gorskih predjela koji su se nizali pred nama dok smo išli Premužićevom stazom. Kad smo stigli do gorske livade nazvane Vukušić-Katunište, skrenuli smo desno sa Premužićeve staze u Čemerikov Dočić i dalje u pravcu jugozapada put Smrčevih dolina. Gorske livade Vukušić-Katunište i Čemerikov Dočić većim dijelom prerovale su divlje svinje, i mi smo se čudili revnosti tih nepoželjnih »trudbenika« koji su prekopali čitave predjеле sa vršenje od pluga ili težačke motike. Prije rata kroz Smrčeve doline bila je sprovedena slaba markacija po stablima, a kako ju je sada vrijeđe izbrisalo, to su seljaci djelomično markirali pravac nogostupa zatesavanjem stabala. Zapravo ovdje se ne radi o nekom putu ili stazi, već o pravcu sjever-jug kojim se može lako proći, a kojim je tako rijetko stupala ljudska noga, da se tragovi nogostupa mogu samo mjestimično otkriti.

Prešavši preko Čemerikovog Dočića našli smo se u predjelu duboke šume kojom smo se stali probijati ravno prema jugoistoku. U Smrčevim

Na Premužićevoj stazi

u Sjevernom Velebitu

broj stabala leži po tlu, uginuvši svojom prirodnom smrću. Ta slika obojenih šumskih divova, koji se u miru pretvaraju u prah i trulež, daje posebno obilježje prašume ovim neobičnim dolinama. Crnogorična stabla su ovdje obraštena nekom gustom bujnom mahovinom, koja visi s njih poput kudjelje i daje im namršten starački izgled. Velik broj trudova (gube) po stablima i gljiva po tlu upotpunjuje ovu tipičnu šumsku sliku. Od gljiva naišli smo na lističarke i neku posebnu vrstu vrganja, te na neke primjerke koji su nam bili nepoznati.

U prvoj dolini u koju smo se spustili naišli smo na goleme smreke koje su se ravno poput svijeća uzdizale prema svijetlu i suncu. Njihove divovske krošnje nisu propuštale sunčanih zraka na zemlju, već su ih upijale trajno zelenim lišćem tako, da na tlu same doline uspijeva od bilja još samo neka slaba travica i gdjekoji lopuh. Ovo je zaista »smrčeva dolina« koja daje život samo smrekama, pa ju je narod radi toga tako i prozvao, budući da stanovnici Velebita nazivaju smrekiju i »smrčem«.

dolinama sačuvano je područje prastarih šuma u koje je samo mjestimično prodirala sjejkira seljaka, da obori pojedino izabrano stablo. Ovaj predjel unesen je u geografske karte, ali vjerojatno kartografski još nije snimljen. Narod naziva ovo područje Velebita Smrčevom dolinom, t. j. u jednini, dočim prof. Poljak i noviji kartografi uzimaju taj naziv u množini, da obuhvate njime čitav niz šumovitih dolina koje se prostiru u velikoj kotlini koja se proteže u duljini od oko 6 km ispod Hajdučkih kukova na jugozapadnoj primorskoj strani.

Probijajući se prema jugu nailazili smo sve ljepše predjеле dubokih šuma, a kroz tišinu i dobrojanstven mir pratilo nas je vedri pijev ptica sa mahovinom obraštenih divovskih smreka. Kako šuma nije ovdje prorjeđivana, to velik

Gonjeni čežnjom za suncem i širokim vidicima krenuli smo dalje u pravcu jugoistoka prema divovskoj Gromovači, vrhuncu iz skupine Rožanskih kukova (1675 m nadmorske visine). Mimošli smo i duboku dolinu u kojoj je neki Maras iz Brloga kopao sakriveno blago kralja Bele i iskopao u pećini čitavo jezerce, u kojem u svako doba godine ima snijega i leda. U dolini se nalazi ogromna hrpa iskopanog kamenja i zemlje, a u podzemlju pećine jasno se čuje šum neke ponornice. Od zanimljivih biljaka oko ove doline raste neka vrsta divlje loze koja donosi grozdaste plodove kiselkastog ukusa, koji su jestivi i bogati vitaminima. Porijeklo te biljke na ovom mjestu prilično je zagonetno, isto kao i tragovi prastarog zida kojim je bio zazidan ulaz u spilju gdje je Maras tražio zakopano blago. Iznad ove doline u pravcu jugozapada nalazi se slab izvor Ruja, koji izbija u ilovači i predstavlja dragocjeno napajalište za divlje životinje. Po vidljivim tragovima ustanovili smo, da ga najviše koriste divlje svinje. Njihov smisao za pranje i higijenu ogledao se čak i po okolnim smrekama, jer su one poslije kupanja u Ruji namjesto ručnika upotrebljavale smrekova stabla za otiranje svojih čekinjavih tjelesa. Teško je reći da li je njihova sumnjiva elegancija ovim kupkama povećala svoju vrijednost! Odavle smo opet naišli na predjеле bukove šume kroz koju smo veselo tapkali po mekom lišću, koje je već počelo obilato opadati. Kad bi izbili na mjesta gdje je šuma bila rijeda i pred nama se otvarao širi vidokrug, ugledali bi prema jugoistoku u prozirnom blistavom okviru sunčanih zraka i plavog horizonta ponosni osamljeni vrh Gromovače, koji se je upravo očinski obratio Smrčevim dolinama dižući se iznad njihovih šuma i golemyh kamenih provalija poput moćnog čuvara ove raskošne ljepote. Nailazili smo na nove doline obrubljene strmim liticama iz kojih su se kao iz nekog egzotičnog vrta uzdizala krasna pravilna stabla smreka i jela. Požalili smo što nemamo slikarskog talenta, da na platnu sačuvamo ove divne prirodne boje i oblike istranske djevičanske ljepote. Smrčevih dolina ima oko 7, a mnogo naliče jedna drugoj, i ako se čovjek kreće ovim predjelom po tmurnom danu bez sunca vrlo lako izgubi orijentaciju i može da zaluta.

U narodnoj predaji ovaj dio Velebita zauzima značajno mjesto, a priče o hajducima koji su ovdje nalazili sigurne zaklone, i o zakopanom blagu, prelaze od oca na sina. Za turske okupacije Like i Krbave ovaj dio planine bio je blizu turskoj granici i služio je radi svoje nepristupačnosti kao sigurno sklonište hrabrih hajduka i prebjega. Na jednoj pećini sačuvan je i danas u pukotini zabijeni kovani čavao, za kojega predaja kaže da je služio hajduku za vješanje mesa divljači i goveda kojim se je hranio. Stari seljaci čvrsto vjeruju da u vrhuncu Čepurašu postoji spilja u kojoj je spremljeno hajdučko oružje i blago, ali da nitko sada ne može točno odrediti koji je to vrhunac. Prof. Poljak, međutim, naziva Čepurašem vrh iznad Čemerikovog Dočića čijim smo se obronkom spustili u Smrčeve doline. Ove doline omiljelo su boravište medvjeda i raznih šumskih ptica. Ipak najljepši su ukras Smrčevim dolinama njihove divne šume. Dragocjena stabla smreka i bukava nisu ovdje sjećena nikada u većoj mjeri, već samo katkada pojedina stabla za potrebe seljaka, i ovaj dio Velebita sačuvao je onu posebnu ljepotu potpune divljine sa kojom se danas tako rijetko susrećemo. Gledajući divovska stabla četinara mislio sam o svim onim koristima koje šuma pruža čovjeku.

Osim ogrjeva iz drveta dobivamo oko 600 raznih industrijskih proizvoda kao: sirovinu za tkanine, kemikalije, boje, smole, šećer i t. d. Nitko ne bi smio posjeći jedno stablo, a da tri nova ne posadi, da bi se tako očuvalo ovo naše neizmjerno narodno bogatstvo.

Smrčeve doline svakako su divan prirodni perivoj.

Kako smo stigli do podnožja Gromovače nakon 3 sata laganog hoda, poslije kraćeg odmora počeli smo uspon njezinim južnim sedlom. U početku uspon nam nije bio težak, ali čim smo se više uspinjali zivevale su sve neprijaznije provalije na nas, pa smo siguran uspon mogli nastaviti samo kroz široko područje hridina, koje je obrašteno žilavim visinskim borom (*pinus montana*). Tako je počeo naš hod u visinama iznad zemlje, i mi stali čas skakati, čas balansirati i lebdjeti na granama žilavih niskih, ali neobično gustih grmolikih stabala. U početku je to bilo i zanimljivo, a nas je natjeralo trenutačno nadahnute da srčemo primitivne stihove i pravimo dosjetke. No doskora smo, nakon nekih 500 m hoda po tim divljim borovima, posve zašutjeli i Nikica je zaključio da uopće ne postoji izraz kojim bi se moglo vjerno imenovati ovo naše penjanje. Kad smo se umorni dočepali željkovanog sedla ustanovili smo da moramo prijeći još jedno pod istim uslovima. Utješili smo se konstatacijom da je ovo penjanje pravi alpinizam i krenuli »kroz gudure i kroz klance« dalje. I opet smo se našli među živim elastičnim granama visinskog bora, a naše penjanje sličilo je plovidbi brodova na uzburkanom moru koji se probijaju kroz burne nastrljive valove. Konačno, poslije 1 kilometra mučnog penjanja stigli smo na vrh južnog sedla Gromovače umorni i znojni. Bilo je upravo podne i uz ugodnu vatu mi smo konačno pružili zadovoljštinu našim praznim želucima. Veliki komadi kruha, mesa, sira i ostalog bili su formalno smaknuti i naša nam se je iscrpena snaga povratila. Tek poslije duljeg odmora i zakuske popeli smo se na Gromovaču.

Opet su pred nama iskrasnule silovite provalije i dragi nam znanci Rožanski i Hajdučki kukovi. Za orijentaciju su ovdje najprikladniji vrhunci osim Gromovače: na jugoistoku impozantni kameni Veliki Kozjak, na jugozapadu Lisac i Rožanski vrh, a na sjeveru Veliki i Mali Rajinac. Između njih pruža se jedinstvena panorama strahovitih provalija i kamenih divljih nepristupačnih vrhunaca. Tu divlu sliku uljepšavaju i čine prijaznjom područja većih dolina koja su obraštena gustim šumama. Morske panorame na jugozapadu upotpunjaju tu sjajnu sliku osobitih prirodnih ljepota plavetnilom onog modro-plavog ogledala u kojem se samo u jednom danu vidi bezbroj raznolikih promjena boja i oblika. Sa Gromovače spustili smo se na Premužićevu stazu, koja se proteže kroz ovu divlinu kao divan trag civilizacije i ljudske upornosti u savlađivanju prirodnih prepreka. Posjetili smo ruševine Rossijeve kolibe i nakon toga krenuli divnom Premužićevom stazom prema Zavižanu. Iza svakog zavoja čekala su nas nova iznenadenja, nove panorame, vrhunci neobičnih oblika, šume, golet, more, brda, a iznad svega toga nasmijano sunce i čist oistar planinski zrak.

Kad smo stigli na Zavižan u planinarsku kuću predali smo se ugodnom odmoru, a topla goveda juha ulijevala je nove snage u naše premorene udove. U našim očima odražavala su se preživljela uzbuđenja, a u sjećanje se je urezao još jedan nezaboravni dan.

Sa penjačkim užetom po Prenju i Velebitu

Prenj! Prošlo je punih jedanaest godina otkako smo ga svakodnevno gledali sa Čvrsnice za vrijeme našeg trotjednog boravka na kući pod Velikim Vilincem. Sa Ploča, Velikog Vilinca, Pešti-brda, Merića-stijena ili od Janjičak-vrela, Tumbe, sa bilo koje strane smo ga promatrali, uvijek nam je na istoku stajao u formi nazubljenog masiva solidnih temelja, koji su izranjali iz plavkaste polusjene sa obala Neretve i nosili na svojim ramenima niz tornjeva i vrhova, dajući dojam češlja, kojemu su mjestimično poispadali zubi. Na mjestima gdje bi manjkao po koji zub, naslućivali bismo kakvu visoku gorsku previju, sa koje se negdje pružao opsežan pogled, ili pak kakvu duboku dolinu, u kojoj su pastiri provodili svoj možda jednakorođeni život kao i ovdje na Čvrsnici.

Tokom svakodnevnih susretaja znali smo već dosta o njemu, postajao nam je već dobrim znancem. A onda je došao dugi vremenski prekid, koji je nemilosrdno izbrisao sve, a ostavio mu osobinu, koja nam ga je vezala u našoj sve bljeđoj uspomeni. Tako se i meni nešto usjeklo u sjećanje, za što sam se čvrsto povezao, vjerujući da je to najbitnije, i da je to baš ono pravo između mnogih sitnica, koje su bile osuđene na zaborav.

Bilo je tada mnogo želja, izrečenih i u sebi zadržanih, a koje će sigurno mnogima od tadašnje devetorice zauvijek ostati neispunjene. Do nedavno sam mislio da među te spadam i ja. Dugo godina su to bili razlozi potpuno objektivne prirode, kojima su se zadnje godine iznenada priključili daleko neugodniji, lični, a koji su velikim procentom vjerojatnosti davali do znanja, da Prenj i nadalje ostaje za mene neostvarivi san.

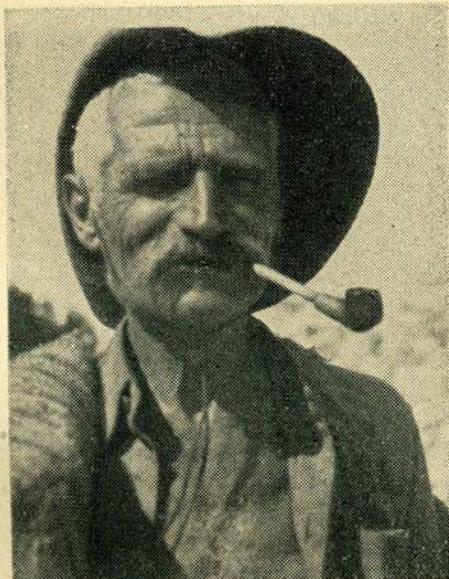
Pa ipak, ispalо je drugačije. Zato je Prenj kao pozornica naših ovo-godišnjih namjeravanih penjačkih uspona imao dvostruku vrijednost. I kao područje gdje sam već davno želio poduzeti koji penjački uspon, i kao mjesto pokusnog ispitivanja sposobnosti svladavanja napora i svih onih brojnih objektivnih i subjektivnih poteškoća, tako neizbjježivih za višednevno planinarenje po bosansko-hercegovačkim planinama; to je sve skupa za mene stajalo pod znakom pitanja zbog nedobrovoljne jednogodišnje pauze iz zdravstvenih razloga. Zbog svega toga smo, moj penjački prijatelj Drago i ja, imali dosta razloga da budemo nestrpljivi u očekivanju našeg susreta s Prenjom.

Kao i mnogim planinarima, i nama je Konjic, oveće mjesto na Neretvi, predstavljao polaznu točku za uspon na Prenj, a u isti mah i završnu točku dugotrajne, neugodne i opasne vožnje na dvjema pomičnim željeznim pločama između vagona, na kojima smo žonglirali nas trojica sa pet komada naše omašne prtljage, čas daveći se u nebrojenim tunelima u čadi i dimu, a čas kasnije opet znojeći se na žarkom popodnevnom hercegovačkom suncu. Međutim, kolikogod je ta vožnja bila neprijatna i zahtjevala znatnu dozu opreznosti i spretnosti, ipak smo čitavim putem imali dovoljno prilike da uživamo u izvanredno lijepim krajobrazima obronaka Trebevića, Igman-planine, Bjelašnice, Ivan-planine i u nadasve interesantnom pogledu na Prenj-planinu sa stanice Bradine, najviše točke ove željezničke pruge.

Konjic, kao mjesto izvanrednih turističkih perspektiva na budućem velikom sabirnom jezeru jablaničke hidrocentrale, a i inače zanimljiv već dosadašnjom svojom okolicom, izgrađuje se danas snažnim tempom, i da je dojam živog i ugodnog gradića punog historijskih dokumenata, o čemu smo se na više mjesta mogli uvjeriti po vidljivim upozorenjima Konzervatorskog zavoda, pričvršćenim na nekoliko istaknutih objekata na lijevoj obali Neretve. To je vjerojatno tek jedan dio što smo mi uspjeli vidjeti jer nismo imali mogućnosti da se detaljnije posvetimo tom pitanju.

Sada, kada smo u Konjicu, zapravo ne znamo što bismo prije započeli. Smatramo da je ipak najvažnije proći predsjednika planinarskog društva u Konjicu, da podignemo kod njega ključ od planinarske kuće na Jezercu na Prenju. Ispostavilo se da to nije baš najjednostavnije i u tako

malom mjestu kao što je Konjic. Neki ga ne poznaju, neki ga poznaju, ali tvrde da se sigurno kupa na Neretvi, a vremena nema mnogo, jer rasplani kamion, koji vozi za Boračko jezero (25 km), ne pokazuje namjere da nas dugo čeka, premda smo nas dvojica jedini putnici. A opet o tom kamionu ovise sve, jer sa naših 63 kilograma prtljage imamo sve uvjete da se bez tuđe pomoći uopće i ne maknemo iz Konjica. Upravo u momentu kada se šoferima čaša strpljenja ispunila do ruba, stvorio se konačno Drago iza jednog ugla, skačući na kamion, koji je već kretao, i sav zadahtan izjavio da ključ doduše nije dobio, ali da ga ima seljak Marko Zubac iz Boraka, koji ovih dana kani popravljati kuću na Jezercu, i kraj kojega moramo proći na putu za Boračko jezero. U vrtoglavoj vožnji, svojstvenoj šoferima tih krajeva, koju smo iskušali svakom prilikom kad god smo se u dosadašnjim penjačkim ekskurzijama služili tim prometnim sredstvom, uspeli smo se nebrojenim serpentinama na visoravan Borci, obraslu skupinama crnog bora, na kojoj leži rastegnuto, istoimenno selo Borci (701 m), odakle smo 300 metara duboko dolje pod sobom ugledali prekrasno, tamnozeleno Boračko jezero (402 m), okruženo sa svih strana obroncima planina i jedinim uskim prirodnim otvorom u pravcu istoka prema Neretvi. Ne smanjujući bjesomučnu vožnju, svladavši usput sretno četiri oštре okuke već sasvim izrovane kotačima raznih vozila, gdje su rubovi kotača dotali provaliju, spuznuli smo sa Krstaca prošavši za čas tih 300 metara visinske razlike i našli se najedamput pred lijepim hotelom na samoj obali jezera, među brojnim izletnicima, djecom i odraslim ljudima na odmoru i mnoštvom fiskulturnika, koji ovdje borave pod šatorima.

Marko Zubac iz Boraka

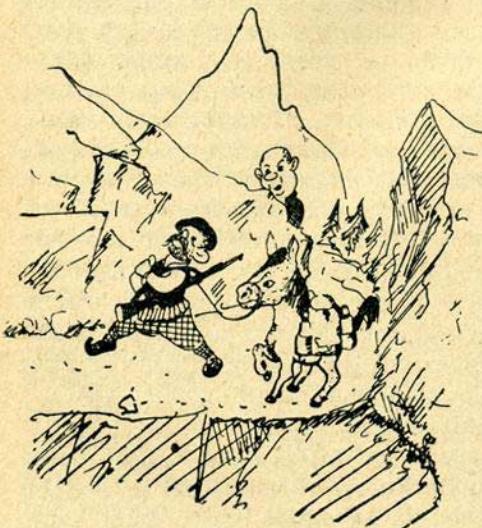
Foto: D. Šafar

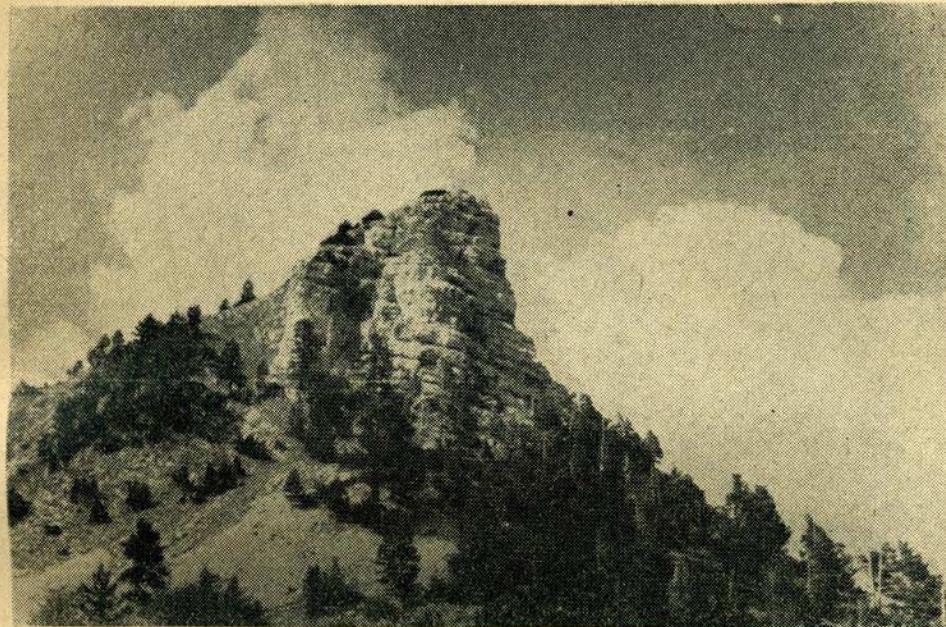
Nakon ugodno provedenog popodneva na prekrasnom sunčanom vremenu, dočekali smo već i mrak na jezeru, a da se kamion nikako nije htio vratiti prema Konjicu, a to znači preko Boraka gdje smo mislili sići. Šoferi su prigušeno šaputali da čekamo »adžiju« i ravnodušno »pijucali« rakiju, spremajući se za vratolomnu vožnju natrag, i dižući ostalim putnicima kosu na glavi pri pomisli na predstojeću vožnju po mraku (osim nama dvojici, jer Drago ionako ima premalo kose za taj fiziološki fenomen, a ja sam bio do gola ošišan). Konačno, već u potpunom mraku, pojuro je kamion u prvu serpentinu, nepotrebno umišljen u svoju vrijednost; drugu je serpentinu jedva izgurao podmuklo gundajući, dok je na trećoj zapeo već u početku, zlokobno se vraćajući natraške prema provaliji, tako da smo ga u tom obratnom putovanju jedva zaustavili podmetanjem kamenja pod kotače. Nakon oduljeg odmora, dok su svi putnici bili u najstrožoj pripravnosti uz rub ograde za eventualno iskakivanje, izgurali smo još i zadnju okuku i izbili na visoravan, gdje je kamion pojuro kao da ga svi vragovi gone, tako da smo bili presretni kada smo u Borcima sašli s njega sa svim svojim kostima i nepromijenjenim anatomske izgledom. Malo kasnije, umorni od prošle neprospavane noći i današnje cijelodnevne vožnje vlakom i kamionom, zaspali smo na stolovima gostionice u nedovršenom zadružnom domu u Borcima.

Sutradan (4. VIII. o. g.) već smo rano ujutro bili u potjeri za ključem od planinarske kuće i za konjem koji bi prenio naše stvari do te kuće. Na našu radost, ta oba zadatka riješili smo jednim udarcem u času kada smo pronašli Marka Zubca, koji je u Prenju otprilike isto ono što je Jozo Klepica na Čvrsnici. Ključ doduše nije imao ni Marko, jer da je neki Beograđanin u kući, ali se sa konjem stvorio u Borcima već za nepunih deset minuta. Kada je nakrcao našu prtljavu na svoju malu »Doru«, obavijenu rojem muha, krenuli smo odmah laganim korakom prema Boračkoj dragi, sve u pristojnoj udaljenostiiza Marka, respekti-

rajući njegovu pušku tipa »Mannlicher«, nemarno prebačenu preko ramena.

Put vodi najprije dobrom cestom preko Popratina, kojom idu i kamioni za izvlačenje drva iz Boračke drage, ispod obronaka šumovite Crne gore na lijevoj i Crvenice, Samograda (1526 m) i Poslušnika (1741 m) na desnoj strani drage. Kasnije vodi dobro ugaženom strmom stazom, stalno u hladovini na početku guste bjelogorične šume, a zatim i miješane, da bi se sasvim iznenada i naglo izbilo na udaljenosti od nekoliko koraka u potpunu kamenu pustoš Crnog polja (1364 m), nakon gotovo dva i pol sata hoda kroz dragu. Taj put Boračkom dragom je i najprikladniji smjer uspinjanja na Prenj, pogotovu sa

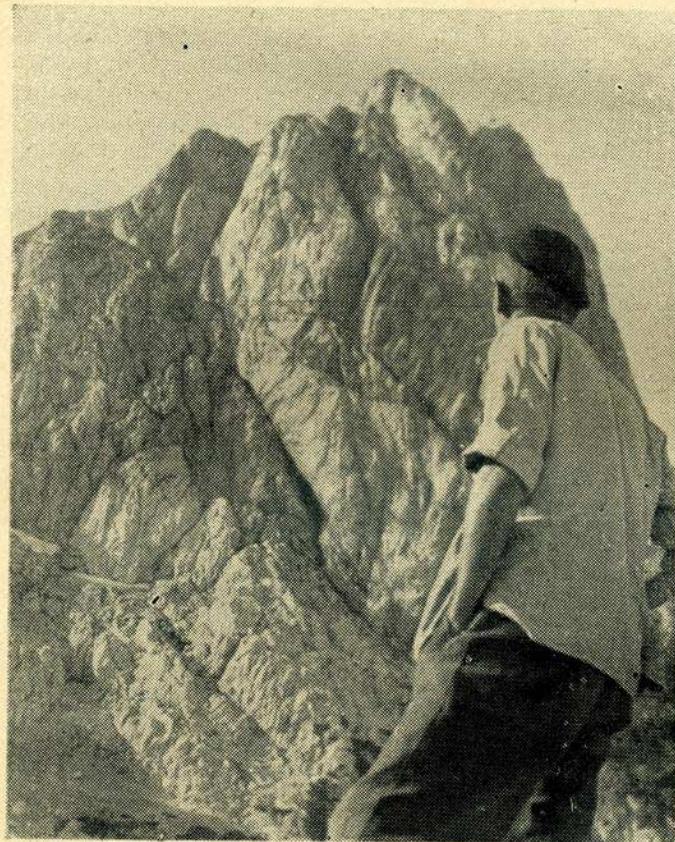

Taraš — 1729 m — iznad Jezerca

Foto: V. Matz

mnogo prtljage, dok je za povratak najbolje odabrati dolinu Rakovog Laza, ili se spustiti na željezničku stanicu Prenj; samo što je ovaj posljednji put mnogo duži i naporniji.

Crnim poljem, kojega su ove godine pastiri ranije napustili zbog pomanjkanja vode, vodi dobro izgrađen put, markiran uobičajenim znakovima kao i stupovima munjike (smrči) za slučaj snježnog zameta. Uputili smo se najprije u pravcu Osobca (1922 m) i Prevorca (1850 m) u Sivadijama, a onda stigli djelomično šumovitim Malim i Velikim Vlasnim dolom do kuće na Jezercu (1650 m), nakon ukupnog hodanja od pet i pol sati od Boraka. Beogradanina, o kome su nam pričali u Borcima, nismo našli i sada ne možemo u kuću. Najprije puštamo Marka da je on pokuša otvoriti, a kada ni on nije uspio, vadimo otvarač iz naprtnjače, donešen iz Zagreba, i nakon čeprkanja od gotovo petnaest minuta konačno uspijevamo ući u kuću. To je zapravo prostorija, koja je ujedno kuhinja, spa-vonica i blagovaonica. Inače ta planinska kuća leži na lijepom mjestu, premda ne najljepšem, i da je nekih stotinjak metara bliže Tarašu (1729 m), tik nad Jezercem, bila bi upravo na idealnom položaju. Kuća je obnovljena na starim temeljima, solidnih kamenih zidova, iznutra obložena vanredno trajnim daskama munjike, i predstavlja gotovo centralnu polaznu točku za uspone u svim smjerovima po Prenju. Izvana pak ima jednu otvorenu malu prostoriju kao sklonište za pastire i prolazne planinare u slučaju nevremena. Kako se je Marko pobojavao kiše, zbog oblaka i grmljavine, doskora se uputio natrag u Borke, najavivši za par dana opet svoj dolazak, i ostavio nas dvojicu same da se smjestimo u kući kako najbolje znamo.

Sjeverna stijena
Otiša — 2097 m

Foto: D. Šafar

Slijedećeg dana krenuli smo markiranim putem preko Jezerca, koje nas je usred ljeta samo imenom podsjećalo na jezerce, a koje je sasvim presušilo i ostavilo iza sebe mrlju vlažne zemlje, koju su utapkali konji i ovce, zagadivši u isti mah i ono jedino pitko vrelo od sedam koja postoje. Dakle ne će biti ništa od one opisane hladne vode s temperaturom $+3^{\circ}$ usred ljeta, pa ćemo se morati zadovoljiti i ovakvom od vjerojatno $12-15^{\circ}$ C. Lijep i ugodan put vodi strmim stranama brojnih vrtača, obraslih bujnom travom, još vlažnom od noćne rose, i ulazi pod velike krošnje starih munjika, koje su se snažno ukopale svojim pri dnu zgrbljenim debлом u kameno tlo. Podno Motike (1820 m) put zaokreće naglo ulijevo i penje se uskom dolinom sve do sedla pod sjevernom stijenom Otiša (2097 m), gdje se cijepa za Otiš i Zelenu glavu i Tisovicu. Danas prvi puta vidimo i malu skupinu divokoza od tri primjerka, koje su nam preplašene brzo iščezle ispred očiju. Sa toga raskršća ima još oko jedan sat ugodnog uspinjanja do slijedećeg sedla podno samog vrha Otiša i Zelene glave, odakle se za par minuta lagano dođe na jedan ili drugi spomenuti vrh.

Oba vrha omogućuju veoma opsežan informativni pogled, koji zahvaća u krugu Vranicu, Bitovnju, Zec, Ivan-planinu, Bjelašnicu, Visočicu,

Treskavicu, Leliju, Zelengoru, Maglić, Volujak, Crvanj, Velež, Čabulju, dalmatinske planine uz more i kao na dohvati ruke masivnu Čvrsnicu, a iznad svega na gotovo cijeli Prenj. Koristimo obje ove vanredne razgledne točke za upoznavanje nama obojici još nepoznate planine pokušavajući ujedno ustanoviti što više mogućnosti za naše buduće penjačke uspone.

Jedna interesantna pojedinost nam doskora upada u oči. Ako se naime promatra penjački uspon S. Brezovečkog i Z. Ceraja, izveden dne 21. VIII. 1940. godine sjeverozapadnim grebenom Zelene glave (2123 m), a kojeg su oni opisali u »Hrvatskom planinaru«, br. 9—10 od 1940. godine kao uspon zapadnim grebenom Zelene glave u Vjetrenim brdima od kote 2000 metara do vrha Zelene glave, onda se i prilikom površnog provjeravanja dolazi do zaključka, da se tu vjerojatno radi o nekoj zabuni. Odbacimo li u ovom konkretnom slučaju nebitnu konstataciju da taj greben nije zapadni nego sjeverozapadni, ostaje još uvijek potreba da se utvrdi kako taj prepenjani greben ni u kojem slučaju ne spada u Vjetrena brda, koja se od spomenutog njihovog grebena protežu cijeli kilometar zračne udaljenosti južnije. Prema tome oni pogrešno zaključuju da taj greben pripada Vjetrenim brdima, koja se međutim zapravo protežu u luku od Velikih Bara na jugoistoku idući gotovo paralelno sa spomenutim grebеном, i svršavaju kod vrha Ovče (2021 m) u skupini Lupoglava na sjeverozapadu, dok vrh Zelene glave leži potpuno posebno oko kilometar udaljenosti sjeveristočnije i spojen je tek jednim grebenskim krakom sa Vjetrenim brdima baš nekako u polovici čitave njihove dužine. Međutim jedna stvar je daleko interesantnija, a to je pitanje kote 2000 metara, a koje nam još i danas nije jasno, premda smo to tamo na Prenju pokušali provjeriti iz triju karata, različitih mjerila, starosti i izdanja. Radi se naime o tome, da se mogu postaviti o točnosti te kote dvije prepostavke. Kao prvo bilo bi da ni na jednoj od spomenutih triju karata u prepenjanom grebenu nema navedene kote 2000 metara, već jedino kota 1704 metra. Međutim ova posljednja ne dolazi u obzir, jer je udaljena u grebenu oko kilometar i pol od Zelene glave, a to onda ne odgovara njihovom opisu smjera, kada navode da su od problematične kote 2000 metara penjali preko tri zupca (tornja) do vrha Zelene glave. Ne odgovara ni sveukupnoj udaljenosti svih triju tornjeva od vrha Zelene glave, koji gledani i sa vrha Zelene glave, a i sa sedla pod Otišem nisu od vrha Zelene glave udaljeni više od 500—600 metara, pa prema tome ne mogu nikako započeti od kote 1704 metra, koja je udaljena, kako je već navedeno, oko kilometar i pol. Konačno, od one kote na kojoj započinje njihov uspon, a za koju oni navode da je kota 2000 metara, što mi nismo mogli u kartama ustanoviti, greben više uopće i nema penjački karakter, pa prema tome dolazi u obzir za penjanje samo tih 500—600 metara grebena do vrha Zelene glave. Prema tome, ono mjesto gdje započinje uspon svakako nije kota 1704 metra, što se vidi i po tome, jer gledana sa sedla pod Otišem, gdje se cijepa put za Otiš i Zelenu glavu i dolinu Tisovice, nadvisuje spomenuto sedlo, koje je visoko cca 1750—1800 metara, a opet ni po čemu se nije moglo zaključiti, da je baš kota 2000 metara. Odgovor može glasiti, da je u karti, kojom su se oni služili, bila navedena na tom mjestu, gdje su oni započeli uspon, kota upravo visine 2000 metara, ali onda dolazimo do druge prepostavke, da su sve one tri karte, koje smo pak mi provjeravali, netočne, jer su sve imale kotu 2000 metara, ali u Vjetrenim brdima, na njihovom krajnjem jugozapadnom rubu, nasuprot vrha Ovče (2021 m), a koja je od vrha Zelene glave udaljena ravnih dva i pol kilometra zračne udaljenosti potpuno zapadno, a od kote, sa koje su oni započeli uspon, oko 1800 metara jugozapadno, a da spomenuta kota 2000 metara leži upravo tamo gdje je navedeno, što se dade lijepo ustanoviti kompasom sa vrha Otiša i običnim mjerenjem uvezši u obzir mjerilo karata.

Time međutim nije ništa riješeno i pitanje je i dalje otvoreno. Ili se ta kota 2000 metara uistinu nalazi u prepenjanom grebenu, no onda je vrlo čudno da je nije

bilo u sve tri provjerenе karte, tim više što je zaista dominantna i poslije nje greben pada naglo prema Kantaru, ili njihov uspon ne započinje niti na koti 2000 metara, ali niti na koti 1704 metra, koja je jedina zabilježena, pa je sada pitanje koliko je zapravo visoka ta kota, sa koje su započeli uspon grebenom do Zelene glave, ili su pak oni površnim provjeravanjem svoje karte mislili da su zaista započeli uspon na stvarno postojećoj koti 2000 metara u Vjetrenim brdima, tim više što su naveli da su penjali i sjevernu stijenu kote 2000 metara u Vjetrenim brdima i greben koji ide od nje do vrha Zelene glave, ali je onda nevjerojatno kako su se mogli zabuniti u puna dva kilometra. Jedino još dolazi u obzir, da su oni dotičnu kotu 2000 metara u prepenjanom grebenu izmjerili pomoću visinomjera prilikom uspona, ali to je onda lako provjeriti. Za sada je to svakako pitanje, na koje nam mogu možda odgovoriti oni sami, ili će na to donijeti odgovor oni, koji će tamo ubuduće penjati. U krajnjem pak slučaju, da su zaista i penjali greben Vjetrenih brda od kote 2000 metara pa spojnicom dalje na Zelenu glavu, onda ne odgovara istini ni opis, ni fotografija, a ni crtež S. Brezovečkog, a onda otpada i kao posebni uspon južni greben Zelene glave (izveli S. Brezovečki, ing. B. Dilber i Z. Ceraj, dne 26. VIII. 1940. godine), gdje također netočno navode da su sišli sa grebena u Vlasni dol, što je nemoguće. Sa južnog grebena su se jedino mogli spustiti u Velike Bare, kamo smo i mi došli na povratku sa Vjetrenih brda, dok Vlasni dol leži još i od Velikih Bara odvojen grebenom Kopilica u pravcu Prevorca (1850 m) u Sivadijama.

Još jedna stvar. Na nekim kartama unešena je nešto jugozapadnije od vrha Zelene glave, u udaljenosti od oko pola kilometra zračne linije, kota visine 2155 metara, što bi značilo da Zelena glava nije najviši vrh Prenja (2123 m). To također nije istina, jer se već običnim okom može ustanoviti da vrh takve visine u tom smjeru ne postoji, pa je ta kota ili krivo izmjerena, ili je to pak pogreškom krivo uneseno u kartu i vjerojatno treba stajati 2055 metara, a to je baš onaj vrh, od kojega sa Vjetrenih brda započinje odvojak grebena prema Zelenoj glavi.

Ove stvari iznosimo jedino iz razloga što smo za čitavo vrijeme našega boravka dobivali o njima i takav dojam, a nemamo namjere monopolizirati naše mišljenje i nadamo se, da će slijedeći penjači ili odbaciti ove naše tvrdnje kao neispravne ili ih pak potvrditi.*

Na planinarsku kuću vratili smo se istim putem. Popodne se opet naoblačilo i grmjelo je, a to je slijedećih dana postala redovita pojava. Navečer je međutim uvijek bilo vedro kao i svako prijepodne. Mislim da za to postoji jednostavno objašnjenje. Prenj kao veoma visoka brana prodiranju toplog morskog zraka, zaustavlja te slojeve ugrijanog zraka, koji tada, sudarajući se sa hladnjim masama iz unutrašnjosti, stvaraju navedene vremenske pojave, dajući Prenju opravданo karakteristiku burne i hirovite planine.

Večeras je divna mjesecina. Stotinjak metara daleko od kuće puzi svjetlo čvorugavim i osušenim stablima munjike, iznad kojih se izbočila kamena kontura Taraša, dodirujući svojim tupim vrhom gустe zvijezde neobično jasne Mliječne staze, a usplahirena mašta sastavlja iz nejednako obasanih pojedinosti tla fantastične i izobličene likove, neprirodnih

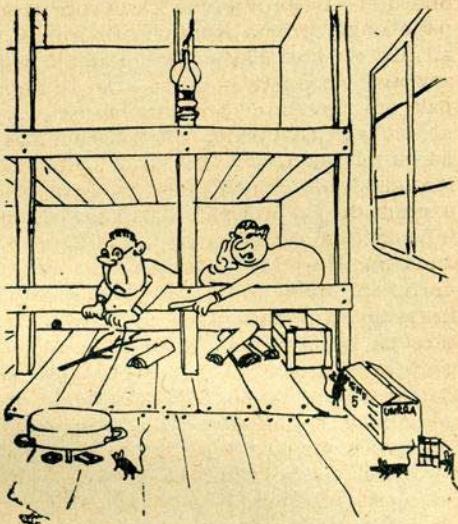
* Napomena uredništva: Ove konstatacije autora članka K. Mihailevića veoma su zanimljive i bilo bi u interesu pravilnog rješenja tog pitanja, da čujemo o tome i mišljenje druga S. Brezovečkoga. No valja konstatirati i tu činjenicu, da — nažalost — do danas još uvijek nemamo specijalnih karata našega krša bez nedostataka i krupnijih pogrešaka.

dimenzija i boja. Pomrčinom okrnjena mjesecjeva kugla škilji jednim okom u tu kamenu pustoš, kao jednooki gusar Emilia Salgarija sa maramom preko očiju; u nespokojnu nutrinu navaljuje teret osamljenosti, udaljenosti i straha, pa sve jedan drugoga neprimjetno guramo u kuću, u kojoj je nekako najugodnije među četiri zida iza dobro zabijenih i podbočenih vratiju i prozora. Noćas su, izgleda, i miševi poduzeli odlučan napad na naš dvopek, jer do nas dvjice na ležajima neprekidno dopire ustrajno i ritmičko struganje i pucketanje sa police, koje nas je konačno oko jedan sat u noći prisiljio da pređemo u protunapad. Nakon što su nam miševi umakli kroz rupe izdubene u zidu, namjestili smo im na podu veliku zdjelu, koju smo podbočili na jednom kraju sa malim kolčićem, povezanim dugačkom zamkom sve do naših ležaja, a pod zdjelu smo im stavili mamac u obliku toliko primamljivog dvopeka, i postavili se u noćnu zasjedu. Nakon kratkog vremena imali smo već prilike vidjeti da naš patent doduše dobro radi, ali nešto presporo, jer je rezultat prvoga lova bio negativan. Pošto nam je jasno da nam ta taktika neće donijeti uspjeha moramo slijedećih dana pronaći sve njihove prilaze u kuću i začepiti ih, jer inače miševa u kući nema, nego dolaze izvana iz kamenja.

Danas (6. VIII.) ostajemo čitav dan u kući, jer sutra idemo na uspon, a i Marko je došao sa karavanom konja, koji su dovukli daske, kojima će obložiti svu kuću sa vanjske strane kako bi zaštitili vanjske zidove od vlage. Jedino što smo danas poduzeli, bio je uspon na Taraš (1729 m), koji je poslije Zelene glave i Otiša sigurno najzahvalniji vrh što se tiče pogleda, pogotovu u dolinu Rakova Laza, i šteta je ne popeti se na njega, jer tih dvadesetak minuta uspona od kuće predstavlja zapravo vrlo ugodnu šetnju. Osim toga je Taraš interesantan svojom dosta snažnom šumicom munjika (*Pinus leucodermis*), tim rijekim crnogoričnim drvetom, sa južne strane potpuno ogoljelog debla, koje svojim čvorastim i veoma ispresavijenim osušenim granama nosi neizbrisivi žig razorne snage južnog vjetra, sa kojim jedva izlazi na kraj i drvo takve žilavosti i upornosti kao što je munjika, koja se je inače veoma dobro udomaćila na Prenju. A pokraj stabala, koja se još bore, između razbacanog kamenja na točilu, strše u zrak osušeni stupovi debala, kojima je već odavno vrijeme odbrojilo dane.

Seljaci su doskora krenuli natrag u Borke i mi smo opet sami na kući.

Četvrtog dana našega boravka na Prenju već rano ujutro, koje je osvanulo vedro nakon jučerašnje popodnevne kišice, žurili smo dobro ugaženom pastirskom stazom u pravcu Crnog polja, sve do mjesta odakle se ono prvi puta i ugleda. Tu put silazi duboko dolje, pa ga napuštamo

i nastavljamo bespućem po dubokoj travi i škrapastom terenu oko čitave gromade Osobca, dok nakon ukupno dva i pol sata hoda od planinarske kuće na Jezercu stigosmo na sedlo između Zubaca i Osobca tik nad provaljom Rakovog Laza.

Tom prilikom ustanovljujemo još jednu zabunu prvih penjača Alpinističkog odsejka bivšeg H. P. D.-a, koji su u svojim opisima naveli da su penjali jugoistočni greben Borašnice (1897 m), dne 23. VIII. 1940. godine, što međutim nije točno. Taj greben, kojim su penjali, a kojega smo i nas dvojica sada ponovili, nije greben Borašnice, nego Zubaca (1897 m), koji su doista visine kako su i oni naveli, t. j. 1897 metara, dok je Borašnica visoka 1887 metara, znači deset metara niža od Zubaca i leži dublje u barijeri stijena nad Rakovim Lazom, dva i pol kilometra zračne udaljenosti od vrha Zubaca u pravcu sjeveroistoka. Osim toga taj greben nije jugoistočni, već jedino može biti jugozapadni, gotovo zapadni. Konačno sve one fotografije, koje pokazuju ovaj šiljasti vrh, nazivan često imenom »Matterhorn«, a koji je zapravo skupina većeg broja malih zubaca, koji gledani samo u istočnom pravcu daju zbog naročitog razmještaja dojam oštре piramide, pogreškom nose ime Borašnice, što ona u stvari nije, već su to Zubci (1897 m). Osim toga u nekim kartama za vrh Zubaca stoji i naziv Tvrđa.

Uspon grebenom nije težak, visok je oko 150 metara, i za otprilike sat ugodnog penjanja preko dva oveća tornja na samom početku i mnogo manjih tornjića kasnije, dolazi se na razrovani kameni vrh Zubaca, gdje smo pod jednim kamenom našli zardalu kutijicu od konzerve sa potpisima prvih penjača. Vratili smo se podno grebena travom obraslim terenom do sedla, gdje smo započeli usponom, te odlučili da se ne vraćamo opet istim putem oko Osobca, koji jako zamara. Zato smo se uspeli gornjom travnatom terasom na sjeverni greben Osobca, ispod same završne gromade vrha i tu se prebacili na drugu stranu, pa taj put preporučujemo svima onima, koji će još kada ići penjati na Zubce. Prošavši širokom travnatom policom, koja se provlači sredinom čitavog Osobca na sjeverozapadnoj strani, lagano se može spustiti jarugom na markirani put za Rakov Laz i po njemu na planinarsku kuću na Jezercu. Tim se »putem« može od Zubaca doći do kuće otprilike za dva sata, dakle ipak pola sata prije, nego kad se zaobilazi čitav Osobac, što dosta znači na ovoj nemilosrdnoj vrućini i pripeci sunca sa vedrog neba.

Popodne je uhvaćen prvi neprijatelj — miš. Potpuno neočekivano, iznenaden na svojoj popodnevnoj šetnji ko kući, uskočio je u žurbi u našu kutiju sa keksima i dvopekom, sa kojom je zajedno dospio pred kuću, gdje je par minuta kasnije justificiran.

Pred večer se opet po običaju naoblaciilo. Došla su tri Beograđanina, koji ostaju ovdje dva dana, tako da večeras prvi puta više nismo sami u kući, i ne trebamo utvrđivati kuću prije spavanja.

Slijedeće jutro osvanulo je prvi puta kišovito, ali to nije smetalo Marku da stigne sa još dvojicom seljaka, sa kojima ostaje dva dana da poprave kuću. Nakon detaljne konzultacije započeli su zabijanjem dasaka oko zidova čitave kuće, prezirući sva pravila simetrije i estetike, tako da kuća bez reda pričvršćenim daskama, nejednakе dužine i oblika, izgleda kao koliba sedam patuljaka iz Walt Disneyeve »Snjeguljice«. Zatim su se jednakim marom bacili na izgradnju nužnika, prilično daleko od kuće, koji je, kada je bio gotov, pristajao uz kuću kao stražarska kućica uz

Zubci — 1887 m

Foto: B. Kole

istaknutu pograničnu karaulu. Inače je i nama Marko dobro došao, jer nam je donio jabuka, jaja, mlijeka, krumpira, luka i ogromni kukuruzni kruh, a sve badava. Uopće je veoma predusretljiv i prostodušno srdačan. Pred večer su došla još petorica planinara zagrebačkog planinarskog društva »Željezničar«, nama obojici već odavna poznati planinarski drugovi, tako da je sa Beograđanima, seljacima iz Boraka i nama, mala kućica gotovo puna, a nekako i čudnovata nakon proteklih dana osamljenosti.

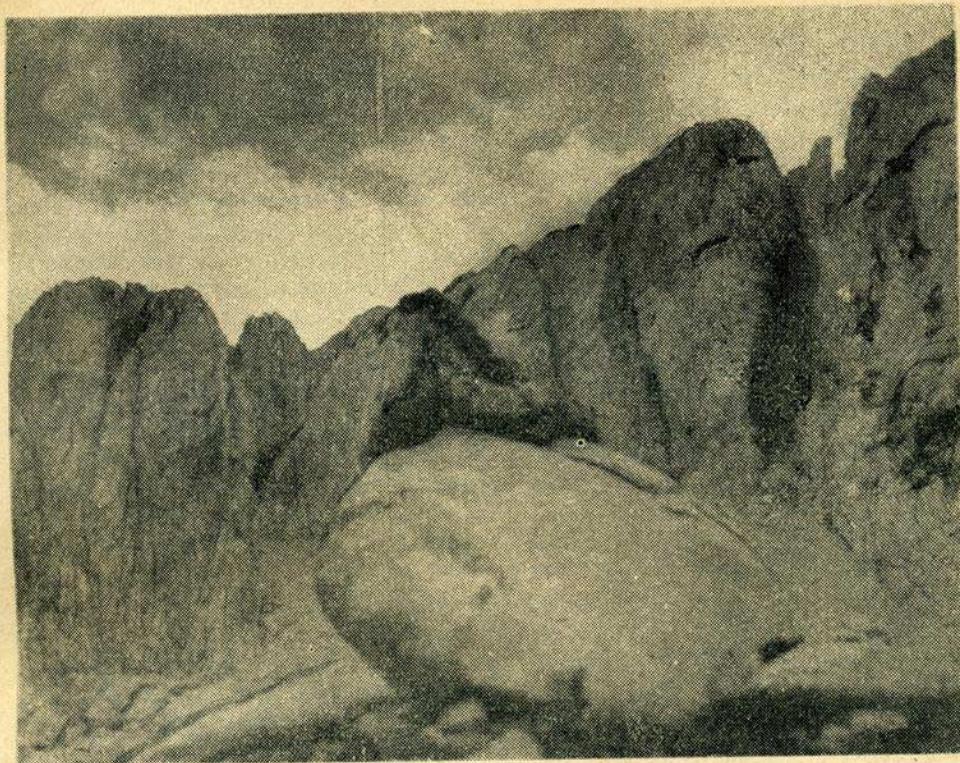
Danas je već šesti dan što smo na Prenju. Dok su drugi još ostali iza nas u kući, krenuli smo poznatim putem podno Motike pod sjevernu stijenu Otiša, sa namjerom da poduzmem prvenstveni uspon tom 250 metara visokom stijenom, kojoj od zadnje posjete 1940. godine nitko nije remetio njezin mir. Dan je bio vedar, i dobro zaklonjeni u sjeni sjeverne stijene gledali smo duboko dolje na markiranom planinarskom putu ostale planinare kako poput sitnih točkica lagano odmiču prema vrhu Otiša i Zelene glave. Tek kada smo izašli na suncem užareni vrh Otiša, primijetili smo da smo u stijeni bili gotovo puna tri sata i da se već drugi planinari vraćaju sa Zelene glave prema kući. Odlučili smo sići sa vrha žlijebom kroz zapadnu stijenu i načiniti taj dan još jedan prvenstveni penjački pothvat. Brzo smo silazili (prvi puta su tim žlijebom penjali S. Brezovečki i Z. Ceraj, dne 20. VIII. 1940. godine) i već za 45 minuta došli na sedlo pod Otišem i Zelenom glavom, odakle smo dalje nastavili običnim markiranim putem, stigli doskora i druge planinare upravo na snježaniku podno stijene Otiša i s njima produžili do kuće.

Kućica se sutradan opet ispraznila. Drugovi iz P. D. »Željezničar« otišli su preko Cvitinja na Čvrsnicu, Beograđani prema Lupoglavu, Marko sa seljacima u Borke, a još su jedino s nama trojica planinara iz Sarajeva, koji su noću došli po divnoj mjesecini iz Konjica. Isto popodne su i otišli u Konjic, a ostavili su nam dva kruha, vjerovatno kao nagradu Dragecu što im je noću kuhao čaj, a prije odlaska ih fotografirao, ne propustivši tako i ovu priliku da fotografski registrira sva planinarska bića, bez obzira na spol i dobu, koja su u toku našeg boravka prošla pokraj kuće na Jezercu. Na večer smo opet sami i po običaju utvrđujemo kuću, a Drago sakriva i ljestve u klekadinu vodeći računa o iznenađenjima, koja bi eventualno mogla »ugroziti« naš život odozgora kroz tavanski otvor.

*

Još dva dana ostajemo na Prenju. Jeden ćemo dan iskoristiti za koji penjački uspon, a jedan dan za spremanje stvari pred odlazak.

Pretposljednjeg dana, još dok smo spremali sve potrebno za odlazak na penjanje, stigla je grupa od 10—12 seljaka iz sela Bijele u Rakovom Lazu, koji već nekoliko dana popravljaju putove po Prenju, koji u dogledno vrijeme, uz paralelnu izgradnju nekoliko lovačkih kuća, treba postati centar inozemnim lovциma u lovnu visokogorske divljači. Nakon što su nas ostavili i posljednji naši gosti krenuli smo i mi za njima, sada već dobro uređenim putem preko Kopilica za Velike Bare. Da se odavle stigne pod Vjetrena brda treba se uglavnom probijati bespućem, po odvaljenom i pomicnom kamenju, otvorenim terenom bez kapi vode, koji je izložen vrućim sunčanim zrakama, kroz mjestimično duboku travu. Tek gdjegdje nailazimo na kratke odsječke nekadašnjih dobro ugaženih pastirskih staza, dok su se još prije rata ovdje nalazili stanovi, od kojih je ostala po koja daska i porušeni dijelovi nekadašnjih zidova. Tako treba od Velikih Bara ići više od jednog sata, a od planinarske kuće nešto preko dva sata. Nakon što smo prošli taj prilični dio puta stigli smo koračno pod početni dio grebena Vjetrenih brda, odnosno onoga dijela, koji je interesantan sa penjačkog gledišta, dok se inače greben u pravcu jugoistoka još produžuje prema Bijelim vodama sve do puta prema željezničkoj stanici Vojno na pruzi za Mostar. Greben postaje penjački interesantan kod kote 1888 metara, čijom sjevernom stijenom smo se i mi popeli i načinili tako naš treći prvenstveni uspon u ovom planinskom masivu. Odavle se greben, sastavljen od 13 tornjeva, pruža u dužini od dva kilometra u pravcu sjeverozapada sve do kote 2074 metra, od koje u udaljenosti od cca 200 metara naglo zavija sjeverno prema Zelenoj glavi i ponovo se račva nakon 2—3 tornja dajući jedan krak prema Lupoglavu, a jedan sve do vrha Zelene glave. Na tom mjestu gdje greben prvi puta zaokreće u pravcu sjevera nalazi se labirint od 10—12 tornjića, kroz koje smo se i mi provukli, prije nego što smo se spustili jarugom podno stijena Vjetrenih brda, nakon dvosatnog penjanja preko tih dvadesetak tornjeva, učinivši tako i naš četvrti prvenstveni uspon na Prenju. Sam greben je izvanredna penjačka tura, pun iznenadnih kontrasta, i naš najljepši penjački pothvat, a sigurno i jedan od najljepših dosada uopće učinjenih uspona na Prenju, sa kojega se pruža izvanredan pogled sve tamo do Nevesinjskog polja, na Sivadije, vrhove u jugoistočnom dijelu Prenja, a kroz prosjek između vrhova Plavca (1927 m) i Vršina u Galić Prenju

Detalj iz grebena Vjetrenih brda

Foto: D. Šafar

na katune Gruca i duboko dolje na Neretvu, koja krivuda Mostarskim poljem kao zelena zmija, dok je pogled na Lupoglav vjerojatno takav kao ni sa jedne druge točke u njegovoj bližoj i daljnoj okolini. Prvi puta otkako smo na Prenju čujemo dolje prema Štirnom dolu i u pravcu Zelene glave klepetanje zvonaca ovaca, te otegnuto pjevanje i dozivanje pastirica, ali ih nikako ne možemo zamijetiti iz te visine u onoj jednoličnoj sivoći, koja se širi kamogod padne pogled. Vraćamo se preko Česme i slijedimo iznenada pronađenu, dosta dobro uhodanu pastirsku stazu, koja nas je međutim odvela preduboko u Velike Bare, odakle smo se morali uspinjati još dobar komad puta do sedla podno Kopilica, koje nije više daleko od kuće. U kuću smo došli umorni, iscrpeni od sunca i žedi kao još nijedan dan do sada.

*

I protekoše tako naši dani u kršu Prenja i — eto nas pri svršetku ...

Slijedećeg dana, a nama zadnjeg na Prenju, došli su na kuću Marko i poznati sarajevski planinar Lujo Dic sa svojom suprugom, i tako nas iznenada riješili razmišljanja o načinu »zaključavanja« kuće prilikom našeg sutrašnjeg odlaska.

Bila je još divna mjesecina, kada smo u zoru nesigurno tapkali podno Osobca prema Skoku, koji strmo pada u dolinu Rakovog Laza, u koji smo došli upravo kada je sunce izlazilo i obasjalo kamene gromade vrhova Osobca, Taraša, Motike i Zelene kape (1820 m), koje su se izdigle posebno odvojene na rubu zelenilom obrislog kamenog zida, koji se naglom strminom diže u visinu od oko 1000 metara i daje dolini Rakovog Laza takav veličanstveni i zapanjujući završetak kakvog ne znam da sam ikada vidio. Natovareni teškim naprtnjačama gazili smo suho kameno korito potoka Bijele u gustoj šumi, koju su Talijani, na svoj način, za vrijeme rata dobro prorijedili. Tu na jednoj čistini ostavili su tužan dokaz žurbe i nebrige kada su sjekli drva po visokom snijegu, čiji su panjevi sada na suhom veličine čovječjeg rasta, i onako tanki, osušeni i zarasli travom neugodno disharmoniraju sa svojom okolinom djelujući kao žalosni spomenik vandalizma onih, koji bučno ističu svoju »kulturnu«. Dolje niže oko Gornje Bijele susrećemo već i prve šumske radnike, a kasnije se spuštamo dobrom cestom sve između kuća sela Gornje Bijele i Medaskovića polagano i teško nadređujući zbog sve veće vrućine i neugodno teških naprtnjača prema Konjicu, u koji konačno stižemo nakon punih sedam sati hoda. Čitav taj put od kuće na Jezercu do Konjica iznosi oko 20 kilometara i dade se inače savladati za 3—4 sata.

Eto nas opet u Konjicu nakon deset dana boravka na Prenju! Ostaju iza nas njegovi vitki vrhunci, tamnozeleno Boračko jezero, ugodna mala kućica u kamenoj pustoši, i čika Marko. Naša prolazna pomisao na njega bit će i suviše mačuhinska naknada za njegovu širokogrudnu ljepotu. Gledamo ga u daljini obasjanog suncem, limene boje, vedra i nasmijana, a da nam svih desetak dana, dok smo bili njegovi gosti, nije pokazao namršteno lice ni svoju hirovitu čud, uvijek voljan i pripravan pružiti svakomu po nešto. Oni, koji su željni odmora, imaju u brdima sakriveno Boračko jezero, planinari suncem obasjano prostranstvo, maglom zavijene puteve, ili podatljivi čilim rosom poškropljene bujne trave, smučari najidealnije moguće terene, a penjači još netaknute smjerove sjeverozapadne stijene Motike, istočne stijene Velike kape, sjeveroistočne stijene Osobca, sjeverne stijene Otiša, barijere Vjetrenih brda i povrh svega stijene Cvitinja nad Jablanicom.

Htio bih riječima opisati i ocrtati sve ono što sam video, ali osjećam da to ne mogu i tako mu ostajem nevjerni dužnik. Mislio sam da će to biti lakše i da će moći uvjerljivije upozoriti druge planinare na njegovu samoću, koja ga tako tišti i koju nije zasluzio. Kada je Montaigne rekao: »Sve što čovjek zna, znade i izraziti« — nije imao pravo. Dobro znam da mi to nije uspjelo i još mnogo bolje i ljepše bilo bi premalo.

Iz Konjica nastavljamo put uz nebrojena radilišta buduće normalnotračne željeznice i gigantske hidrocentrale do Jablanice, gdje se naša skupina pojačava za još dva člana, tako da nas je sada u svemu četvorica. Putujemo sve dalje uz divlji, duboko usječeni i nadasve romantični kanjon Neretve, preko Mostara, Gabele, Metkovića, Opuzena, sada već uz široku i smirenju Neretu do Kardeljeva. Ukrcale smo se još istu večer na poluteretni parobrod, zajedno sa čitavim tovarom paprika, i lagano napredovali ploveći čitavu noć pokraj Makarske, Omiša prema Splitu, kamo smo došli rano ujutro. Još isto prije podne produžili smo u Šibenik

i dalje između nebrojenih otočića sve do Zadra, kamo smo došli opet u noć. Nakon što smo prespavali tu noć vani u parku tik kraj ceste i bili predmetom sažaljevanja noćnih prolaznika, koji su sigurno mislili da smo najcrnja sirotinja i beskućnici, nastavili smo već sutradan autobusom preko Ravnih Kotara, Benkovca, Karina u Obrovac. Pokušavamo spavati na livadi uz Zrmanju izvan mjesta, ali nam to zbog komaraca ne uspijeva, premda smo poslušali savjet jednoga od nas četvorice i namazali cijelo tijelo lukom, pa se povlačimo na pristanište, gdje smo za čudo u potpunom miru od komaraca prospavali noć uz parobrod, koji će nas sutradan dovesti do našeg konačnog cilja.

Parobrod se iz Obrovača provlači uskim koritom Zrmanje, koja krvuda između gotovo okomitih stijena svoga korita, trstikom obraslih obala, i izlazi u Novigradski zaljev, prerano a da bismo se dospjeli nagledati svih onih pojedinosti, kojima obiluje ova kratka vožnja. Vozimo se kroz Novigrad, Maslenicu, i krivudajući između obale i otočića dotičemo Ražanac, Starigrad, Vinjerac i još neka mala mjestanca od nekoliko kuća, dok nismo konačno pristali u Karlobagu, gdje namjeravamo ostati par dana na kupanju i sunčanju.

Trećeg dana boravka u Karlobagu pružila se Dragecu i meni prilika da se kamionom, koji dovoze drva sa Velebita na obalu, odvezemo preko pilane Sušanj, uz krašku dolinu Ledenik, do sedla Velika uvala podno Butinovače (1128 m), a visoko gore iznad kraškog polja Ravnog Dabre (723 m). Gotovo ne vjerujemo, da smo se za nepuni sat vožnje našli skoro 1000 metara visoko nad morskom obalom u najljepšem dijelu Srednjeg Velebita. Usput čujemo da je danas otvorene planinarske kuće na Bačić kosi (1116 m), a budući da do tamo nije daleko, namjeravamo svakako otići do nje. Veoma ugodnim putem za oko pola sata izbijamo pred kuću, ali ubrzo ustanovljujemo da nije još ni gotova, a kamoli da bi bilo otvoreno. U kući međutim nailazimo na jednog planinara iz Gospića, koji sa još jednim dječakom obavlja posljedne radove u unutrašnjosti prije samog otvorenja. Oni nas dočekuju vanredno gostoljubivo nudeći nas hranom, a opskrbljuju nas i komadom kruha i sira za naš današnji daljnji put. Uspinjemo se na Čopin vrh (cca 1150 m), udaljen par minuta od kuće sa kojega je izvanredan pogled na Pag i nepregledno mnoštvo otočića iza njega, i dalje na plavu morskpu pučinu, koja se prelijeva u vedrini i sunčevom sjaju, dok prema kopnu na nebrojenim kamenim tornjevima leže kukuljice gustih i tamnih oblaka, koje neprekidno pomicaju sjevernii vjetar, otkrivajući časovito bijele, isprane i fantastične arhitektoniske forme tih tornjeva, koji proviruju preko rubova gustih šuma, ili pak ograju svojim zidovima duboke zelene dulibe stvarajući izvanredan kontrast svojoj zelenoj pozadini.

Vraćamo se istim putem pod Butinovaču, te iznad uvale Duboko, stazom ing. Premužića nastavljamo preko Pržina, naokolo uvale Popratnjaka, na sedlo Kod klade. Usput susrećemo dvije zmije, koje su uplašeno uzmaknule u guštaru kraj puta. Doskora dolazimo na Prpić kosicu, odakle nije više daleko pod Kizu (1128 m), u kojoj namjeravamo danas izvesti naš posljednji prvenstveni penjački uspon prije povratka kući. Sam uspon istočnom stijenom, koja dosiže visinu od oko 150 metara, a gleda na oštarijsko polje, nije bio težak i trajao je nešto oko jedan sat penjanja, ali mi je ipak ostao u neugodnoj uspomeni zbog nečega, što nisam još do

tada doživio, a čega sam se uvijek bojao u toku cijele moje penjačke karijere. Bio sam nešto oko 20 metara udaljen od svojega druga baš nekako u polovici stijene, kada sam došao do mjesta gdje se u jarugu odozgora spušta kameni klin, koji razdvaja jarugu na dva kraka. Teren je bio obrasao dosta visokom travom, te sam se upravo htio iz nje prebaciti na nekoliko metara visoku kamenu ploču tog kamenog brida namjeravajući za prvi korak iskoristiti malu travnatu izbočinu na samom dnu te kamene ploče. U momentu kada sam se već spremao stati na nju, pomaklo se nešto sa te izbočine i počelo puzati pod oveći kamen oko pola metra udaljen od te travnate izbočine. Bio je to prekrasan primjerak poskoka ili šargana, bojom potpuno prilagođena opaljenoj travi, debljine dječje podlaktice, glavom uvučenom pod kamen, a cijelom sredinom i šljatim završetkom ispružen na toj maloj izbočini. Tijelom su mi prošli hladni trnci, ostao sam kao ukopan, a kada sam dohvatio oveći kamen, već se on bio čitav zavukao pod kamen. Da ga opet pokušavamo istjerati ispod kamena nismo imali baš neke posebne volje, a ni dovoljno prostora za obraćunavanje s njime. Zaobišli smo stoga njegovo sklonište više metara uljevo, i kroz sav ostali dio uspona kao i silaz neprekidno očekivali kakav novi neugodni susret, te se osjetili sigurnima tek kada smo sišli na kolni put kod sela Stupačinova. Po svemu izgleda da zmijā imade dosta, jer ovo je već treća, koju danas vidimo.

Pokraj porušenih kamenih zidova bivšeg hotela »Velebno« veoma brzo dolazimo na Kubus, najvišu točku ove ceste, sa koje mimo Mamudovca (803 m) stizemo na pilanu Sušanj, odakle se opet uspijevamo prevesti kamionom u Karlobag.

Redovitom autobusnom vezom prebacili smo se sutradan nakon tro-satne ugodne vožnje lijepim i zelenim oštarijskim poljem preko Takalica, dolinom Suvaje i sela Brušana u Gospic, odakle smo još isti dan na večer krenuli prema Rudopolju sa namjerom da posjetimo Plitvička jezera.

Devetnaesti, a u isti mah i zadnji dan od našeg odlaska iz Zagreba, bio je ujedno i najnaporniji dan za vrijeme cijelog našeg putovanja. Punih dvanaest i pol sati hoda trebalo je dok smo se nas četvoro vratili toga dana na stanicu Rudopolje (866 m), koju smo ujutro napustili na putu za Plitvička jezera. Već par koraka od željezničke stanice ušli smo u gustu šumu, kojom vodi markirani put od Borić selišta, malog zaseoka od par kuća, uz koje će nam ostati u pamćenju kao dobra opomena jedna pouka, da odsada uvijek pitamo što stoji lička »varenika« prije nego je popijemo, da nam se ne bi opet dogodilo da je platimo po 80 dinara za jednu litru, nemoćni da otklonimo kupnju budući da smo je ispili mirne savjesti ne sluteći iznenađenje, koje nam se sprema. Požurili smo odmah iz sela, da ne bismo morali još nešto tako skupo platiti, uzbuđeni ovom očitom pljačkom, i nastavili vanredno ugodnom stazom kroz šumu do ceste, koja ide od Babinog potoka preko Sušanske drage za Saborski, i njome dobar jedan sat hoda. Onda se od ceste odvaja kolni put desno, kojim se za još sat hoda izbjiga na jezero Ciginovac, odmah uz prvo, t. j. uz Proščansko jezero (629 m). Diveći se fantastičnoj smaragdnoj boji, mnoštvu većih i manjih slapova, koji su stvarali neopisivi registar boja lomeći sunčanu svijetlost svojim kapljicama, čudesnoj prozirnosti vode, kao i vanrednom šumovitom okviru, koji okružuje jezera, obilazili smo dobro uređenim stazicama i mostićima oko jezera Okrugljaka, Velikog i Malog jezera,

Galovca, Jezerca, Kozjaka, pa cestom za Slunj iznad donjih jezera Miljanovca, Gavanovca, Kaluđerovca, Novaković broda sve do slapa Plitvice i Sastavaka (483 m), a da nismo ni primijetili da smo za put oko svih tih jezera trebali dalnjih tri sata hoda. Budući da nam je vrijeme za povratak bilo već kratko odmjereno, požurili smo poprijeko kroz selo Plitvice na Biginu poljanu, odakle je vanredan pogled na blizu Ličku Plješevicu i mlijecnozeleno jezero Kozjak kroz gустe krošnje stabala, te izbili opet na jutrošnji put, koji nas je predvečer doveo opet na stanicu Rudopolje.

Ne sluteći ništa zla, kao ni jutros sa »varenikom« ušli smo u kišovitoj noći na vlak za Zagreb, i par minuta kasnije doživjeli veoma neugodno iznenadenje, kada je konduktor, usprkos svim prije dobivenim informacijama i poduzetim mjerama za ispravno prekidanje naših željezničkih karata, izdanih u Gospiću, nepokolebljivo izjavio da naše karte više ne vrijede, i da se možemo voziti još samo do pola noći, a to je u našem slučaju značilo još samo pet minuta, dok slijedećih 150 kilometara udaljenosti do Zagreba neka izvolimo prevaliti svojim vlastitim nogama. Vani je padala veoma gusta kiša, i premda smo stajali u hodniku, bilo je nevjerojatno ugodno u vagonu nakon tolikog današnjeg pješačenja, i pri pomisli na kaljužice vode u mrkoj noći na tvrdoj cesti prema Slunju na putu za Zagreb, bilo nam je nekako tužno oko srca. Užurbano pretražujemo sve džepove, konduktor je već zauzeo ultimativni stav: ili platiti novu kartu ili napolje! Sabiremo dinar po dinar, no to je još uvijek pre-malo za njegove zahtjeve. Tada smo poduzeli zadnji pokušaj, da se na jednoj usputnoj stanci dočepamo ispravnih voznih karata uz određeni popust, na koji smo imali pravo, a odgovaralo je i našim novčanim mogućnostima. Sreća nas nije iznevjerila, doskora nas je šćućurene na podu hodnika svladao san, koji nam prije nije išao na oči, a kada smo ujutro osvanuli u Zagrebu, bili smo neobično zadovoljni što smo tako sretno izbjegli to neplanirano četvorodnevno pješačenje.

Tehnički opisi ovogodišnjih prvenstvenih uspona na Prenju

I. Sjeverna stijena Otiša — 2097 metara

Ulez s desne najviše strane velikog snježnika ispod sjeverne stijene. Po lako razvedenom šrapastom stijenju ravno uvis za dvije dužine užeta (kamena piramide). Odavle polulijevu srednje teškim lomljivim stijenama do izrazitog žlijeba, po kojem još za dužinu užeta. Sa tog mesta pet metara udesno koso prema gore preko izbrzdane ploče pod prevjes. Ispod prevjesa ulijevo kosom pukotinom do zaglavljene ploče u pukotini. Lijevom stranom ploče (vrlo teško) iznad nje, te po razvedenom terenu, obraslon travom, ravno prema gore do police, koja od centralne jaruge u sredini stijene polazi sve do istočnog brida. Ta polica predstavlja kamenu ploču, punu sipkog kamenja, nagnutu prema unutra, a vidi se vrlo dobro sa podnožja stijene. Od ove police (kamena piramide) lijevom stranom žlijeba, koji se nalazi u markantnom tornju na samom istočnom bridu, travom obraslim terenom za jednu dužinu užeta. Odavle desno oko lijevog ruba žlijeba vrlo teškom prijećnicom u sam žlijeb. Žlijebom do njegova završetka (cca 5 metara), te travnatom policom udesno do velike centralne jaruge, koja vodi do pod sam vrh. Preko te jaruge udesno odmah po izlasku iz prijećnice, te laganim terenom na desni brid centralne jaruge. Tim bridom dvije dužine užeta pod glatke ploče samog vršnog masiva. Poludesno preko tih ploča do nekoliko rastrganih zubaca, po kojima se lagano izade na sam vrh.

Penjali: Krešo Mihaljević i Dragan Šafar, dne 9. VIII. 1952. Visina stijene: 250 m. Težina: teško (3), mjestimično vrlo teško (4). Vrijeme penjanja: 2 i pol sata.

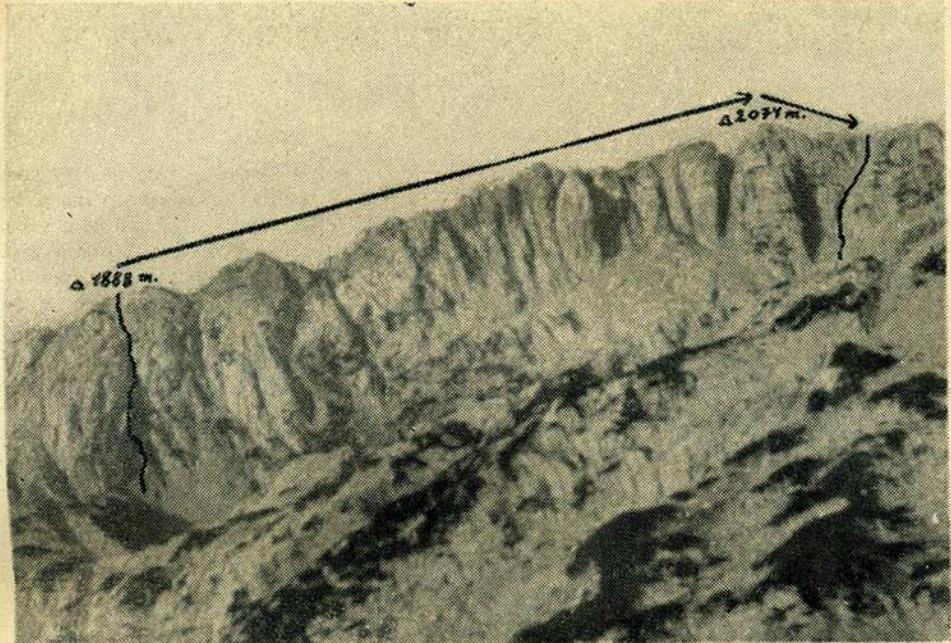
II. Sjeverna stijena kote 1888 metara u Vjetrenim brdima

Uspon započinje u centralnoj jaruzi, koja je u donjem dijelu zatvorena okomitim pragom, visokim cca 30 metara (teško). Preko toga praga dolazi se u jarugu, koju se šrapastim brdom odmah ostavlja ulijevo, dok se nakon 40 metara ne dode na glatke vodoravne ploče, sa kojih se smjer opet vraća na brid. Doskora se prelazi na desni brid jaruge i po njemu sve do glatke ploče ispod samog vrha. Odavle se prijeći lijevo na istočni brid sjeverne stijene i po njemu na vrh.

Penjali: Krešo Mihaljević i Dragan Šafar, dne 11. VIII. 1952. Visina stijene: cca 200 metara. Težina: srednje teško (2), mjestimično teško (3). Vrijeme penjanja: 1 sat.

III. Greben Vjetrenih brda

Sa kote 1888 metara (prvi toranj) ravno po grebenu u smjeru sjeverozapada prema slijedećem vrhu, na podnožju kojega se nalazi velika spilja. Odavle desnim vanjskim zidom spilje, te nad vrhom otvora spilje polulijevu gore na vrh (drugi toranj). Na treći vrh dalje ravno stijenom, koja gleda prema drugom vrhu (jugoistočna strana). Dalje preko četvrtog tornja pod lijepo izraženu stijenu petog tornja, na kojega se treba popeti teškim žlijebom polulijevu gore preko dva labilna kamena. Sa petog tornja silaz u procijep između petoga i šestoga tornja, odakle najprije ulijevo cca 3 metra, a zatim udesno preko trbušastih izbočina ispod prevjesa (teško) u mali žlijeb, i po njemu ravno gore cca 3 metra. Odavle poludesno preko razbacanog kamenja na vrh šestog tornja, zatim lagano preko sedmog, osmog i devetog tornjića, koji su maleni i lomljivi, do pod deseti tornanj. Laganim terenom na vrh desetog tornja, te razvedenim pločama lagano do pod jedanaestog tornja. Na jedanaestu toranj uspon desnom stranom oštrog ljkuskastog brida do na sam vrh, koji je obrasao klekovicom. Silaz sjevernom stranom preko razbacanog kamenja do pod dvanaestu koso nagnuti tornjić. Obilazeći isti sa južne strane dolazi se u procijep između njega i trinaestog tornja. Uspon na trinaestu toranj (kota 2074 metra) započinje kroz žljebasto udubljenje, iz kojega poludesno kroz plitki žlijeb

Greben Vjetrenih brda

Foto: D. Šafar

na kamene blokove, te na vrh. Iza trinaestog tornja greben se cijepa u više malih tornjića (cca 11—12 tornjića) bez ikakvog reda, između kojih po volji sve do mjesta, gdje greben zaokreće naglo udesno i gdje postoji odvojak prema Zelenoj glavi. Na tom mjestu, između labirinta tornjića i prvog klekovicom obraslog vrha u desnom odvojku grebena, spušta se jaruga, kojom se lagano može spustiti pod stijenu.

Penjali: Krešo Mihaljević i Dragan Šafar, dne 11. VIII. 1952. Dužina grebena: 2 kilometra. Težina: srednje teško (2), mjestimično teško (3). Vrijeme penjanja: 2 sata.

IV. Zapadna stijena Otiša — 2097 metara (prvenstveni silaz)

Penjački silaz je identičan sa prvenstvenim usponom S. Brezovečkog i Z. Ceraja, koji je izveden dne 20. VIII. 1940. godine (vidi opis u »Našim planinama«, br. 12 od 1949. godine, strana 349).

Penjali: Krešo Mihaljević i Dragan Šafar, dne 9. VIII. 1952. Visina stijene: 250 metara. Težina: srednje teško (2). Vrijeme penjanja: cca 1 sat.

V. Istočna stijena Kize — 1128 metara (Velebit)

Ulaz ispod tornja u sredini istočne stijene kamenom gredinom udesno do njezinog završetka u jaruzi, jedinoj u stijeni, a koja se spušta od završnih stijena. Odatle u smjeru glavnog vrha po bridu, koji ovu jarugu u gornjem dijelu razdvaja na dva dijela, sve do završetka istog brida, dugačkog cca 60 metara. Sa ovoga mjesta priječnicom udesno pod žlijeb, koji se nalazi između dva najviša tornja, i to lijevog glomaznog i desnog viklog. Po tom žlijebu 3 metra ravno gore, zatim udesno po glatkoj ploči nekoliko metara prema gore i ponovno povratak na strop u žlijebu. Od toga mjesta lagano dalje do završetka žlijeba na rubu stijene. Odavle dalje travom obraslim grebenom na glavni vrh.

Penjali: Krešo Mihaljević i Dragan Šafar, dne 18. VIII. 1952. Visina stijene: cca 120 metara. Težina: srednje teško (2). Vrijeme penjanja: 45 minuta.

Sinjajevina

Usred Crne Gore, Durmitoru na istok, pruža se u duljinu od oko 40 kilometara interesantna, ali planinarima do danas gotovo nepoznata planina Sinjajevina, ili Sinjavina, kako je još zovu. Stotine kilometara daleko od željezničkih pruga, izolirana dubokim kanjonima Tare i Morače, sigurno još dugo neće vidjeti planinara i turista. Svojim posjetiocima ne može pružiti ni najmanje udobnosti, nema još ni traga kakvim markacijama ili planinarskoj kući, nema čak ni izvora, ni šuma ni putova, a u neposrednoj blizini konkurira joj Durmitor i udobnošću i visinom i lijepim jezerima. No ipak, ta planina ima svoje ljepote i zanimljivosti, samo što su rijetko kome poznate.

Istočno od Durmitora i Žabljaka pruža se najprije prostrana visoravan Drobnačkih jezera. Na njenom istočnom kraju počinje Sinjajevina kao blaga stepenica, ne viša od 200—300 metara, a zatim se kao blago ustalasana prostrana visoravan od 1600 m nadmorske visine pruža dalje u Dinarskom pravcu između Tare i Morače, gotovo čitav dan hoda prema jugoistoku. Tada se teren počinje postepeno uzdizati, postaje sve strmiji krševitiji i opasniji, ali i ljepši, te prešavši u najvišim vrhovima visinu od 2200 m strmo se ruši u doline Plašnice, Tare i Morače.

Citavu bi dakle Sinjajevinu u planinarskom pogledu mogli podijeliti na dva dijela, svaki sa svojim ishodištem. Zapadni dio, koji je niži, valovit, travnat i kamenit, siromašan oblicima i prilično dosadan ima zajedničko ishodište sa Durmitorom. To je cesta Nikšić-Žabljak-Pljevlja. Razumljivo je da će se rijetko tko odvažiti da ostavi Durmitor koji je sa ceste gotovo na dohvati ruke, i da krene na istok u Sinjajevinu koja je odavde neugledna, neprivlačiva i zahtijeva čitav dan hoda do podnožja svojih vrhova.

Tako je na zapadnoj strani Sinjajevine. Međutim na istočnoj strani je posve drugčija situacija. Ovdje je nesamo njezin najinteresantniji dio s najvišim vrhovima, okomitim stijenama i pošumljenim dolinama nego i najlakši i najkraći pristup. Pod samim obroncima planine smjestilo se na obali Tare oveće turističko i klimatsko mjesto Kolašin, koje se u najnovije vrijeme dosta propagira. Doprijeti do Kolašina danas je još doduše vrlo težak problem, premda je kao kotarsko mjesto ekonomski i administrativni centar velikog dijela Crne Gore; željezница je na sve strane skoro po sto kilometara daleko, a autobusne pruge su preopterećene.

Ipak, budućnost Sinjajevine usko je vezana uz Kolašin. I Sinjajevina i Kolašin dobit će turističko značenje u najskorije vrijeme izgradnjom Jadranske pruge Beograd-Bar, a ta će prije ili kasnije biti dovršena. Kolašin će tada biti povezan s morem i kontinentom, a Sinjajevina će biti probijena tunelom upravo ispod svog najvišeg vrha, nepristupačnog Babinog Zuba. Biti će to tada jedan od najposjećenijih krajeva Crne Gore.

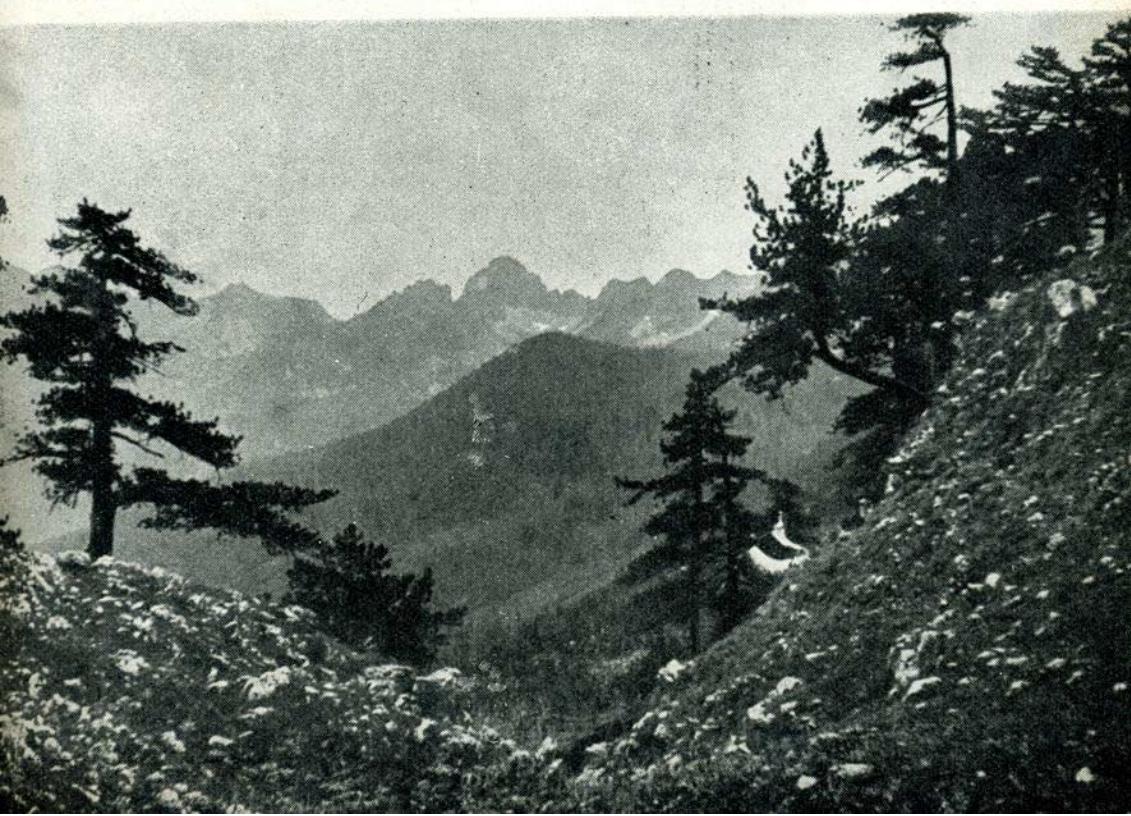
Danas je još Sinjajevina nepoznata i bez važnijeg značenja. Odsječena od svijeta kanjonima Tare i Morače, siromašna šumom, rudom i vodama ima jedino lokalno ekonomsko značenje kao ljetna ispaša za sitnu stoku, o čemu svjedoče mnoga ljetna a i stalna pastirska naselja Crno-

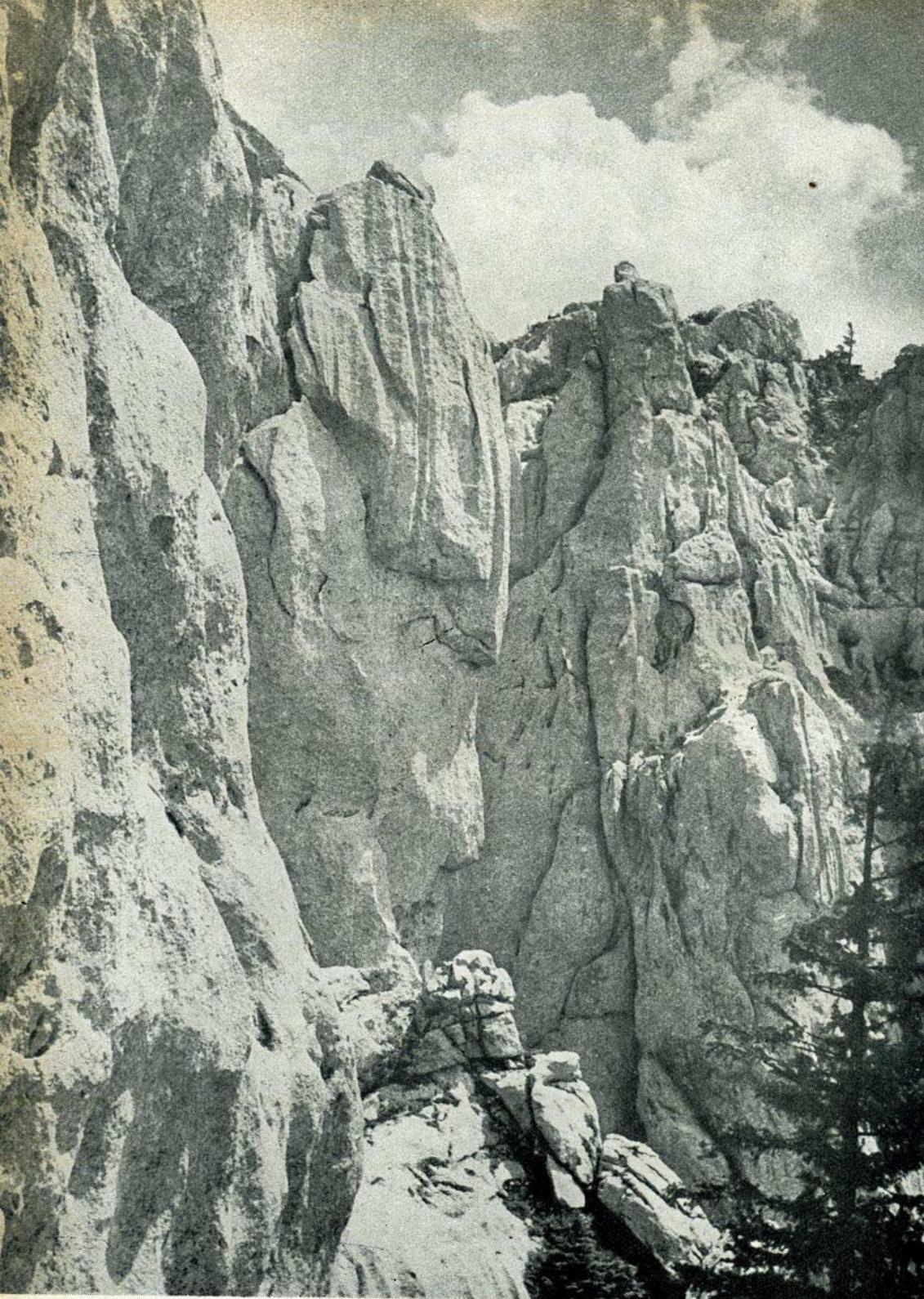

Sinjaljevina — Babin Zub

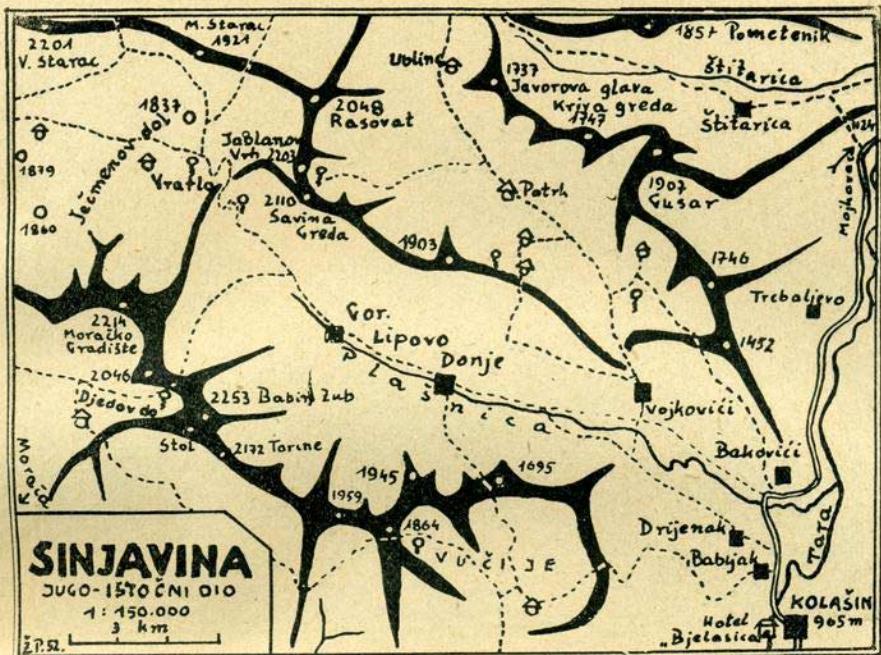
Sinjaljevina — Stol (1959 m) iznad doline Plašnice, sa sedla Vratla

Foto: Dr. Ž. Poljak

Bijele stijene

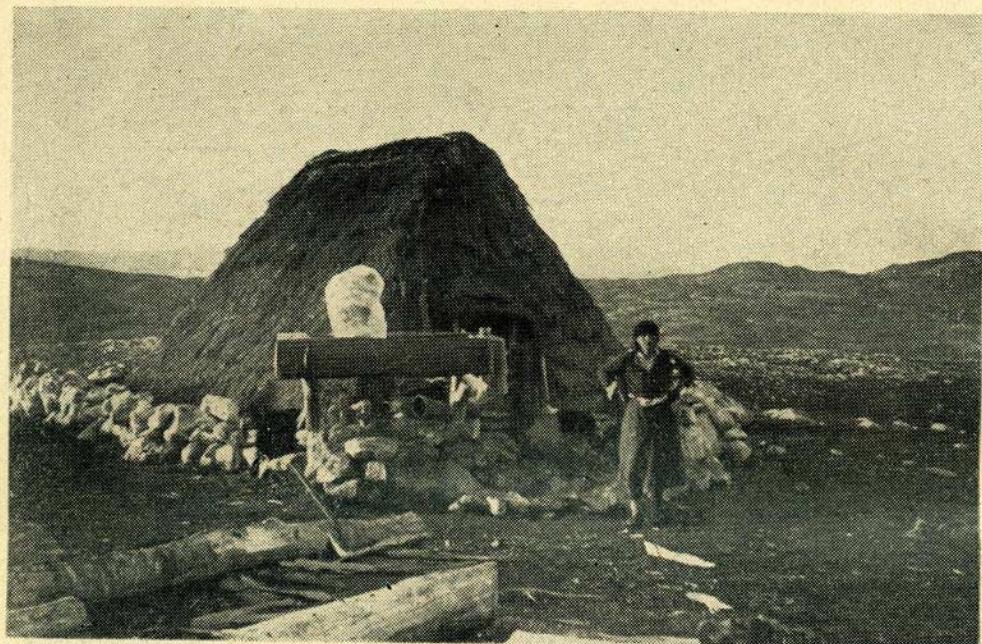

goraca iz plemena Šaranaca sa sjevera, Moračana s juga i Drobnjaka sa zapada. U turističkom pogledu od važnosti je ogromni novi hotel »Bjelasica« sagrađen na obali Tare kod Kolašina. Kao baza za izlete pogodan je ne samo za Sinjajevinu nego i planinu Bjelasicu na drugoj obali Tare i na njezino krasno Biogradsko jezero. I zimi će Sinjajevina biti vrlo privlačiva, o čemu već danas imaju iskustva članovi novog planinarskog društva u Žabljaku, koji za jedan dan stignu na skijama u Kolašin.

Sinjajevina znade biti i opasna. Zimske magle traju danima, a ljeti je neobično suha i bezvodna što smo i mi imali prilike iskusiti. Evo naših uspomena sa Sinjajevine.

Kad smo se ove godine vraćali s Durmitora, odvažili smo se usred najveće suše, na put preko Sinjajevine do Kolašina. Dosadno nam je bilo vraćati se uviјek istom cestom Nikšić—Pljevlja i htjeli smo vidjeti nešto novoga. Rano ujutro složili smo šator i dok je još bilo hladno, propješaćili desetak kilometara ravne ceste preko Drobnjačkih jezera do raskrsća Žabljak—Nikšić—Pljevlja. Ovdje smo razgledali interesantno Vražje jezero, a zatim smo po slabo vidljivim stazama, preko sela Novakovići ušli u područje Sinjajevine. Nakon sat hoda, prešavši sedlo između Snježnice (1789 m) i Dragoševca (1684 m) našli smo se na ogromnoj krškoj visoravni Sinjajevine. Hodali smo satima susrevši tek po koju skupinu od par ovaca, prošli uz nekoliko pastirskih stanova i lokava za napajanje blaga, a zatim se na sve strane pružala samo blago ustalasana površina, negdje kamenita, a ponajviše obrasla suhom travom.

Glavna karakteristika Sinjajevine je nepregledno mnoštvo niskih paralelnih grebena, koji se međusobno isprepliću na najkomplikiranije

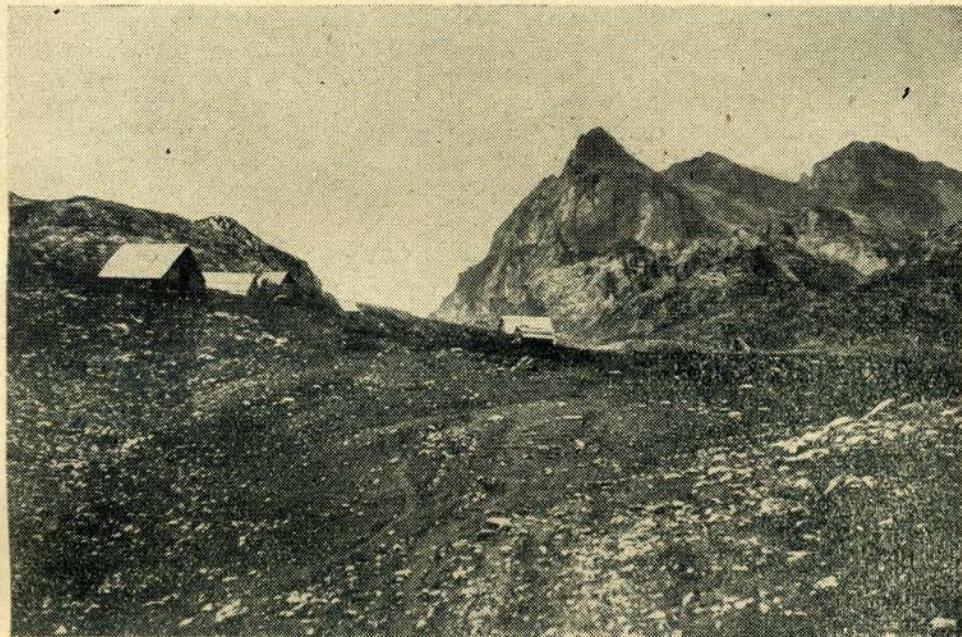
Sinjajevina: Savardak u katuništu Zastarac

Foto: Dr. Ž. Poljak

načine. Mjestimično se razilaze, zatvarajući među sobom mala krška polja stepskog izgleda, a pokrita izgorenom suhom travom. Na karti smo čitali imena: Suho polje, Odrag polje, Okruglica. Brzo smo napredovali kroz rojeve skakavaca i zmija i ubrzo se priviknuli na njihovo prisustvo. Bili su to jedini živi stvorovi u ovoj pustinji koja se protezala svuda oko nas do kraja horizonta, dokle god je oko sezalo.

Zabrinjavalo nas je samo jedno. Nad nama nebo bez i jednog oblačka, pred nama još dva dana puta, a nigdje ni traga pitkoj vodi ili šumske hladovini. Ispočetka nismo ozbiljno shvaćali naš položaj, ali oko podne, kad je pustinjska žega toliko pritisla da je zrak oko nas počeo titrati, stali smo zabrinuto tražiti krpicu hladovine, a da o vodi i ne govorim. Bili su to upravo najsušniji dani zloglasne suše 1952. godine. Planinsko sunce palilo je tako da nam se pred očima počelo magliti, zrak je bio tako ugrijan da smo ga jedva mogli udisati, a odnikud daška vjetrića. Počeli smo shvaćati što je to Sahara i čuditi se da se nešto takvoga može doživjeti u našoj domovini. Hlada smo trebali pošto poto, a jer ga nigdje nije bilo sami smo si ga stvorili sagradivši usred polja Otmičevca zid od kamenja i naših naprtnjača. Ležeći u ovom poluhladu izdržali smo tako par sati, i kad je žega popustila potpuno iscrpeni nastavili put kroz izgorenou travu i rojeve skakavaca.

Konačno smo predvečer stigli do prostrane krške doline gdje se smjestilo raštrkano pastirsko naselje Zastarac. Čudili smo se izgledu ovih

Sinjajevina: Moračko Gradište (2214 m) sa prijevoja Vratla

Foto: Dr. Ž. Poljak

koliba, kakvih dotada još nismo vidjeli. Zovu se savardaci. Izgradnjene su od šiblja i slame, u obliku šiljastog čunja, a sa tako niskim ulazom da se u neke kolibe mora ulaziti i četvoronoške. Pred svakim stanom stoji na povиenom mjestu korito sa velikim komadima snijega, koji vade iz obližnjih jama i ponora. U čitavom naselju nismo vidjeli ni jednoga muškarca. Same kršne Crnogorke, siromašno odjevene, ali ponosne, bistre i iskrene gotovo do grubosti. Htjeli smo ovdje konačiti, ali vidjevši kako oskudijevaju vodom, mjerile su nam je gotovo na grame, krenuli smo dalje.

Zadnjim snagama smo se stali uspinjati prema sedlu između Velikog Starca (2201 m) i Malog Starca (1921 m), da prijeđemo u Ječmenov dol gdje postoji bunar, zapravo cisterna s vodom. Sunce je već počelo zalaziti kad smo stigli na sedlo, ali nam je još ipak osvijetlilo veličanstveni prizor na drugoj strani. Jednolična visoravan Sinjajevine bila je iza nas, pod nama prostrani Ječmenov dol, a oko njega ogromni imponzantni vrhovi išarani snježanicima i izbrzdani glečerima: Moračko Gradište, Babin Zub, Jablanov vrh...

Spustili smo se u Ječmenov dol, ali u tom labirintu krša ne samo da nismo našli bunar nego smo izgubili i put. Spustio se već potpuni mrak, kad smo ugledali svjetlo jednog ognjišta u katunu Vratlo. Primila nas je na konak jedna crnogorska obitelj iz Morače i to tako gostoljubivo da to nikad nećemo zaboraviti. Okrijepili su nas mljekom i kajmakom, prepustili nam svoje ležajeve i čitavu noć podržavali vatru. Dinarske noći su i ljeti nevjerojatno hladne, nakon ljetne žage temperatura se spušta gotovo do ledišta.

Ujutro smo ustali potpuno oporavljeni, i koliko smo jučer trpjeli toliko smo danas uživali. Crnogorci su nas otpratili na Moračko Gradište (2214 m), slikevit vrh, kako mu već i ime označuje. Tu nam se pružio takav pogled da se dugo vremena nismo dali natrag. Nedaleko od nas, oko tri kilometra prema jugu dizao se Babin Zub (2253 m), nepristupačni impozantni masiv sa tri šiljata vrha, sa velikim snježanicima, točilima i okomitim stijenama. To je najviši vrh Sinjajevine; njegovu stijenu do danas nisu osvojili alpinisti.

Na jugu, iznad kanjona Morače, čije dno pogled ne može dosegnuti, diže se ogromna kamenita barijera Moračkih planina sa najvišim vrhom Kapom Moračkom (2216 m). Tamo se nalazi i nepristupačno, nepoznato Kapetanovo jezero, kamo već dugo kamo, do danas uzalud. Na istoku usjekla se u Sinjajevinu sve do Moračkog Gradišta skoro 1000 m duboka, zelena dolina Plašnice. Kao potpuni kontrast bujnoj Plašnici, pružila se na sjever oko ogromne kupe Jablanovog vrha (2203 m), koji su nekad smatrali najvišim vrhom Sinjajevine, strahovita vapnenačka pustinja bezvodnog krša, puna škrapa, vrtača i pukotina, kroz koju smo mi jučer prodri sive od Durmitora. Jasno se vide konture ledenjačkih dolina kroz koje su se nekad spuštali glečeri u dolinu Plašnice. Daleko na horizontu nazirali su se šiljati Komovi, a nešto lijevo od njih šumovita Bjelasica.

Dosta kasno vratili smo se do katuna. Na oproštaju priredili smo našim gostoprimcima veliko veselje s nekoliko snimaka i nešto lijekova. Zatim smo krenuli preko oštrog usječenog sedla Vratlo dobro trasiranim putem prema Kolašinu. Kroz krasnu dolinu Plašnice dugu 10 km, preko sela Gornje i Donje Lipovo stigli smo u Kolašin za 5 sati hoda.

O nepoznatim ljepotama Plašnice, doline alpskog tipa, o nizu stijena i zubaca koji je ograju, dalo bi se još mnogo pisati. No, reći ćemo samo još to, da je Plašnica jedna od najljepših atrakcija za stanovnike hotela »Bjelasica« u Kolašinu, da je uspon na Jablanov vrh i Moračko Gradište vrlo zahvalna tura za planinare, a svladavanje stijene Babinog Zuba bit će vrijedni prvenstveni uspon za alpiniste.

Ratkovo sklonište

U vremenu od 10. do 20. X. 1952. izgrađeno je i stavljen pod krov sklonište na Samarskim stijenama. Materijal za gradnju korišten je iz ruševina partizanske bolnice. Veličina objekta je 4×3 m sa jednim prozorom. Za sada je čitava kućica obita daskama jednostruko, pa je valja još izolirati i uređiti unutrašnjost (kreveti, stol i ostalo). Smještena je u prirodnoj pećini, a u odnosu na stijene najbliže što je bilo moguće. (Vidi kartu II).

Prilazi. Za sada do skloništa vodi jedino staza od trinaestog km (trinaesti kilometar od Tuka) Begove staze $\frac{3}{4}$ sata umjerenog hoda u brdo. Do ovoga odvojka na Begovoj stazi dolazi se cestom Ogulin-Jasenak. To je udaljenost od 34 km, no cestom do Jasenka (21 km) saobraćaju kamioni šumskih poduzeća iz Oguština, koji rado povezu planinare. Ostatak puta se lako svladava za $2\frac{1}{2}$ sata. Obzirom na kamione ovo predstavlja najpovoljniji prilaz. Druga je mogućnost Kupjak ili Zalesina, odnosno Lokve—Mrkopaj. Cestom je to 34 km, dotično 28 km. (Vidi kartu I). Lagan je pristup kući sa dijametralno suprotne strane, od Mošuna.

Sklonište će još biti povezano direktnim putem preko stijena s Hirčevom kućom. Ovaj put treba tek utvrditi. Ni jedan od spomenutih putova nije markiran. Markaciju će na proljeće izvesti markaciona sekcija »Velebita«.

Sklonište je gradila grupa iz »Velebita« i dala mu ime svog poginulog druga alpiniste Čapeka, odavši mu time častan spomen.

*

Kao danas vidim povratak sa Bijelih stijena, sjećam se razgovora, prijedloga, ideja. Sjećam se one sunčane nedjelje kad rekoh: »Ne, smiješ na izlet, mehanika te čeka!« I nisam otisao, no mjesto da učim mehaniku, počeo sam uzrujano šetati sobom, crtati i mjeriti kolika bi morala biti, a da treba najmanje materijala, da ne bude skupa, da bude ukusna i prostrana. A onda dođe i jedan ponедjeljak — sastanak Upravnog odbora, diskusija, razdvojena mišljenja. Izgledalo je: bedem je prečvrst, zid previsok — kuću mi ne čemo nikada dići.

I doista, prošlo je čitavo ljeto, praznici, prakse, logorovanja i tečajevi, bez spomena kuće, stijena, gradnje.

Zatim dođe ponovno jedan ponedjeljak sa dnevним redom: »kuća«. Razgovor bio je kratak, momci borbeni, desetak ih odmah diže ruku!

U petak smo otputovali: Karlovac, Ogulin, Bjelsko, Jasenak, stop. Tu prestaju naselja. Negdje uz cestu za Mrkopaj sklonismo se u baraku (»Prvi logor«), jer snijeg nije dao dalje. Ostatak dana proveli smo u uređenju novog doma. Slijedeći je određen za izviđanje mogućnosti dalnjeg napredovanja. A trećeg dana podosmo na akciju.

Kratica nas je vodila klancem i izbjegla veliku okuku ceste, da na nju izbjije u tjesnacu zvanom Vrata. Tad zagazismo dalje Begovom stazom do trinaestog kilometra. Tu mi odlazimo ulijevo. Stazom koja vodi između Bijelih i Samarskih stijena svladavamo kojih 150 m visinske razlike, da dođemo do odabranog mesta za kuću.

Spilja pred nama zjapi prazninom. Nigdje u blizini niti dašice. Zadnji dio puta do mjesta bio je strašan — složismo se. Snijeg otežava hodanje.

KARTA I.

Legenda

— autoput I. reda

— autoput III. reda

— željeznička pruga

○ naselje

— greben

— stijena

— rijeka

MJERILO 1:200.000
more
visina

GORSKI KOTAR

NAPOMENA UZ KARTE

Karta I. prikazuje položaj Bijelih i Samarskih stijena u odnosu na okolinu radijusa cca 15 km. Namijenjena je gruboj orijentaciji čitaoca.

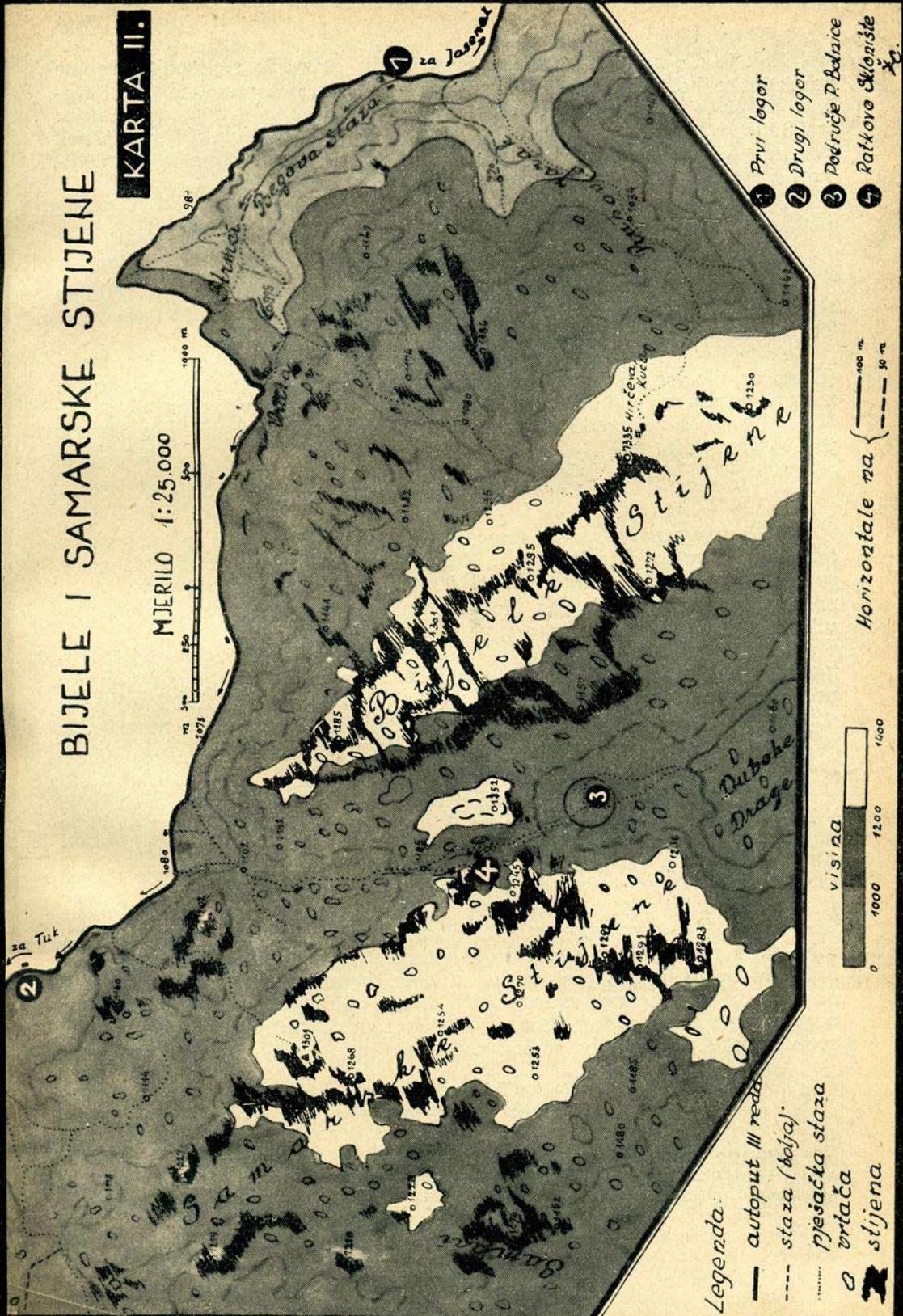
Karta II. rađena je u najkrupnijem mogućem mjerilu (u okviru karata), jer je tlo neobično jako razvedeno (kraški teren) a mala je površina područja. Obzirom na namjenu pak suvišna je točnost mjerila 1 : 25.000.

Ova karta ovdje služi prvenstveno za shvaćanje članka (put ekipe naznačen je strelicama), a nadam se da će mnogima koristiti za upoznavanje ovog kraja uopće.

Moram još napomenuti da su naznačene staze kopija sa vojne specijalke koje je premjer vršen 1935. g., te je karta u pogledu njihove savremenosti, kao i u pogledu novih putova nepotpuna. (Izuzetak je staza uz koju su strelice).

BIJELE I SAMARSKE STIJEĆE

KARTA II.

Dok je dio nas tražio mjesto za gradnju, drugi su raskopali ruševine partizanske bolnice i probrali nešto materijala. »Pa puno neće ni trebati, neće to biti veliko! Uporno smo razbijali, pregledavali, mjerili, jer tražili smo što zdraviju građu, određenu duljinu, točnu debljinu. A tek kad nađeš, počinje kalvarija. Bilo mi je čudno od kuda nam ta pronicljivost, jer još u vlaku ne dadosmo putnicima spavati pjevajući:

»I tegli i vuci,
I kućicu si stuci...«

I tako u sebi mrmljajući melodiju sa vlastitim riječima sav zadihan staješ — prvi odmor! Hojla! Heeeejlop! Momak, koji tek kreće traži vezu. To mu diže moral. Blizu je i mi ga odmarajući se, čekamo.

A trojka na »mjestu« čeka. To je stručni kadar ekipe — graditelji (Kemičar, Geolog i Strojar)! Prvi »Šerpasi« su stigli. Inženjeri preuzimaju materijal, ponovo mjere, procjenjuju, kratko se dogovaraju i gradnja počinje. Jasno, da mi nosači imamo svaki primjedbu, svaki prijedlog. Bruoš je i to predviđao:

»Ideju svatko svira
I mudro projektira...«

No za osiguranje rada i sprečavanje anarhije donesena je još u vlaku odluka. Od svih učesnika, dakle čitave ekipe, potpisana je rezolucija, da se za svaku »ideju« autora umlati. Time je zadan smrtni udarac glavnoj nemani, suvišnim »idejama«. No »Šerpasi« tegle dalje. Biraju, mjere, dovikuju si i pomalo slažu hrpu u pećini.

Dan je, međutim, gadan. Noge su mokre. Snijeg se lagano topi i neugodna je bljuzgavica. Na svu sreću, trojica su se svijala pod teretom peći i ona je sad pod krovom (spilje), a mi se zbijamo oko nje. Pred deset godina načiniše je od stolitarske bačve oni koji znoj i krv lijevaše da potomci njihovi žive u slobodi. Danas su je pronašli momci u ruševinama partizanske bolnice, a grijе divno.

I tako prolazi dan, gadan i prekrasan dan, prvi radni dan. Glad vlada u plemenu našem i snažno nas vuče dolje našim djevojkama — dvije su koje nam kuhaju. No tmurni dan postade još tmurniji i gledajući nas zaplače krupnim suzama punim boli udarajući po našim ledima. Već je mrkli mrak, kad smo stigli do naše barake na cesti (»drugi logor«). Tinjala je vatra u maloj peći i bacala uske zrake svjetlosti na ležaje. Nitko se ne javlja, što je zaboga? Dojurila je Nada i više: »Još nismo sve preselili, idite pred njih«. Jedan momak je naime s njima trebao prevući stvari bliže. Iz barake (»prvi logor«) na nekom osamnaestom kilometru u ovu na dvanaesti. Time smo mnogo bliže našem objektu. I ne preostaje drugo nego u pomoć. Uostalom nije bilo teško, jer do kože je već davno bilo sve mokro. A zaborav pojčaše i opet proročanski stihovi:

»Po oluji i buri,
Dok kiša za vrat curi...«

Svanuo je peti dan od rastanka s krevetom. Kiša curi i dalje. Kratko ratno vijeće — dobrovoljci na gradilište u spilju, ostali sušenje i odmor. Kemičar, Geolog i Najgladniji odoše! Mi drugi prionusmo uređenju

Pred barakom
("Prvi logor")

logora. Montira se peć, dimnjak, krpa krov, pripravljaju drva — djevojke su kuhale. I dan prođe brzo. Dobrovoljci se vraćaju — digli su jarbol, vele, jedna vertikala stoji — huraaa!!!

Završena je skromna, ali ukusna večera. Zamotani smo u tople deke i ležimo uzduž i poprijeko. Uz vatru u peći svijetli mali lampičić. Osjeća se lagana napetost. Bruboš je bolestan, jedna od djevojaka ima predvojničku, svima su počela predavanja, iako puno, još uvijek nije ništa načinjeno. Što će biti? Neki od nas će morati kući! No kolega Ekonomist pomaže da sve izgleda ljepše. Ima ugodan glas, nije mu bilo teško nositi gitaru, i konačno svi rado pjevamo. Pjesma budi u svakom drugome uspomeni... Jednom ćemo se sjećati i te večeri!

Prošla je još jedna noć. Oko barake svud mlake vode, na cesti voda. Snijeg je nestao bez traga. »Šerpasi na rad!« — to je parola. Pijemo čaj, pokret. Putovi su isti, zadatak isti, volja ista — kuća mora biti! Uostalom Šime je rekao da se ne brije dok »stvar« ne bude pod krovom!

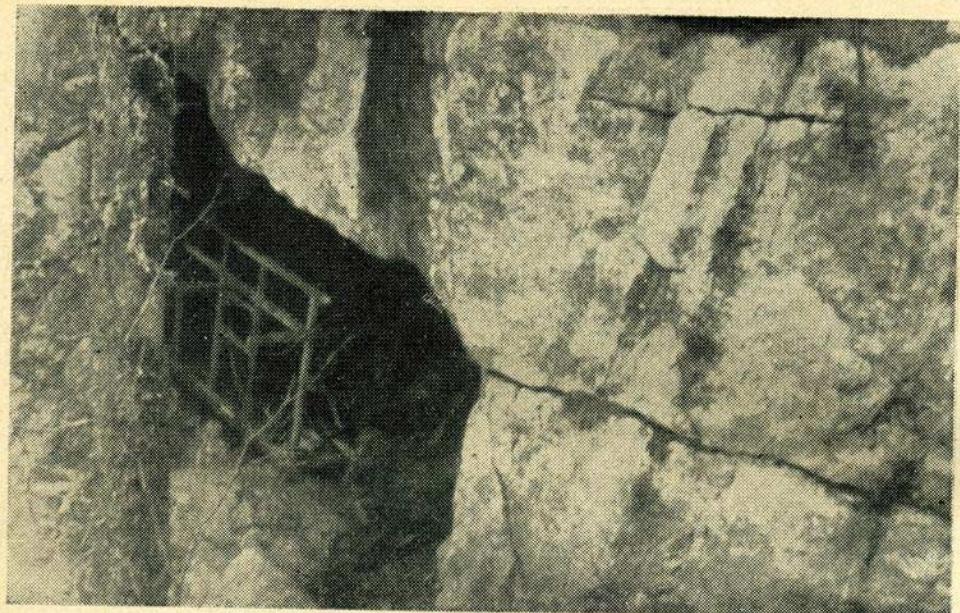
Veče je nagrada za sve. Dim se diže, a u baraci stara slika, samo što je veći mrak, jer je nestalo petroleja. Pa i suvišno je svjetlo. Pjesma se i bez toga čuje. Putujemo Zagorjem, Međimurjem, Slavonijom, pa se vraćamo u savremenost 1945., 40., 39., 36. god. Dalje se može tek po tome, što je to pjesma iz mladosti mame ili tate.

I opet: spavanje, dežurstvo, ustajanje...

No ovom danu se zaista još nismo mogli zamjeriti, pa ipak plače, plače kao majka za nestalim sinom. A naše društvo se cijepa. Strojar, Geolog, jedna djevojka, Ekonomist, Geodet i Bruboš nas napustiše. Hura, triput fuj, i odoše. Nastade praznina. Ne će biti lako, no vidjet ćemo.

Ostali smo: tri medicinara — Apsolvent, Najgladniji i Djevojka — Kemičar, Rudar, Najmladi i ja. Najmladi je morao liječniku (ozljeda), Djevojka je kuhala, nas petorica podjosmo gore. Sklonište je na kraju toga dana imalo pod i dio krova uz gotov cijeli kostur.

Slijedeći dan odlučeno je zadati smrtni udarac mogućem neuspjehu. Potegosmo četiri »fure«. Hrana je postajala slabija, počeli smo sa strogo određenim količinama. Došli smo dolje, osjećala se je malakslost. Mrtvački umor je lebdio zrakom, samo očit uspjeh bio je zvijezda vodilja.

Kostur kuće je postavljen!

Večera nas je nešto oporavila. Naša Snjeguljica je odlično kuhala i bila je zaista hrabra. Čitave dane provodila je ona sama u baraci. A navečer kad bi čekala do u mrkli mrak, uvjeren sam, da joj je moralo biti neugodno. Priznala je tek, da je jedne večeri u toj tišini, ležeći u mraku čula korake. Bilo joj je čudno da netko ide sam i nemalo ju obuze strah kad otkrije, da su to kucaji vlastitog srca.

Devetog dana izbivanja ustali smo već za mraka. Bilo je vrlo svježe. Noću je pao mraz. Kroz vlažno, požutjelo jesensko lišće probili su se prvi sunčani zraci i počeli sakupljati svoj dio onog što se kroz pet dana spustilo da nas ometa u radu.

A za nas je to sunce bilo nova snaga. Upravo je došlo u času kad je naš ekonomat pružao bijednu sliku, ali i kad smo mi osjećali veliku sreću zbog pobjede — došlo je da pojača naš trijumf.

Bio je to dan kad je zabita posljednja daska naše kuće, koja ima krov, prozor i vrata, dakle prava kuća.

Bez viska, vinkla i libele, a sa četiri kilograma čavala i jednim blanjalom kupljenoga materijala, Ratkova kuća je podignuta.

Izgledalo je nevjerljivo i ludo, izgleda mi to na mahove i danas!

Ta padala je kiša, padao je snijeg, bilo je mokro, naporno, bili smo umorni, gladni i žedni, no što je to sve? Zar to nije žrtva i spomen kao kap vode u odnosu na more, prema onom što je naš Ratko bio, što je on zasluzio? Koliko puta je on kisnuo i zebao s onim istima, koji digoše tu kućicu?! Zar nije on uvjek bio voljan dati od sebe sve za drugog? Mnogi ga nismo poznavali za života, no poznamo ga sad, jer živimo s onima, koji su živjeli s njim.

Na snijegu u Orjenu

Naš lijepi Dubrovnik nije samo najvažnije turističko mjesto Dalmacije, kamo dolazi godišnje na hiljade domaćih i stranih turista da se divi srednjovjekovnim zidinama, renesansnim i gotskim palačama i crkvama, nego je u zadnjih par godina postao i središte planinarenja. Iako ima iza svojih leđa samo brdo Srđ sa 412 m nadmorske visine, odakle se posjetiocu pruža prekrasan pogled na morsku pučinu i na mnoštvo malih otoka i otočića što se nižu na području dubrovačke republike, Dubrovnik ima i u svojoj neposrednoj blizini lijepu i rijetku planinu. Među takve spada i planina Orjen (1895 m).

Dubrovčanin se dugo oklijeva i nerado odvaja od svog mora. Poći u planine koje se u daljini nazrijevaju, za njega znači poći u drugi, tuđi svijet. A kad sunce zagrije i oživi plaža, kada je tako ugodno lješkaranje na kamenju Porporela u lijepim danima travnja, onda je još teže ostaviti Dubrovnik i poći na planinarenje ili skijanje. Zato su nas tako čudno gledali kada smo se 12. travnja o. g. oko 10 sati svaki iz svoje ulice obučeni u zimska odijela, nekoji sa skijama, a svi sa naprtnjačama, uputili na sabirno mjesto. Planinarsko društvo Dubrovnik organiziralo je naime skijaško natjecanje na Orjenu dne 13. IV. Ja sam skijao samo po terenima Hrvatske i Slovenije pa sam sa skepsom gledao na taj pothvat, ali sam bio ugodno iznenaden ljepotom Orjena.

Dva sata vožnje kamionom. Najprije uz morsku obalu Dubrovnika, zatim zavojnim putevima kroz krš Hercegovine do Trebinja, pa dalje slabijom cestom što si krči put kroz gola kamena brda. Čovjek uživa u raznolikim pejsažima što se brzo mijenjaju. Iz tople primorske klime začas si u planinskoj klimi, pa se na kamionu treba ogrnuti. S lijeve strane nad cestom se nadvija kamena klisura, nadesno zjapi ponor s crnim mrljama obradive zemlje koju naš seljak brižno čuva i obrađuje. Penjemo se i spuštamo. Prolazimo Zubačko polje, Grbac i po koju osamljenu kućicu. U daljini se vide snijegom pokrivena brda Golišavac i Vučji Zub i začas eto nas na planinarskom domu na Vrbanji ispod Orjena na visini od 1007 m.

Dom je dosta prijatan. U prizemlju je kuhinja i oveća soba za dnevni boravak kapaciteta 30 ljudi, a u I. spratu nalaze se spavaće sobe za cca 40 ljudi. Nisu doduše opskrbljene nekim naročitim komforom, ali su čiste i dobrodrušle, jer u blizini nema gotovo nikakve kućice ili skloništa gdje bi planinari mogli prenoći. Dobre gorske vode ima dovoljno, samo bi trebalo ponovno uvesti telefon koji je postojao do pred sam rat, i kada se dovrši hidrocentrala u Mlinima, uvesti elektriku.

Bilo nas je 25 u prvoj grupi i mi smo se po dolasku u dom prihvatali važnog planinarskog posla — jela.

Dan je bio krasan. Nebo bez oblaka, a sunce je u svom zapadu čarobno obasjavalo nedaleke snježne vrhove i mamilo nas da odmah idemo dalje, naprijed. Kako smo morali označiti prugu za skijanje, uputili smo se oko

3 sata na Orjen. Put nije naporan. Do vrha iznosi nešto manje od sat i pol hoda, a vodi kroz šume, uvale i proplanke. Nižu se vidici jedan ljepši od drugoga. Ali još nismo sasme gore. Sa Sedla na 1590 m puca krasan vidik na obližnja brda koja su sva pokrivena snijegom. Uopće Orjen ima tu prednost, da bude mnogo prije pokriven snijegom nego li druga brda i da mu se snijeg održi do svibnja pa i do lipnja. Na Sedlu postoji i malena kućica za sklonište koja je još uvijek u ovo doba, sredinom travnja, gotovo čitava pod snijegom. Na tom mjestu valjalo bi sagraditi novi planinarski dom, jer onaj stari, iako se nalazi na visini od 1007 m, pošto je građen na širokoj i dugačkoj ravnici ne daje dojam pravog planinarskog doma. Sagrađen na tom Sedlu bio bi idealno odmaralište i prihvatište za posjetioce iz Dubrovnika, Trebinja, Herceg Novog i čitavog onog kraja.

Budući da je bilo već kasno, a mi smo imali posla oko trasiranja pruge, nismo se toga dana penjali na sam vrh Orjena, već se vratili u dom gdje smo našli i drugu grupu planinara i skijaša. U veseloj pjesmi brzo je prošla večer i ono malo spavanja, jer smo ujutro u 5 već bili svi na nogama. Poslije doručka došla je Putnikovim autobusom i treća grupa, a malo zatim i kamionom pripadnici J. N. A. iz Trebinja.

Toga dana sakupilo se je preko stotinu planinara i skijaša na Orjenu toliko ih ni približno nikada do tada nije bilo.

Pošto je bilo dosta onih koji još nikada nisu bili na Orjenu, a i 14 pionira, pješačili smo u grupama polagano prema mogućnostima i sposobnostima.

Početnici i djeca došli su samo do prvog mosta gdje ima idealnih terena za skijanje. Skijaši su otišli na Sedlo, gdje je bio start, a planinari na vrh Orjena.

I toga dana bilo je isto tako krasno vrijeme pa nam se sa vrha Orjena pružio veličanstveni pogled na more, koje je izgledalo gotovo na dohvati. Ispod nas nalijevo zaljevi Boke Kotorske, ravno pred nama pučina, pa se uz običan dalekozor mogla vidjeti i talijanska obala. Nadesno nešto u daljinji otoci Kalamota, Lopud i Mljet, te svjetionik Sv. Andrije. Iza naših leđa vide se bosanske planine. Razabiremo Zelengoru. Nešto ulijevo vidi se Lovćen, a u daljinji Durmitor.

Sa Orjena mogu se praviti kraći i dulji izleti koji nisu naporni, no morali bi se označiti planinarskim znakovima, jer se stranac inače ne bi snašao.

Vrh Orjena pokriven je rijetkim borom zvanim mulika (crni bor) koji je vrlo skupocjen i za kojeg govore da je donešen iz Libanona.

Nikako se nismo mogli otkinuti od tog pogleda što ga pruža panorama Orjena. Mrak se je već spuštao, sunce je utonulo u morske dubine, a mi smo se žurno spuštali našem domu, da bi za 2 sata bili opet u Dubrovniku.

Malo se koji grad na svijetu, a ne samo u Jugoslaviji može pohvaliti takvim mogućnostima za sportove i planinarenje kao Dubrovnik. Ujutro se okupaš u moru, a poslije podne gaziš po dubokom snijegu Orjena.

Planinarstvo u Dubrovniku ima zaista uvjete da se i dalje jača i razvija.

Ispod Goliševca (Orjen)

Foto: Premužak

Na »Lokvi« (Orjen)

Foto: Premužak

Sličice s Triglava

Koliko se planinara uspne svake godine i ljeti i zimi na naš najviši vrh? Gledao sam ih sjedeći na malom Triglavu. Prolaze u jednoredu mimo mene. Jedni se drugima jedva uklanaju na onom uskom prijelazu pod samim vrhom. Mnogima je to već tko zna koji uspon. Jedan se planinar — kako mi reče — čak »prošetao« ranim jutrom na mali Triglav, iz doma Planike. Dan prije, pod večer, bio je na vrhu.

Listam knjigu za upisivanje pred Aljaževim stupom. Prošlo je tek osam sati izjutra, a već je gotovo desetak stranica pod današnjim datumom ispunjeno potpisima.

Susrećem djecu od deset godina, a jedan se dječačić uspinjač čak bosonog.

Po tako brojnom posjetu čini se, da je taj uspon gotovo šala, ili obična šetnja. Ali, ima ih koji odustanu nakon veranja kroz onaj usjek (kuloar) od doma Planike. Tu je nekako otvoreni, početniku nesigurno, a svuda dubina, da sve nešto prostruji od koljena prema srcu — kad se pogleda dolje. To je naš Albić priznao, ali tek na povratku — u vlaku.

Našoj Klari bijaše ovo drugi posjet planinama uopće. Pred dva mjeseca jedva smo je nagovorili za izlet na Kalnik (646 m), a sada je s oduševljenjem pošla i u Alpe. No stigla je do 2500 m visine, dakle za sto metara više od doma Planike i onda se vratila. Obećali smo joj da o tome nitko ne će saznati kod kuće. Klara je ipak žalila i češće nam rekla: »Svi su bili na vrhu, samo ja — ne!« Ni naša uvjerenja da je i to uspjeh za planinara početnika, nisu koristila. Kasnije se umirila, iznenadena ljepotama s puta kroz Trentu.

Ožđenih nakon uspinjanja onim klizavim stepenicama, držeći se čvrsto, gotovo okomito napete žice. Gledam da li tko od planinara, ovdje na vrhu, ima čutericu. Jednog postarijeg čovjeka u običnom svakidanjem odijelu zamolih vode, a on mi pruži pola čašice i malu jabučicu. Bila je to okrepa i osvježenje.

Ugodno me se dojmila susretljivost i dobrota tog čovjeka.

*

Iznenaden sam vidicima sa Triglava, premda pročitah dosta o njima.

Prema Austriji je prilično bistro. Vrhunci izroniše iz maglice i ljeskaju se obasjani suncem. Dachstein, pa veliki Klek (Grossglockner 3798 m) u visokim Turama i mnogi drugi su bijeli. Prvi put ih vidim. Tri vrha prema sjeveru, koji su me svojim oblikom podsjetili na vrhove u slovenskom grbu, nisam mogao odrediti.

Kod nas Bledsko jezero, hotele, dolinu Save i Karavanke sa Stolom jasno razabirem. Htio bih taj vidik trajno zapamtiti. No nemoguće je toliko raznih oblika, kontrasta, boja i vrhunaca upiti samo najednom. Možda zato mnogi po desetak puta iz godine u godinu posjećuju ove planinske gorostase, da im slike tih vidika ostanu trajne.

Očekivao sam mir i tišinu na ovoj visini, no sve je bučno. Svuda krika, hohkanje, a pjesme malo. Pred »Stolpom« izmjenjuje se grupica za grupicom u raznim pozama, dok fotografski aparati snimaju.

Moj se darovatelj spremi za silazak. Još mu jednom zahvaljujem i pri tom mislim na onu grupicu sa sedla Hribarice. Odvratite mi: »Ima dolje snijega!« — kad ih zamolih vode. I to su kontrasti, koji se ne zaboravljaju. No takovi su rijetki. Od mnogih sam čuo: »Uzmite, znam što je žed!«

Svi ne silaze sa Triglava baš ravnodušno. Neka mlada žena sjela je na kamen i ne usuđuje se krenuti. Muž je ohrabruje, a već je pomalo i ljutit. Netko pridometne: »Spuštajte se sjedeći. Osmijeh — i to je pomoglo. Odlaze. Ne znam, da li su od smicanja ostale hlače cijele, jer sve do kraja žice nije se digla sa kamenih stepenica. Čini mi se, da takovo spuštanje ulijeva najviše sigurnosti.

Prošlog ljeta htio sam samo vidjeti Triglav sa sjevernom stijenom i dopješačih dolinom Vrata do Aljaževog doma. Sad sa ovog visa dom je malen kao kutija od šibica na zelenom prostiraču doline. Odmaknuh se sa ruba. Za prvi puta je dosta gledanja niz stijenu u dubinu od skoro dva kilometra.

*

Odmarađujući se u domu Planiki uživamo u izvrsnom planinskom mlijeku.

Pokraj kuće čuje se na mahove blejanje i zvona. Desetak ovaca griska na zavrnji pod Triglavom čuperke trave, koja gdjegdje izviruje među kamenjem. Zadovoljne su ovom uistinu oskudnom pašom. Mislim, da ih nigdje ne zatvaraju, te su i noću slobodne.

Albić nam nosi nekoliko sitnih runolista. Ubrao ih je negdje duboko u dolini. Svaki ih spremi. To je neki simbol visokih planina i bez toga nam ne bi vjerovali, da smo bili ovdje. No video sam, pojedince kod Triglavskih jezera i na Vršiću sa čitavim snopom toga rijetkog i nježnog planinskog cvijeća. Jedan ih je nanizao u vijenac oko cijelog šešira. Zar ovi ne čitaju natpise, da pravi planinar čuva planinsku floru i faunu.

*

Dok je posvuda sunce žeglo u hladu, nama je u Alpama bilo kroz dan samo toplo, a na večer i jutrom drhtali smo i u debelom kaputu.

Premda umoran, rano se probudih, valjda i od hladnoće. Spavali smo na krevetu po dvoje, a jedan pokrivač za Albića i mene bijaše pre malo. Obukoh se i provirujem kroz prozor. Triglav je obasjan suncem što izlazi i sjena Aljaževog stupa zajedno sa sjenom vrha pala je nedaleko doma Planike. Odavle se stup baš ne vidi, ali igrom sjene gledao sam vrh Triglava pred sobom kao iz aviona. Probudih i našu Klaru da vidi makar sjenu vrha, kad joj već nije bilo dano da se uspne na njega.

Razgovaramo. Neki su još u krevetima. Svi smo zadovoljni, jer se danas počinjemo spuštati i više ne će biti takvih uspona, kao ono od slapa Savice kroz Komarču. Tamo je Klara skoro odustala od puta, misleći da će se verati okomitom stijenom.

Uistinu, gledajući od doma Savice Komarču, čini se da tamo prestaju sve staze i putovi. Stotinjak metara gotovo okomite i šumovite padine za neupućenog znači nepremostivu zapreku. Tek, kad smo se digli oštrim i uskim zavojima i ugledali duboko dólje i dom Savicu i hotel Zlatorog sa Bohinjskim jezerom, Klara se uvjerala da čemo se ipak uspeti.

To je bio naš ispit. Naprtnjače teške, sunce žeže, jer je tek dva sata popodne, a znoj kaplje sa čela na nos i na zemlju. Odahnuli smo tek nakon osvježenja i umivanja na Crnom jezeru. Put do kuće na Triglavskim jezerima kroz šumovitu dolinu, bio je sada lagan i zanimljiv.

Zlatko se ovdje prvi puta namjerio na poskoka, a na riđovku je opet nabasaо pred samim Vršićem.

Na sedlu Doliću (2151 m) obnavlja se srušena planinarska kuća. Podižu je nešto više od dosadašnjeg mjesta, gdje je sigurnija od snježnih lavina. Silna je to snaga, kad se od bivše kuće vidi samo betonsko stepenište.

Sve ostalo je smrvljeno — pričaju radnici.

Iznenadeni smo tako širokim i za ovu visinu izvrsnim putem i zadivljeni pogledom prema Jalovcu, Mangartu i hiljadu metara dubokoj dolini Zadnjici, u koju se spuštamo sa sedla. Vjenac oblačića oko zupčastog Mangarta i oko nepravilnih oblika Jaloveca nagovještavali su pogoršanje vremena.

Sve to gledamo kao iz unutrašnjosti goleme galerije, jer nam je sa lijeve i desne strane vidik u okvirima gotovo okomite stijene pravilnih i posve horizontalnih slojeva. I tu se doživljuje veličina visokih masiva naših Alpa.

Razmišljam kako bi fotografске snimke s ovog našeg stajališta u zemljopisnoj nastavi pomogle i učenicima i učitelju. Za obradu ovakove snimke ne bi bilo ni dosta jedan školski sat. Mnoge prikladne fotografije leže u planinarskim albumima,

a koliko bi one dobro poslužile na satovima zemljopisa. U tome mogu i naši planinari pomoći školama.

Već smo davno prešli i snježnik preko metra debeo, gdje je Marija — posklinznuvši se — i nehotice sjela, ali serpentinama nikad kraja. Albić nekako čudno hoda. Koljena mu ne podnose nizbrdicu i otkazuju poslušnost.

Ugrijani kamen i sunce nemilosrno žežu. Pravo je ljetno popodne, točno u polovici mjeseca kolovoza. Dohvatismo i pojasa šume. Rijetka crnogorica daje nam ugodnu hladovinu. Put je sada pun kamenja, kao netom nasipana cesta. I kroz donove osjećamo oštice. Kako i ne bi. Albićevi novi donovi su poderani, a ja sam još na Triglavu odrezao komad pete sa cipele, jer mi se otkinula i smetala u silaženju.

Čujemo žubor vode, a eto i mosta. No sve je to daleko, to jest duboko, gledano kao s tornja katedrale. Žurim se zajedno sa Zlatkom. Kod potoka je određen odmor. Nižu se bezbrojni zavoji, a misli nam jure dolje — onoj zelenoj tratinji i vodi. Kroz jedan sat odmora povratiše nam se snage i pred sumrak nastavili smo put dolinom Zadnjicom u Log. Susrećemo stoku na paši. Trava je sitna, gusta i zelena kao u najbolje uređenom gradskom parku.

Na domaku smo prvih kuća. Stanovnici su iz doline Trente i u ovoj dolini borave samo ljeti. Dok u našem kraju vlada suša, ovdje su krumpirišta zelena, a grah svjež i pun mahuna. U domu Zlatorog večeramo i to baš mahune. Sve nam prija. Nakon par dana hoda slušamo opet radio, no ne dugo jer nas umor tjera na spavanje.

Oko osam sati izjutra krećemo prema izvoru Soče. Neobično je to mjesto. Šupljina poput zdenca sa zelenom i dubokom vodom, nalazi se na kraju duguljaste kose usjekline u stijeni. (Sličan izvor vidjeh u luci Vrbnika na otoku Krku, samo manji). Negdje u tlu pod nama istječe ta voda i nakon par metara, već se strmo ruši površinom među gromadama kamenja. Nakon stotine metara — kod novogradnje planinske kuće, koja će biti otvorena 1953. godine — Soča postaje već široki potok. Uz cestu je ona brza, mjestimično duboka, sa mnogo pastrva neobične veličine. Sjedeći u parku »Julijana« slušali smo njen šum i punim plućima udisali kristalno čisti jutarnji zrak, pun mirisa crnogorice.

Nestalo je već ugodne hladovine u dolini Trente. Prelazimo mostićem na kojem su umjesto dasaka, postavljeni tanki i jednakci jelovi trupci i već se uzdižemo na Vršić.

Sa prvog visa gledamo dolinu — taj miran kutak sa gdjekojom kućicom, — stisnutu vijencem planinskih gorostasa. Najljepši je odavle vidik na Bavški Grinavec (2344 m), koji omeđuje i zatvara gornju Trentu. I kad god se sjetim ovog puta kroz Julijiske Alpe iskrnsne mi među prvima: Triglav i dom Planika sa sedla Hribarice, a zatim Trenta sa Vršića.

Na sedlu kod Tičarjevog doma susrećemo udobne, ali posve pune autobuse. Toličko imade izletnika i planinara da jedva dobivamo ručak u Erjavčevoj kući.

*

Predvidjeli smo uspon južnom stranom na Mojstrovku i Sleme, da vidimo dolinu Tamar i Jalovec. Međutim odlučujemo se za silaz u Kranjsku Goru.

Mnogo je tih različitih utisaka, a i nekoliko dana hoda, pa osjećamo umor. Šutke idemo razmišljajući o našoj planinarskoj turi. Bohinjsko jezero, Komarča, Triglav, Log, izvor Soče i Vršić pa do Kranjske Gore, ipak nije šala za naše početnike.

Sa zapada nam dolaze tamni oblaci. Bljesak munja i daleka tutnjava požuruje nas, da se za vremena sklonemo.

U Kranjskoj Gori jedva smo uspjeli naći noćenje i poslije obilne večere u hotelu odlazimo na spavanje praćeni kišom.

*

U isto doba kad nas je vlak iz Ljubljane vozio prema Zagrebu, u Alpama je na onim visinama, nakon oluje zapao snijeg.

Švicarska ekspedicija na Mount Everest 1952. g.

Unatrag nekoliko godina vodi se oštra i uporna borba najboljih alpinista svijeta za osvojenje vrha Mount Everesta. Englezi i Švicarci napadaju ga s južne strane, a Rusi sa sjevera preko Tibeta.

Engleska ekspedicija pod vodstvom Shiptona polučila je 1951. godine velike uspjehe. Tim istim smjerom vodi borbu već druga švicarska ekipa u ovoj godini, za koju smo ovih dana čuli da je morala odustati od uspona gotovo pod samim vrhom. Kako za sada nema potanjih potvrđenih vijesti o ovoj ekspediciji, to ćemo o njoj govoriti drugi puta.

Međutim, mnogo pouke i koristi može se crpsti iz iskustva prve ovogodišnje švicarske ekspedicije na Mount Everest, t. zv. »proljetne ženevske ekspedicije«, pod vodstvom Wyss-Dunanta i Ditterta.

Za sve ekspedicije koje polaze u Himalaju, pa tako i za ovu, transport predstavlja glavni dio potevata. Prijevoz materijala vrši se vlakom, parobrodom, kamionima, i konačno ga kuliji prenose na ledima do početne baze ekspedicije. Od baze, do grebena planine koju se osvaja, prenose golemi teret na svojim ledima nosači Serpasi, kojima pripada veliki udio u uspjehu ovih ekspedicija.

Plemie gorštaka Šerpa bavi se trgovinom između Indije, Nepala i Tibeta. Često se susreću čitave obitelji u divljim klancima pod teškim teretom robe, koju nose na prodaju, ili su je kupili u drugom kraju. Muškarci obično nose teret od 70 kg, žene oko 50, a djeca između dvanaest i petnaest godine 30 do 40 kg. Prema ovome se jasno vidi odakle im tolika otpornost i snaga za nošenje velikih tereta.

Centar plemena Šerpa je Namche Bazar, a prvi od njih koji su uzimani za nosače kod ekspedicija na Mount Everest 1921. i 1922. bili su regrutirani između najboljih pripadnika trupa Gurka. Tako su ti stanovnici podnožja Himalaje učestvovali u brojnim ekspedicijama, i bez njih se ne može ni zamisliti kakav ozbiljniji potevat u područje ovih visova.

Serpasi su veoma ponosni na naslov »Tigar«, kojega dobiju kad predu visinu od 8000 metara, a koji znači da su naročito otporni i da mogu izdržati veliku visinu. To ne znači, da svi oni uvijek izdrže glatko u toj visini. Dogodi se da koji od njih dobije jaku glavobolju, vrtoglavicu i slično.

Ekipa Šerpasa, koja je učestvovala u ovoj švicarskoj ekspediciji, izabrana je od najboljih ljudi, počam od vođe Tenzinga, tzv. »serdara« grupe. Tenzing je učestvovao u velikom broju himalajskih ekspedicija, pa je prije ovog potevata četiri puta sudjelovao u pokušaju uspona na Mount Everest sa sjevera.

Nosači Šerpa su međutim na ovim pohodima doživljavali i teške nezgode, a mnogo ih je i poginulo. Jedan iz ove ekipe, zvan Adžiba, brat je onog Adžibe, koji se jedini 1934. godine vratio živ sa Nanga Parbata, nakon sedam olujnih dana, dok su tri Nijemca i pet ostalih Šerpasa poginuli od iscrpenosti. No ovi ljudi posjeduju mnoga vrijedna moralna kvaliteta. Neprocjenjiv je njihov osjećaj drugarstva i ljubavi prema čovjeku. Čim stignu do mjesta gdje se ima podići logor, uvijek s jednakom spremnošću rade brzo sve poslove oko podizanja logora, kao po nekom strogom planu. Za nevremena i oluja donose u šatore svom »sahibu« toplu juhu ili čaj da ih ugriju, za kiše skidaju sa sebe ogrtače, da bi njima što bolje zaštitili druge.

Tako se karavana alpinista, kulija i Šerpasa popela na jezik ledenjaka Khumbu, i našla se podno jezive provalije koju čine ledene gromade visoke do 800 metara. Bilo je mnogo posla oko ove prve zapreke, od tri velike zapreke do vrha Mount Everesta. Ove ledene gromade nisu u jeseni 1951. g. propustile Shiptona, a dva pokušaja nekolicine članova ove ekspedicije da se popnu između nevjerojatnih lednih tornjeva ostala su također bez uspjeha. Međutim, Roch, Hofstetter, Flory i

Asper uspjeli su se probiti jednim, naoko bezizlaznim labirintom, iznad kojega su na strmoj padini stršile ledene gromade. Trebalo je prijeći ovakvim raskidanim terenom visinsku razliku od kojih 1500 metara, da se dosegne gornji dio ledenjaka Khumbu.

Međutim se pred samim gornjim dijelom ledenjaka ispriječila golema pukotina, koja je potpuno zatvarala put. Svi pokušaji da se pronade neki drugi prolaz, ostali su bez uspjeha. U noći je Asper razmišljao o tome, kako bi se zanjihajem sa jedne ledene izbočine, prebacio na drugu stranu pukotine. No ni ovo nije uspjelo. Asper se onda spustio oko dvadeset metara u dubinu i dohvatio se ledenog zida sa druge strane velike pukotine. Uskoro je četverostruko uže predstavljalo prvi most za transport ljudi i materijala. Sutradan su se Lambert, Aubert, Dittert i Chevalley uspeli sa Šerpasima do ovog mjesta i uspostavili još jedan ovakav most, preko koje su vreće sa opremom tekle jedna za drugom.

Transport do gornjeg ledenjaka predstavlja je upravo nevjerojatan pothvat, za čiji je uspjeh najveća zasluga pripadala Šerpasima. Punih deset dana prenosili su oni opremu i hranu za boravak dvadesetorice ljudi kroz tri tjedna. Prelazili su nesigurnim snježnim mostovima, provlačili se između silnih ledenih blokova i tornjeva koji su svakog časa prijetili da se sruše na njih. Na dva i pol sata udaljenosti od logora I (5250 m) bio je postavljen između gorostasnih blokova leda logor II (5600 m). Ovi blokovi su izgledali kao ogromne palače, koje ovdje nisu bile odi-jeljene ulicama, već dubokim ledenim pukotinama. Od logora II vodio je put više ulijevo kroz provalije, u koje se ruše lavine sa predgorja Everesta.

Jednog su se dana srušile dvije ledene lavine, ali srećom jedno pola sata prije prolaza, a druga oko pola sata nakon prolaza karavane.

Poslije mukotrpnog prebacivanja preko mostova od užeta, stiže transport do logora III (5900 m), odakle se vidi završetak gornjeg dijela ledenjaka podno padine ledenog vrha Lhotse (8501 m).

Način i lakoća, kojom Šerpasi prenose teški materijal verući se i balansirajući preko teških prijelaza, upravo zadivljuje, i tko to ne vidi i ne doživi, ne može potpuno shvatiti vrijednost ovih ljudi.

Članovi ekspedicije mijenjali su se u pratinji transporta, kod čega je često trebalo pružiti tehničku pomoć. Vođa penjačkog dijela ekipe Dittert, smjestio se sa Chevalleyom u III logoru, u namjeri da ispita postavljanje logora IV (6450 m). Za vrijeme dok su Flory, Asper, Lambert i Aubert pokušavali izvesti uspon na Col Sud (7880 m), dotle je sedam Šerpasa prenosilo opremu od trećeg do četvrtog logora, a vođa Dittert spustio se do logora baze, da izda zadnje upute oko transporta opreme i da organizira silazak bolesnog Šerpasa Sarkia.

Dvadesetpetog svibnja obavijestio je Dittert ekipu u logoru V (6900 m), da započne jurišem na Everest. Flory, Aubert i Roch krenuli su sa Šerpasima oko 9 sati ujutro prema Col Sudu, ali ih je nevrijeme uskoro potjeralo natrag u logor.

Sutradan su ponovno krenuli sa sedam Šerpasa, u namjeri da dosegnu Col Sud, zatim da postave jedan logor na grebenu Everesta u visini između 8400 i 8500 metara, i da nekako označe put prema vrhu, uz eventualni pokušaj i samog uspona na vrh.

Nakon prvog sata uspinjanja napustio je grupu Adžiba, zbog napadaja malarije. Uspon je postajao sve teži, i na visini od 7500 m osjetio se mnogo teže i teret na ledima. Grupa je lagano prelazila kuloarom između kamenih zubaca i padina Lhotse. Sunce se primicalo zapadu, a vjetar je jačao i postajao hladniji. Ekipu su napustila još dva Šerpasa, iz straha da im se ne smrznu noge. Situacija je bila kritična, jer osim svojega treba podijeliti teret trojice nosača među preostale penjače. Vjetar sve jače šiba. U sumraku se postavljaju dva šatora na strmoj ledenoj padini. Nitko se ne usuđuje skinuti dereze, jer se boje da se ne odskliznu u dubinu, i zato su svi stalno osigurani užetom. Zbog dereza na nogama ne mogu se upotrebiti spa-

vaće vreće. Prolazi jedna strašna ledena noć, duga i bolna. U noći dolazi Tenzing iz šatora Šerpasa, osiguran užetom, i nudi »sahibe« vrućim čajem.

Jutro je svanulo lijepo, i trojica se alpinista, promrzlih udova, upute prema Col-Sudu. S njima je i Tenzing, dok se ostali Šerpasi osjećaju malo bolesni, te kreću nešto kasnije.

Na Col Sudu urla strašan vjetar, pa se teško postavljaju šatori, koji ipak daju ugodan zaklon. Deset je sati i trebalo bi nakon odmora krenuti dalje, ali je ekipa nesposobna za daljnji uspon. Stigli su tri mlada Šerpasa, koji se nalaze u čudnom stanju. Pasang hoće na ovom mjestu da umre, Fu Tarki hoda amo-tamo kao lud, a Da Namgyal ima jake bolove u glavi.

Nakon nešto bolje provedene noći, tri se bolesnika vraćaju prema logoru V, a ostala četvorica nastavljaju usponom prema vrhu. Nakon dva sata stižu pod strme skokove, koji se nisu dali prepenjati. Tražeći prolaz, često se moraju odmarati. Lambert i Tenzing oporavljaju se malo rezervom kisika. Oko tri sata poslije podne stižu oni dvojica do stijenja, koje je Lambert zapazio prije početka uspona. Pred njima se otvorio širok pogled na okolne velikane, na Tibet i na istočnu stijenu Everesta, koja se rušila 5000 metara u dubinu. Veličanstveni prizor izazivao je suze u očima. Na prijedlog Tenzinga postavljaju na ovom mjestu šator. Kad su stigli Flory i Aubert, dolazi do iskrenog dogovora velikih alpinista: samo dvojica mogu pokušati uspon na vrh, te Flory i Aubert ustupaju prvenstvo uspona Lambertu i Tenzingu. Oni se spuštaju do logora VI, gdje će čekati njihov povratak.

Konačno je svanulo jutro 28. svibnja. Snažni je zapadnjak tjerao mase oblaka. Iznad Tibeta svijetlilo je nešto malo vedrine, ali je vrijeme očito bilo nesigurno. Lambert i Tenzing lagano napreduju prema vrhu. Tri koraka i odmor. Vjetar je ojačao i počeo je padati gusti snijeg. Zbog magle i dubokog snijega usporeno je napredovanje. Približili su se i posljednjoj stijeni prije vrha, kojega povremeno vide nekih 150 metara iznad sebe. Kod svakog duljeg odmora uzimaju kisik. Vrijeme se pogoršava; vrh nije daleko, a oni se osjećaju sasvim dobro. No razum, je međutim, nalagao povratak. Poslušali su ga, i stali se lagano spuštati po svom vlastitom tragu, koji se sve više gubio. Stigli su do logora VI, gdje su ih dočekali nestrljivi drugovi.

29. svibnja osvanuo je opet lijep dan. Ekipa se sprema za silazak prema logoru V. Šatore su ostavili za drugu ekipu, koju su već kod silaza opazili kako se penje prema ovom mjestu. Ni ova grupa međutim nije bila bolje sreće. Nakon tri noći užasnih ledenih oluja, morali su odustati od uspona na vrh.

Prema člancima A. Rocha i R. Lamberta
za »Naše planine« priredio P. Lučić-Roki

Maurice Herzog u Zagrebu

Maurice Herzog
pred Etnografskim muzejom u Zagrebu
Foto: E. Rakoš

Upoznali smo ga u Ljubljani. Velika je dvorana kina »Union« bila dupkom puna, a mi vrlo uzbudeni, kada se na pozornici pojавio visoki crnomanjasti predavač, osvajač Anapurne.

Sutradan, dne 14. listopada povezli smo Maurica Herzoga prema Zagrebu. Vrijeme nam nije bilo skljono, a od pljuska kiše stvarala se maglica, koja nam nije dopuštala da uživamo u ljepotama pitomog kraja kojim smo prolazili. Tridesetak kilometara pred Zagrebom upriličili smo kratak odmor u starom dvoru u Mokricama, kojega je zagrebački »Turist« uredio kao udobno ljetovalište. Ugodan dojam ostavio je na našeg gosta odmor u blagovaonici, koja je ukusno uređena u narodnom stilu, a u sjeni debelih zidova ovog starog grada.

Oko podne stigli smo u Zagreb, gdje nas je pred hotelom »Palace« dočekala grupa reportera, a u hali hotela pozdravio je M. Herzoga topplim drugarskim riječima potpredsjednik Planinarskog saveza Hrvatske drug Boško Ivanović. Odgovarajući na pozdrav, upitao nas je g. Herzog ne nalazi li se možda ponovno u području monsuna, jer je kiša i dalje nemilosrdno pljuštala.

Ručak je Planinarski savez Hrvatske priredio na Tomislavovu domu na Sljemu, a prisustvovali su mu, pored predstavnika Saveza i uglednih planinara grada Zagreba, francuski konzul u Zagrebu, direktor Francuskog instituta g. prof. Beis, lektor francuskog jezika na zagrebačkom Sveučilištu g. prof. Clavée, zatim predsjednik Saveza sportova Hrvatske Boris Bakrač, potpredsjednik N. O. grada Zagreba Davorin Kovačević, predsjednik ugostiteljske komore Mate Barbić i drugi.

Na večer je velika dvorana Radničkog doma bila prepuna, a oni koji nisu uspjeli nabaviti karte za sjedala, stajali su na stepenicama u sredini dvorane. Publika je izvanredno srdačno pozdravila predavača, kad se pojavio pred zastorom. Predsjednik Planinarskog društva Zagreb, drug Petar Lučić-Roki predstavio je g. Herzoga planinarima grada Zagreba, te je između ostalog rekao: »Kada je na vrhu Anapurne silni himalajski vjetar vijorio zastavom na Vašem cepinu, nije to onog časa bila samo francuska zastava, već i zastava svih planinara svijeta i svih naroda koji se bave planinarstvom«. Publiku je oduševljeno odobravala.

Gospodin Herzog bio je iznenaden ovako srdačnim prijemom, te je pozdravio Zagrepčane ovim riječima: »Hvala Vam! Pozdravljam Vas ovog časa ne samo kao planinar koji Vas posjećuje, već kao Francuz koji Vam nosi srdačne pozdrave svojih zemljaka. Mi znamo za patnje i stradanja koje su narodi Jugoslavije prošli za vrijeme rata; mi se divimo toj hrabrosti!« Usput je g. Herzog primijetio, kako nije pretpostavljao da će kod nas naći toliko planinara i ljubitelja planinarstva.

A onda je započelo predavanje. Vrlo ugodnim glasom i neposrednim načinom prikazivanja zanimljivosti i teškoća opisivao nam je g. Herzog pothvate svoje ekspedicije, tako da je na slušaoce ostavio dubok dojam. Jednostavan i skroman, usplo se brzo približiti publici, koja ga je slušala sa velikim zanimanjem. Uspjehu predavanja mnogo je pridonio izvrstan prevodilac dr. Josip Ritig, koji je naročito vješt izvršio svoj veoma teški zadatak.

Jaka volja, jednodušnost i odlučnost članova ekspedicije, izvanredna oprema, a naročito privrženost i velike žrtve nosača Šerpa, omogućili su da su Maurice Herzog i njegov drug Louis Lachenal uspjeli osvojiti prvi vrh u Himalaji iznad 8000 metara. Ovu su pobjedu međutim skupo platili, i jedva došli do doline nakon nadčovječnih muka i napora. Francuski narod smatra ih sada svojim narodnim junacima.

Predavanje je bilo upotpunjeno odličnim dijapositivima i filmom što ga je snimio Marcel Ichac, tako da smo u bojama vidjeli divljinu i ljepote Nepala, kao i silne ledene stijene Anapurne. G. Ichac bio je već prije u Himalaji, pa se ovoga puta bavio uglavnom snimanjem.

Nakon predavanja priedio je direktor Francuskog instituta g. prof. Beis primanje u prostorijama Instituta, a sutradan oputovao je g. Herzog, u pratnji predsjednika Planinarskog saveza Jugoslavije posebnim kolima u Beograd. Nakon što je tamo održao dva predavanja, vratio se u Zagreb avionom u subotu ujutro, 18. listopada.

Prije podne gost je razgledao Zagreb, između ostaloga izložbu proizvoda tvornice »Jugovinil« i Etnografski muzej. Poslije podne održan je sastanak sa zagrebačkim alpinistima, na kojem je g. Herzog u drugarskom razgovoru dao našim alpinistima mnogo korisnih savjeta iz njegovih brojnih pohoda u visoke planine svijeta.

Poslije podne bilo je primanje kod francuskog konzula, a nakon toga održao je g. Herzog svoje drugo predavanje u prepunoj dvorani Radničkog doma. Ovoga puta bio je njegov dodir sa publikom još bliži i srdačniji. Nakon predavanja pozdravio ga je i zahvalio mu u ime svih planinara Hrvatske potpredsjednik Planinarskog saveza drug Dragutin Mlač.

U nedjelju ujutro oputovao je Maurice Herzog, u pratnji tajnice PSH drugarice Tonke Žic-Abrus i druga Petra Lučić-Roki iz Zagreba u Ljubljani. Za čitavo vrijeme njegovog boravka nismo imali osjećaj da je stranac, toliko je bio jednostavan i srdačan. Ostavio je na sve nas dojam pravog velikog alpiniste i velikog čovjeka.

P. L. R.

Planinarska izdanja

PLANINARSKA KARTA SLOVENIJE. LIST 1. JULIJSKE ALPE. Priredili: Dr. Valter Bohinec, Franc Planina, Cene Malovrh i Janez Planina. Narisal Vlasto Kopač. Merilo 1:75.000. Založba Planinska Zveza Slovenije. Tiskarna Ljudske Pravice u Ljubljani 1952.

Sjećam se, bilo je to jednoga kišnoga julskoga dana, kada se u Aljaževom domu vodila živa diskusija o potrebi izdavanja naših planinarskih karata. Glavnu riječ u toj raspravi vodio je Dr. Henrik Tuma, koji je upravo spremao svoje izdanje Imenoslovja Julijskih Alpa. To je bilo u vrijeme, kada se kod nas neposredno poslije Prvoga svjetskoga rata i među planinarima počelo ozbiljno raditi na sakupljanju naše narodne toponomastike, te su pored Tuminih članaka u Planinskem Vestniku i mojih u Hrvatskom Planinaru ugledali svjetlo naši prvi planinarski vodiči: Jugoslovenske Alpe Rudolfa Badjure, Plitvička jezera Dragutina Paulića i moja Medvednica. Otada je prošlo gotovo 30 godina i kad sam ovoga ljeta prolazio Julijskim Alpama sa novom kartom u ruci, živo su predmnom iskrslji likovi starih drugova, i ti razgovori, već davno zaboravljeni. Nema sumnje, da sama činje-

nica, da smo danas u mogućnosti da takovu kartu štampamo, predstavlja najbolji dokaz, koliki smo ogromni napredak otada ostvarili. I svakako treba dati priznanje i autorima i tiskari Ljudske Pravice, a prije svega Planinskoj Zvezi Slovenije, na učinjenom djelu. Meni pak neka bude dozvoljeno nekoliko napomena uz ovo izdanje naše prve prave planinarske karte većega razmjera.

Za osnovu svoje karte uzeli su autori jugoslavensku topografsku kartu 1:50.000, što ju je Vojni Geografski Institut stare Jugoslavije reambulirao 1929. g., a izdao 1932. g. Ostavljajući po strani pitanje, da li mjerilo 1:75.000 predstavlja najprikladniji omjer za planinarske karte u visokom gorju i da li tehnička izradba, kakva je na ovoj novoj planinarskoj karti, pruža u tom omjeru dovoljno mogućnosti za precizno prikazivanje kraja, u kojemu često prevladavaju veoma složeni karsni fenomeni, sve pitanja od ne male važnosti koja bi zaslужivala zasebnu diskusiju, našli su se autori pred teškim zadatkom, da u svojoj karti Julijskih Alpa obuhvate uz novooslobodene krajeve i one predjele, koji su i danas ostali van naše državne granice — u Italiji. A podaci naše topografske karte, koja je autorima služila kao osnova, upravo za te krajeve onstran stare državne granice od veoma su različite vrijednosti, te potiču najvećim dijelom sa starih austrijskih specijalnih karata, koje su bile izrađene na posve drugi način, a samo djelomično iz talijanskih vojnih karata. Kod toga se visine označene na *Carta d'Italia* 1:50.000 često razlikuju od onih na austrijskim kartama i za više od 10 m, pa tako i visinu izohipsa uzduž stare talijansko-austrijske granice nije uvijek lako dovesti u pravilan sklad. Kad još uzmemo u obzir, da je točnija reambulacija vršena samo unutar naših predratnih državnih granica i to prije gotovo četvrt stoljeća, onda nam je jasno, da je osnova za novu kartu prije svega zahtijevala temeljitu reambulaciju barem u krajevima u kojima se ona danas može sprovesti, a to su svi krajevi unutar naše državne granice. Nažalost takova reambulacija nije do danas sprovedena ni za našu topografsku kartu, a kako se čini, nisu je sprovedli niti autori naše planinarske karte. Samo tako se moglo desiti, da su mnogi nedostaci stare karte prešli i u ovu našu novu kartu.

Da spomenemo neke najkrupnije. Jedno od najvažnijih pitanja za čovjeka u kršu predstavlja voda. Zato je neophodno, da se u takovim predjelima svaka voda, bila ona izvor-voda, lokva ili snježnica, u karti točno ubilježi. I zaista u novoj planinarskoj karti ucrtana su u predjelu Krna pored Krnskoga jezera i »Jezero u Lužnici« i ono niže planine Duplje, oba ledenjačka jezera kojih nema u našoj vojnoj topografskoj karti. Ali zato nedostaju brojni izvori, koje nailazimo na putu od Zatolmina preko Počivala na Pretovče, kao što su onaj niže puta u sjenokošama kod sjenika između Vodela i Grmuča, te vrelo na planini Školj (1040 m) i jaki izvor neposredno iznad prijevoja Pretovče (1127 m). Ispravno je unesen izvor Mrzlica na sjevernom pobočju Mrzloga Vrha (1360 m), ali nije unesena lokva, koja više planine Na Lazu (na našoj karti označena kao pl. Pretovč) još dugo u ljetu drži vodu i služi za napajanje stoke. Svi su ti izvori bili još kaptirani za vrijeme Prvog svjetskog rata i u stalnoj su upotrebi. Isto tako nije unesena lokva, zadnji ostatak nekadašnjega ledenjačkoga jezera, neposredno ispod koliba na planini Duplje, više koje vodi markirani put iz Krnskoga jezera za Bogatička Vrata. U skupini Kanina na markiranom putu što iz Bovca iznad Plužne vodi na Koču Petra Skalara nalazimo povremeni izvor na planini Na Pečeh (pristup označen markacijom! Na našoj topografskoj karti krivo Na Psih!), te dva odlična stalna vrela nad planinom Gozdec u visini oko 1450 m i 1700 m. Pristup do ovih označen je markacijom, a zabilježena su i u Priročniku za planince Dr. A. Brileja na str. 70. drugoga izdanja! Nijedno od tih vrela nije označeno na turističkoj karti, a niti na našoj vojnoj specijalki! Jednako tako nije ni na jednoj karti ubilježen veoma važan i u vrijeme Prvoga svjetskog rata ograđen i mnogo upotrebljavani izvor na jugoistočnoj padini Ribežnovog Vrha (2019 m) uz stari još za Austrije markirani nogostup, što se iz visinskoga puta za prijevoj Čez Brežič (1699 m) ispod Črnelskih Vršića (2332 m), odvaja strmo nizbrdo kroz Kotle, Jamu, Rupu i Stari Utor na planinu Goričicu (1333 m), gdje

se sastaje sa novo markiranim putem za Vel. Vrh (2208 m). Kako je upravo čitav taj kraj velika bezvodna kamena pustinja, ima to vrelo prvorazredni značaj! Jedan bez sumnje od najljepših visinskih puteva u području Trente jest markirani put što iz Vršiča južnim obroncima Mojstrovke ispod Vel. Dnine kroz Rutarsku Trentu »na Rudi« vodi za Jalovec odnosno za Zavetišče pod Špičko. Tu se na jugoistočnom obronku Mize (1908 m), na mjestu gdje se nizbrdo odvaja označeni put za Rutarsku Planinu, kraj šumarske kućice, nalazi izvrsno jako vrelo, koje nikada ne presuši. A ni njega, kao što uostalom ni šumarske kućice, nema zabilježena ni na topografskoj, a ni na novoj planinarskoj karti!

Uzduž stare jugoslavensko-talijanske granice, naročito u području između Črne Prsti i Doliča na Triglavu, bile su, pored graničnih staza, a na talijanskoj strani djelomice i mulatijere, izgrađene brojne zgrade za graničare, koje su gotovo sve imale takoder i solidno izgrađene cisterne za pitku vodu. Kolikogod je veliki dio tih zgrada danas u ruševinama, to su cisterne još uvjek najvećim dijelom sačuvane i uporabive, pa ih je svakako trebalo ubilježiti u novu turističku kartu, a to tim više, što su upravo ove cisterne u tom karsnom kraju često jedini rezervoari pitke vode na daleko u okolini! Kako je na pr. prijatno, kad čovjek na vrhu Rodice (1962 m) ili negdje ispod Šije (1880 m) naidje na svježu pitku vodu! Bilo bi čak korisno, kad bi se narodna vlast zainteresirala za te cisterne, te ih obnovila i uredila. One bi mogle i te kako dobro poslužiti ne samo brojnim planinarima, nego i pastirima i njihovim stadima u tim inače bezvodnim krajevima.

Uopće je pitanju vode na karti poklonjeno mnogo premalo pažnje. Ne bi se inače moglo razumjeti, da su u dolini Vrata brojni izvori uzduž Bistrice ostali nezabilježeni, pa da ni sama Bistrica u svom toku više Turkove planine i uz Aljažev dom nije naznačena kao voda sa samo povremenim nadzemnim tokom.

Da pogledamo sada kako je sa toponomastikom? Tu pokazuje nova planinarska karta bez sumnje znatan napredak. Naročito je u tom pogledu težak predjel neposredno zapadno od naše državne granice, gdje najstariji sačuvani sloj slovenskih naziva djelomice prekrivaju novija furlanska i njemačka, te najnovija talijanska imena. O takovome redoslijedu naseljavanja govore nam ne samo historijski izvori od XI. st. unaprijed, kao što je to na pr. najstarija sačuvana isprava od 10. novembra 1090. o utemeljenju i granicama posjeda samostana u Moggio, poznata kao oporuka vojvode Kazelina, pa onda brojne daljnje isprave istoga samostana, u kojima se određuju ili potvrđuju granice imanja sve do u XVI. st., nego i brojni prvotno slovenski nazivi, koje su kasniji doseljenici Furlani, odnosno Nijemci i Talijani primili i prekrojili prema glasovnim zakonima svojega jezika. Tako na pr. planina Cregnudel, danas na sjeveru od Nevejskoga prijevoja, a nekada oznaka za čitavi najgornji dio Jezerske Doline, nije ništa drugo nego potalijančeno ime od Krajina Dol, ime, koje su u brojnim graničnim raspravama ovoga kraja kroz stoljeća u izvrima spominje. Cuesta Brusinizza = slovenski brusnica, Sondogna i Dogna = Dolina, Raccolana = Reklanica = Reka, Passo di Bieliga = Velika Prevala, La Plagnota (2030 m) = Planota, Spizze Plagnis (2336 m) ili lis Plagnis = Planina, Vrh planine, Cerguala = Crnala = Črnala (vidi Črnelski Vršiči), Mogenca = Mošenca = Možnica, Seissera = Zajzera = za jezera, i t. d., i t. d. Gdjekada novi doseljenici samo prevode toponomnika starosjedilaca. Tako na pr. Črni Vrh (1753 m) zapadno nad Zajzerskom Dolinom još se 1604. god. u jednoj ispravi spominje kao Tzerneurch, da poslije toga sa njemačkim doseljenicima postane Schwarzenberg, kakovoga ga nalazimo na austrijskim kartama sve do kraja Prvoga svjetskoga rata*. Kako daleko može ići takovo prevodenje neka nam posluži primjer svim posjetiocima Sondogne dobro poznati vrh sa triangulacijom od 2089 m. Na našoj turističkoj karti on je označen kao Poldnašnja špica, a jednak tako i na našoj vojničkoj topografskoj

* Ja naravno ne mislim ovdje na plansko mijenjanje toponomnika, kao što su to radile u našim krajevima talijanske i njemačke vlasti.

karti. Nijemci su ga prozvali Mittagskofel, a Furlani ga nazivaju Jof di Miezegnot. Nema sumnje, da je od svih tih naziva najstariji furlanski, jer je za stanovnike Canale di Dogna, koji su danas gotovo isključivo Furlani, taj vrh zaista ravno na sjeveru, dakle u »mezza notte«, dok za Nijemce, kojima on leži na jugu ili zapadu i Slovence, kojima također leži uglavnom na zapadu takav naziv nema pravoga smisla. Znači dakle, da su Nijemci svoj Mittagskofel preveli iz furlanskoga Jof di Miezegnot, a Slovenci danas ili iz furlanskoga ili što je u ovom slučaju još vjerojatnije iz njemačkoga naziva. Međutim je pravo staro slovensko ime toga vrha Stražica, jer se kao »Mons Stragica« spominje u historijskim izvorima već u XIII. st.

U toj komplikiranoj toponomastici, gdje su u posljednjih sto godina pored domaćih slovenskih, furlanskih i njemačkih imena, sa nacionalnim težnjama i turističkim prometom unesena brojna nova imena, često propagirana u školama, na kartama i u literaturi iz pretežno političkih motiva, nije uvijek lako pronaći pravu istinu i odrediti zaista onakova imena, kako ih je sam narod, koji tamo živi svome kraju dao. Za nas je to specijalno otešano time, što se pretežno radi o predjelima van naše državne granice, o spornoj zemlji, u kojoj je, ukoliko naš čovjek tamo i može putovati, takav rad skopčan s velikim poteškoćama. Nema sumnje da u tom pogledu naša nova turistička karta predstavlja veliki korak naprijed i zdravu osnovu, na kojoj će trebati dalje intenzivno raditi i postojeći toponomastički materijal nadopunjavati i ispravljati. Samo još dva upita: Nije li Bela Peit (2149 m) iznad Kaninske kuće možda ipak Bela Peč, a nedaleki izvor Bareit slovenački Bareč?

Na kraju nekoliko napomena o markiranim turističkim stazama. One su na karti izvučene crvenom bojom i upravo one daju glavnu »turističku« karakteristiku izdanoj karti. Prema tome bi one morale biti najsavjesnije ucrtane i apsolutno pouzdane. Nažalost tome nije tako. Ne samo da ima čitav niz označenih puteva, koji na karti nisu crvenom bojom izvučeni, nego ima i dosta izgrađenih puteva, koje ćete u našoj turističkoj karti uzalud tražiti. Od najkрупnijih propusta da spomenemo samo autcestu, što su je Talijani od Predelske ceste dolinom Mangartskoga potoka i obronkom Planje i Maloga Vrha izveli do samoga mangartskog grebena blizu Sedelca (2030 m), koja bi, ponovno opravljena, zbog svojih izvanrednih vidika, mogla postati prvorazredna alpinska atrakcija za automobiliste.

Nije zgodno što je linija državne međe označena jednakom crvenom bojom, kao što su označeni markirani putevi, a sasvim je nezgodno, što svi označeni putevi svršavaju na samoj državnoj granici, pa to, kao na pr. upravo na Mangartu, stvara pravu zabunu.

Od markiranih puteva, koji nisu označeni na karti crvenom linijom da spomenem samo neke. Tako staza što sa vrha Rodice (1962 m) preko planine V Prodeh vodi u Ravne i dalje se spušta u Knežu, te put koji iz Doma na Komni preko planine Govnjači i Spodnje Komne vodi na planinu Zadnji Vogel, ili u Kaninu put što od planine Krnice ispod Bandere (2038 m) vodi na Črnelske Vršiće (2332 m) i dalje u Možnicu, odnosno koji se ispod Ribežnovog Vrha direktno spušta na planinu Goričicu, ili u skupini Bovškoga Grintavca put koji preko planine Zapotok Čez Kanjo vodi na planinu Bukovec, i t. d. Sve nam to samo dokazuje, da se ne bi smjelo pristupiti izdanju nove karte, a da prije toga nije provedena reambulacija bar turističkih puteva ako ne i čitavoga terena.

Ali i pored svih ovih ovdje spomenutih nedostataka, izdanje ove naše prve turističke karte velikoga razmjera predstavlja bez svake sumnje događaj od prvo-razredne važnosti. Ona je živ svjedok napretka, što ga je naše planinarstvo u posljednja tri decenija u slobodnoj domovini postiglo i dobra osnova za dalji rad u tome pravcu. Ona neka bude podstrek našim planinarima da se sve više zanimaju za proučavanje toponomastičkih naziva, a nakladniku da i dalje sistematski nastavi sa započetim djelom. Samo neka to ne radi više bez ranije provedene temeljne reambulacije kraja, kojega misli na samoj karti obraditi.

Dr. Branimir Gušić

Kongres UIAA — Zell am See 1952.

U Austriji, 7. rujna ove godine, održan je kongres Međunarodne Unije Alpinskih Udruženja (L'Union Internationale des Associations d' Alpinisme) u malom izletničkom gradiću Austrije Zell am See. Pored delegata Planinarskog saveza Jugoslavije, ovoga puta učestvovali su delegati iz pojedinih republika. Na tom kongresu primljeni su u članstvo Unije Planinarski savez Hrvatske i Planinarski savez Srbije, dok su Planinarski savez Jugoslavije i Planinska zveza Slovenije već od prije bili učlanjeni.

Planinarski savez Hrvatske zastupali su drugarica Tonka Abrus-Žic, tajnik Saveza i drug Joža Engl, predsjednik nadzornog odbora.

Skup delegata bio je određen za 6. rujna popodne u hotelu »Lebszelter«. Istog dana, navečer u 8 sati, održano je predavanje o gorju Grossglocknera sa prikazom lijepog broja dijapositiva u boji. Predavanje su održali Austrijanci pokazujući ujedno i smjer tura koje će se izvršiti u slučaju lijepog vremena.

Sutradan ujutro, pošto su delegati zauzeli svoja mesta u svečanoj sali hotela, predsjednik Unije gospodin d' Arcis otvorio je pozdravnim govorom kongres. Kongresu nisu prisustvovali delegati svih članova Unije, no broj delegata bio je dovoljan da se može otpočeti sa radom i da zaključci kongresa budu pravovaljani. Kao službeni jezik kongresa određen je francuski, ali se moglo služiti i njemačkim sa kojega su se onda samo važnije stvari prevodile po tumaču na francuski i obratno. Ovaj je kongres trebao biti održan u Grčkoj, kako je to bilo određeno na kongresu prošle godine na Bledu, no zbog tehničkih razloga on je prebačen u Austriju. Kako Grci nisu poslali svoje delegate, to do nekog točnijeg objašnjenja nije došlo. Pošto su se delegati složili sa zaključcima donešenim na Bledu, trebalo je odrediti u kojoj zemlji će se održati kongres iduće godine. Predložena je Grčka, pa je nakon glasanja prijedlog usvojen.

Prijem novih članova u Uniju burno je i srdačno pozdravljen. Planinarski savez Hrvatske, sa svojim dosadašnjim radom i uspjesima, koje je postigao na polju planinarstva i alpinizma od oslobođenja do danas, potpuno je zavrijedio da postane članom međunarodne Unije, te kao takav pridoneše još više razvoju planinarstva kod nas i u svijetu, jačanju suradnje među prijateljskim zemljama i očuvanju općeg mira. Zato je još prije kongresa Savez Hrvatske dobio poziv da pošalje svoje delegate. Sada pak, poslije primitka u članstvo, ostali delegati imali su prilike da iz ekspozeta, kojega je pročitao drug Joža Engl, detaljnije upoznaju rad našeg Saveza, kao i osnovnu ideju planinarstva u našoj današnjoj stvarnosti. Iza toga primljen je u članstvo i Planinarski savez Srbije, koji je također upoznao delegate sa svojim dosadašnjim radom preko naknadno pročitanog ekspozeta.

Nakon završenog primanja novih članova predsjednik Unije podnio je iscrpan izvještaj o radu i uspjesima od prošlog kongresa. Iz toga brižljivo sastavljenog izvještaja mogao se u cijelosti vidjeti rad Unije kao organizacije za koordinaciju planinarskih udruženja u svijetu. Do ovoga kongresa u Uniji bilo je zastupljeno 26 udruženja predstavljenih sa 21 zemljom.

Daljnji rad Unije sastojao se u organiziranju međunarodnih kurseva. U tu svrhu bio je organiziran jedan kurs za rukovodioce turizma u Engstligenalu kao i kurs za spašavanje u planinama u Urnerbodenu.

Izdavačka djelatnost bila je slaba. Od zadnjeg kongresa publiciran je samo jedan bibliografski bilten, dok se drugi nalazi u pripremi.

Za službu spasavanja je predloženo da se načini koordinacija službe u svim zemljama te da se u tu svrhu organizira jedna komisija. Tim načinom unificiralo bi se stručno znanje svih momčadi u zemljama članicama Unije i dala bi se mogućnost da članovi službe spasavanja ovladaju novim tehničkim pomagalima u slučajevima nesreća. Zajedničkim radom upotpunila bi se iskustva, a ekipe bi mogle

učestvovati ne samo na svome području, nego svuda gdje se zato ukaže potreba. Komisija bi se također starala da pruži mogućnost nabavke novih tehničkih pomagača svim zemljama članicama Unije. Uporedo s time trebalo bi organizirati službu obavljanja telefonskim putem, kako bi se mogla pružiti što efikasnija pomoć.

Dalje se izvještaj odnosio na prijedlog unificiranja kartografskih znakova, o radu komisije osnovane za proučavanje penjačkih užeta, te o radu i problemima uspinjača. Nadalje je spomenuto da se nalazi u pripremi izdanje knjige: »Tri zadnja problema u Alpama« od Heckmaire u prijevodu na slovenskom jeziku.

Konačno izведен je resumé da je UIAA dokazala kroz svoj dosadašnji rad potrebu postojanja. Uspjesi zadovoljavaju, ali se može učiniti još više za stvar alpinizma, ako se proširi zajednička suradnja i poveća aktivnost svih članova na prijateljskoj bazi.

Poslije referata počela je diskusija. Ispočetka je bila hladna i suzdržljiva. No kada je došla izdavačka djelatnost na razmatranje, pokazalo se da Unija nije dovoljno obavještena o izdavanju u drugim zemljama osim svoje bliže okoline. Tako je na primjer časopis »Naše planine«, koji evo već ima četvrtu godinu izlaženja, bio mnogima nepoznat, a da su ga, nakon što je delegatima podijeljeno na ogled po nekoliko komada, našli izvrsnim i jednakom vrijednim ostalim sličnim časopisima. Dalje je potaknuta potreba o stvaranju jednog alpinističkog filma, sa motivacijom da dosadašnji filmovi još nisu uspjeli dati niti najosnovniju planinarsku vrijednost. Želja je da se planine prikažu gledaocima onakve kakove su u zbilji, bez unošenja filmskih scena, atrakcija i senzacionalnosti. Naši delegati govorili su o filmovima sa toga područja snimljenim u Jugoslaviji, te se kongres obavezao da ih UIAA nabavi i prikaže u ostalim zemljama. Na tome kongresu prikazana je također i naša publikacija: »Kroz visoke planine« od Zgage-Gropuzza o kojoj su se mnogi pohvalno izrazili.

Kod točke »služba spasavanja u planinama« razvila se vrlo bučna diskusija. Glavna zapreka u ostvarenju toga zajedničkog rada bila je, kako da se nađe način organizacije u samom tijelu UIAA, kao i nabavka novčanih sredstava za uspješno djelovanje. Materijalna baza je velik problem za zemlje gdje čitav dohodak leži u članstvu i gdje država ne vodi dovoljnu brigu o razvoju sporta i fiskulture. S naše strane kritikovano je da se tako važno pitanje suviše administrativno postavlja i skoro birokratski rješava, te da je potrebno pristupiti bržem rješavanju toga problema. Predloženo je također, da sam gospodin Gramminger, koji je mnogo pridonio za rješavanje problema u planinarskim nesrećama, osnuje privremenu komisiju kojoj će biti cilj da riješi problem organizacije i način rada ujedinjene Službe Spašavanja u planinama.

Poslije ovoga diskutiralo se o problemima pojedinih članica Unije. Pod točkom »razno« iznio je naš delegat krađu naše planinarske knjige na Mangartu od strane talijanskih vojnika i zatražio da se takav postupak javno osudi. Nakon još nekih rješavanja manje važnih problema, rad kongresa je bio završen.

Poslije podne održano je predavanje o kartografiji i kartografskim znacima. Na tom predavanju donešen je i prijedlog za jednoobrazno obilježavanje na planinarskim kartama.

Istoga dana naveče priređena je zvanična večera iza koje je bio prikazan vrlo zanimljiv program. Na programu su bile tirolske i planinarske pjesme sa narodnim plesovima. Veće je ostalo u ugodnoj uspomeni svih delegata.

Sutradan su priređene planinarske i alpinističke ture u gorje Grossglocknera. Nažalost, vrijeme nije bilo naklonjeno, tako da su kiša, snijeg i magla spriječili da utisci sa ovog kongresa budu još zanimljivi i još lješći.

K. D.

VIJESTI

Iz rada nekoliko planinarskih društava Zagreba

P. D. SVEUČILIŠTA »VELEBIT«

Ovo društvo radi od siječnja 1950. god. i okuplja studente i nastavnike zagrebačkog Sveučilišta. Danas društvo broji oko 1300 članova. Članstvo prisustvuje redovnim tjednim sastancima, na kojima se održavaju zanimljiva predavanja i priredbe koje često upotpunjene i vlastiti kinoprojektor. U »Velebitu« rade izletnička, markacijska, i skijaška sekcija, kao i alpinistički odsjek.

Izletnička sekcija brine se za organizaciju društvenih izleta, i često vodi članove u udaljenije krajeve.

Markacijska sekcija bila je ove godine naročito agilna. Obnovila je neke markacije na Medvednici, a ovog ljeta održala je na Velebitu svoj prvi tečaj za označivanje puteva. Tom je prilikom obnovljena stara HPD-ova markacija najvažnije poprečne magistrale Velebita: Medak—Struge—V. Paklenica—Starigrad, sa odvojkom od Struga na Vaganski vrh.

Alpinistički odsjek radi sređeno i odlikuje se čvrstom drugarskom povezanošću. Ovoga ljeta održao je odsjek početnički alpinistički tečaj u Martuljkovoj skupini Julijskih Alpa. Premda je teren bio loše odabran, a instruktorski kadar nedovoljan, tečajci su vrlo mnogo naučili i uglavnom samoinicijativno prepenjali Kukovu Špicu, Špik, Skrnaticu i Mojstrovku. Tom prilikom postavljena je spomen-ploča Ratku Čapeku, tehničkom referentu odsjeka, koji je lani poginuo u Špiku.

Najteži je problem društva stalna kriza rukovodećeg kadra. Specifičnost je »Velebita«, da svake godine gubi glavnu svojih najboljih članova. Kad završe fakultet, odlaze u privredu najstariji i najiskusniji. Time doduše društvo mnogo daje za razvoj planinarstva u ostalim krajevima Hrvatske, ali se mora stalno boriti za popunjavanje i izgradnju vlastitog mlađog kadra. Iсти je uzrok i stalnoj izmjeni članstva. Kroz ove tri godine, prošlo je kroz društvo 4050 članova ili drugim riječima, više od po-

lovine članarine tokom jedne, plaćaju novi članovi. Neriješen je također i problem ponovnog povezivanja s masama studenata na fakultetima, s kojima je izgubljen kontakt. Deset oglasnih ploča postavljenih na svim fakultetima, nije dovoljno iskoristeno.

Ove godine je društvo uredilo prostore, čitaonicu i knjižnicu, zahvaljujući dotaciji Savjeta za prosvjetu, nauku i kulturu. Održan je čitav niz logorovanja diljem cijele države, što je već postalo pomalo i tradicionalno za »Velebit«. Na devetnaest logorovanja učestvovalo je 370 članova, koji su proboravili u prirodi 2524 dana.

U Makarskoj je »Velebit« organizirao logorovanje za 70 brigadista sa Jablanice, studenata medicine, što je finansirao Savez studenata Jugoslavije. Osim toga, u tri ljetna mjeseca ferija, po još nepotpunim podacima, bilo je 39 izleta sa 269 učesnika, sa prosječnim trajanjem izleta po 3 i pol dana.

Posebno treba spomenuti uspjelu akciju grupe od 15 članova na Samarskim stijenama u Gorskem Kotaru. Početkom listopada o. g. po kiši i snijegu i gotovo golim rukama stavljen je pod krov za svega deset dana planinarsko sklonište sagradeno od drva. O tome je donešen posebni članak u ovome broju.

P. D. »ŽELJEZNIČAR«

Ovo društvo radi već tri godine, i broji danas oko 400 članova, uglavnom namještenika državnih željeznica, Direkcije Zagreb. Broj članstva je posljednje vrijeme znatno spao. Usprkos toga radi se i sada s uspjehom, te se svakog 1. i 3. utorka u mjesecu u 20 sati, održavaju članski sastanci i drže predavanja, koja pohoda 40—70 članova. Redovito se organiziraju nedjeljni izleti, uglavnom na Medvednici, Oštrec i Gorski Kotar. Društvo posjeduje planinarski dom na Oštrecu, koji je opskrbljen kroz čitavu godinu i radi bez deficit-a. Dom na Oštrecu je glavni objekt društvenih izleta i tu se održavaju i društvene zabave.

Propaganda društva služi se sa pet oglasnih ormarića, a knjižnica posjeduje osim svih izdanja PSH i komplet specijalnih karata Jugoslavije.

»Željezničar« ima vrlo agilnu markacijsku sekciiju koja je do sada označila čitav niz puteva u Samoborskom gorju: 1. Samobor—Palačnik—Oštrelj; 2. Samobor—Rude—Oštrelj; 3. Samobor—Braslovje—Oštrelj; 4. Oštrelj—Plješivica; 5. Lipovec—Oštrelj; 6. Veliki dol—Lipovečki dom. Postavljena je 21 putokazna tabla od željeza, ali su nažalost dvije već nestale. Napose treba spomenuti akciju markiranja Žumberka. Pozvana su na suradnju sva društva oko Žumberka, i u zajednici sa društvima u Jaski, Karlovcu, Novom Mestu i Ozlju izvedena je markacija: Jastrebarsko—Goljak—dolina Slapnice—izvor Slapnice—Kremenjak—Pogana jama—Sveta Gera. Postavljen je 7 putokaznih tabla; jedino još nije dovršena relacija Kremenjak—Pogana jama. Ove godine održan je u sekciiji i teoretski tečaj za označivanje putova. Alpinistički odsjek momentano dosta podbacuje, što je tim žalosnije, što ima dosta bogat inventar (među ostalima cipele, vjetrovke, i t. d.). Naročito se ističe svojim radom Spiljarska sekciija, koju vodi Vl. Redenšek. Sekcija vodi brigu oko uređenja Cerovačke spilje u Lici i Veternice na Medvednici. Posjeduje vlastitu stručnu knjižnicu i zbirku nalaza iz spilja, koja se nalazi izložena u vitrini u društvenim prostorijama. Ove godine su spiljari boravili 20 dana na Plitvičkim jezerima, istraživajući sistemske spilje i ponore toga kraja, u suradnji s naučnim institutima u Zagrebu.

P. D. »GRAFIČAR«

Društvo je osnovano u svibnju 1950. Okuplja oko 500 članova, od kojih je oko 65% grafičke struke. Svakog četvrtka održavaju se članski sastanci, a drže se predavanja i po poduzećima (ove godine 6 puta). U većim poduzećima smješteno je 5 oglasnih ploča, a jedan ormarić nalazi se u Frankopanskoj ulici. Ove godine bile su organizirane i 3 plesne večeri. U društву postoji i Alpinistički odsjek sa 15 članova, međutim radi po-manjkanja rekvizita i slabe povezanosti sa komisijom za alpinizam PSH rad je gotovo zamro. Izletnička sekциja daje vodiće za društvene izlete. Najviše se ide na gradilište novog doma na Medvednici, ali i na veće ture (Velebit, Julijske Alpe). Markacijska sekcija bavi

Kuća PD »Grafičar« na Medvednici
(Rudarsko sedlo)

Foto: V. Žigrović

se najviše radovima oko planinarskog doma i markiraju prilaza.

Društvo posjeduje planinarsko sklo-nište sa 10 ležaja kod ž. st. Vrata, koje je baza za izlete na Bitoraj, Viševicu, Tuhobić i Risnjak. Drugi objekt, koji će biti potpuno završen tek slijedeće godine, je planinarski dom na Rudarskom sedlu na Medvednici ispod Malog Sljeme-na. Kuća se nalazi već pod krovom, a dovršene su i instalacije, izuzev vodo-voda, koji će stajati oko 2.000.000 dinara. Dosada je utrošeno 6 milijuna, od čega je veći dio dao PSH, a ostalo sindikati i grafička poduzeća. Kuća će imati 9 soba sa 28 kreveta. Za sada je uređena čajna kuhinja, gdje se u nedjelju izletnici mogu okrijepiti.

P. D. »ZANATLJIA«

Društvo broji 700 članova, uglavnom zanatlija i članova njihovih porodica. Osnovano je u veljači 1951. Društveni sastanci održavaju se jedamput mjesec-но, a predavanja privuku i po stotinu slušalaca (na pr. predavanje o Durmitoru, o spiljama). Gotovo svakog mjeseca održavaju se i plesne večeri, koje do-nose finansijski prihod društvenoj bla-gajni. Društveni izleti održavaju se sva-kog tjedna, a dobro funkcionira i Putna blagajna. Njenih 196 članova omogućuje si plaćanjem uloga i veće ture. Česti su i turistički izleti autobusom, koji privuku po 50—60 uglavnom starijih članova. Najuspješniji su bili izleti na Triglav (28 članova), Risnjak, Klek, Zagorje. »Zanatlja« ima u planu ponovno zapo-četi rad s omladinom, koji je pao po-četkom ferija, zatim postaviti još 4—5 oglasnih ormarića, osim onog u Ilici, te preuzeti planinarski dom na Vugrovcu, urediti ga i likvidirati dugove.

P. D. »GRIC«

Društvo obuhvaća uglavnom namještenike trgovacko-komercijalne struke, te broji oko 1200 članova. Radi od studenog 1950. g. Društveni sastanci održavaju se dvaput mjesečno. Na predavanjima prisustvuje po 70 članova. Sveake nedjelje Izletnička sekacija organizira službeni izlet, ali se dosta planinari i samostalno. Priređuju se masovni izleti (2 puta na Kalnik, 3 puta Samoborsko gorje), a i kvalitetnije ture od nekoliko dana (Kamniške Alpe, Risnjak, Pohorje). Propaganda uređuje u centru grada 3 izloga i jedan ormarić, a raspolaze sa društvenom knjižnicom od 40 svezaka. Posebno treba spomenuti uspješan rad »Griča« na reorganizaciji poslovanja postolarske radionice »Planinar« u Adžijinoj ulici. Kad je »Planinar« preuzet od PSH bilo je svega dva radnika, a danas je rad tako razgranat da zaposljuje 22 radnika. Mjesečni profit povećan je od 60.000 na 600.000 dinara. Osim popravaka mjesečno se izradi po 50 pari planinarskih cipela po narudžbi privatnika. U planu je da se rad proširi i na tekstilne predmete (košulje, hlače, vjetrovke, naprtnjače i t. d.). Ovi artikli izradivati će se od Nove godine, ukoliko budu nađene prikladne prostorije, što je za sada najveći problem. Da bi rad bio što uspješniji, trebala bi sva planinarska društva korištiti ovu radionicu tako, da svoje najaktivnije članove nagradjuju njenim proizvodima. Društвima će biti podijeljene i doznake za njihove najzaslužnije članove, s kojima će moći naručiti kvalitetne cipele po mjeri, a uz pristupačnu cijenu od 4.500 dinara.

P. D. »RISNJAK«

To je društvo zdravstvenih radnika, koje radi od proljeća 1951. Od 900 članova registriranih u prvoj godini, 60% je iz raznih zdravstvenih ustanova. Danas je broj članova nešto manji jer svi nijesu obnovili članarinu. »Risnjak« se bori s mnogim poteškoćama, od kojih su najvažnije nedostatak vlastitih prostorija (sada se koristi prostorijama Očne klinike), te raštrkanost članstva po raznim zdravstvenim ustanovama sa različitim radnim vremenom. Radi održavanja kontakta postavljena su po gradu 3 oglasna ormarića, ali to nije dovoljno te propaganda ima pred sobom još vrlo teške zadatke. Kao dobra organizaciona forma pokazao se grupni rad po bolni-

cama i ustanovama, pa će se nakon sadašnjeg zastoja opet raditi u tom pravcu. Premda društvo nema svojih prostorija ni redovitih članskih sastanaka, uspjelo je organizirati tokom ove godine jednu zabavu i jedno predavanje o Kamniškim Alpama.

Velik dio društvenog rada organiziran je oko gradnje novog planinarskog doma kraj »Pongračeve lugarnice« na Medvednici. Gradnja je počela u travnju ove godine i gotovo svake nedjelje grupe članova dolaze na dobrovoljne radove. Kuća je već pod krovom a dovršena će biti u proljeće, za što su sredstva kao i inventar već osigurani. Dosada je utrošeno oko 1,000.000 dinara, a biti će utrošeno još oko pola milijuna. Osim PSH, pomoć je dalo i Mjesno sindikalno vijeće. Članovi su izveli vrlo dobru markaciju od tramvajske stanice u Črnomercu do novog doma. Drugi objekt oko kojeg se sada radi su drvena skloništa kraj lugarnice na Oštřici (740 m), preuzeta od Gradske šumarije. Nalaze se 20 minuta hoda od Tomislavovog doma, na zagorskoj strani Medvednice, a svega pola sata od sela Bistre. Kad se potpuno dovrše imat će po 30 ležajeva. Smještaj i noćenje moguće je već i sada; ključ se može dobiti kod lugara. Do Oštřice i njezinih skijaških terena vodi markacija, sa takozvane Činovničke livate. U društvu radi i izletnička sekacija, koja organizira masovnije izlete u zagrebačku okolicu, Risnjak i t. d.

P. D. »SLJEME«

Ovo je društvo namještenika PTT. Od 450 članova 50% ih je te struke. Društvo radi već dvije godine. U društvenim prostorijama održavaju se svakog drugog četvrtka članski sastanci sa predavanjima i filmovima. Ove je godine bilo 7–8 uspjelijih predavanja sa po 50 slušača (na pr. o Himalaji, Velebitu, Eigeru i Matterhornu). Uspjehu mnogo pridonosi to što društvo posjeduje vlastiti epidiaskop. U svrhu propagande uređuje se 5 oglasnih ormarića i jedan izlog, a uređena je i vlastita fotografска tamna komora s potrebnim aparatom, kojom se služi Foto-sekcija društva. Skijaška sekacija održala je na Pohorju u ožujku ove godine skijaški tečaj sa 28 učesnika, a ljeti je priredila 11 izleta na Medvednicu koji su vrlo dobro posjećeni (po 60–70 članova). Ekonomat posjeduje izvjestan broj skija, naprtnjača i druge opreme. Uspješno posluje i Putna blagajna, koja mjesečno priređuje 1–2 izleta sa 50% popusta.

Društveni izleti održavaju se svake nedjelje, a posebno treba istaknuti Partizanski marš na Velebitu povodom Dana ustanka. Trajao je 8 dana, a učestvovalo je 12 članova. Dobro su uspjela i dva izleta u Julijske Alpe sa 4 učesnika i Prvomajski izlet u Zagorje, koji je trajao 3 dana.

P. D. »DOM JUGOSLAVENSKE NARODNE ARMIJE«

Ovo društvo broji oko 150 članova. Djeluje dvije godine, i služi se prostorijama, koje mu stavlja na raspolaganje Dom JNA u ul. Crvene Armije. Svake sedmice se održava članski sastanak, a posebno su bila organizirana, tokom ove godine, 3 uspjela predavanja za širu publiku, tako da je prisustvovalo i mnoštvo neplaninara iz dotične komande. Društvo organizira redovno svoje izlete u blizu i dalju okolicu Zagreba. Prisutnje prosječno 10—20 članova. U društvu rade klizačka, gimnastička i skijaška sekcija. Posljednja je vrlo aktivna zahvaljujući neobičnom interesu članstva. U ovoj sezoni bit će organiziran na Medvednici veliki skijaški tečaj sa 70 tečajaca.

P. D. »RUNOLIST«

Društvo djeluje na području Stenjevca već preko 2 godine. Sada broji nešto preko 100 članova raznih profesija. Služi se prostorijama Doma kulture u Stenjevcu, gdje se održavaju i redoviti članski sastanci. Unutar društva postoji i Alpinistički odsjek, koji se bavi više propagiranjem pohoda u teže pristupačne planine, negoli tehničkim usponima. Sastanci Odsjeka održavaju se svakog četvrtka u 18 sati. Društvo je nedavno organiziralo svoju prvu zabavu, koja je donijela toliki prihod, da se je riješilo svojih dosadašnjih dugova.

P. D. »MEDVEDNICA«

Ovo je društvo osnovano u maju ove godine, pa je prema tome jedno od najmlađih zagrebačkih društava. Okuplja u svoje redove uglavnom radnike i službenike Narodnog odbora grada Zagreba i sada broji oko 200 članova. Reorganizacija NOGZ, koja je uslijedila nekako istodobno kad i osnivanje društva, donekle je utjecala i na njegovo organizaciono učvršćenje, jer je došlo do mnogih personalnih promjena i formiranja radnih jedinica na posve novoj

osnovi. Jedna od poteškoća je smještaj mnogobrojnih radnih jedinica na raznim predjelima grada. Mladi i agilni članovi »Medvednice« uspjeli su do danas organizirati nekoliko lijepih pohoda u naše planine u Sloveniji i Gorskem Kotaru.

P. D. »SESVETE«

Društvo je osnovano u Sesvetama u rujnu ove godine. Preuzeo je inventar i planinarsku kuću na Vugrovcu (Medvednica) od rasformiranog P. D. »Prigorac«. Do sada je održano nekoliko sastanaka i izleta do planinarskog doma na Vugrovcu.

Ž. P.

O OSNUTKU P. D. HRAŠĆINA

Još u mjesecu ožujku ove godine u malim selima Hrašćini i Trgovištu (Hrvatsko Zagorje) na jednom sastanku formirana je planinarska sekcija. Odmah je u sekciju pristupilo dvadeset članova, koji su se redovito sastajali. Na sastancima čitani su članci iz »Naših planina«, a održavana su i predavanja. Također je održano i nekoliko prigodnih predavanja na izletima, kao na pr. na samom vrhu Kalnika, gdje je govoren o geografskoj i historijskoj prošlosti tog kraja.

Surađujući sa dramskom sekcijom planinari su uvježbali dva igrokaza te ih prikazali koncem mjeseca lipnja.

Broj članova sve više raste, jer su u sekciju pristupali novi, iz susjednih sela Budinčine i Zajezde. U mjesecu rujnu formiran je inicijativni odbor za formiranje društva. Na osnivačkoj skupštini veoma uspješan referat o planinarstvu održala je učiteljica Josipa Začić, koja je upoznala sve prisutne o zadatacima planinarstva i lijepo prikazala naše krajeve i njihove ljepote.

U plan rada društva unijeto je između ostalog i markiranje novog puta na Ivančicu. Markaciju tog puta izveli su učitelji — članovi ovog društva i nazvali ga — učiteljskim.

Brigu za održavanje puta preuzeli su referenti za markaciju Adalbert Peponik i Vitomir Tešija, učitelji osnovne škole Zajezda.

Sve upute o tom putu na Ivančicu mogu dobiti planinari kod P. D. Hrašćina.

Društvo imade također i podmladak planinara - pionira, njih 30, sve učenika i učenica V. i VI. razreda osnovne škole Hrašćina.

B. P.

Nekoliko riječi o fotografiji

Najljepši je dar za planinara foto-amatera kada može zadržati utisak pogleda, koji mu se pruža u planini. Neprekidno promatrati daleke planine pokrivenе snijegom kako se preljevaju u dugim bojama i zrakama sunca na izlasku ili zalazu, sve to izaziva trenutke divnog uzbudjenja. Ovaj prizor ponoviti znači doživjeti onaj isti užitak, koji nam se je pružio, kada smo ga prvi puta vidjeli. Što je nekada bio san utopista i nešto nedostizivo, danas je stvarnost — pristupačno gotovo svakome. To je ispunjeni san fotografije u pravom smislu riječi.

Naše pamćenje zadržava pogled samo kratko vrijeme, a sada mi možemo u svako doba ponoviti iznenadjenje koje nam pruža neki pogled. Doduše, na ovaj način se naše gledanje svodi uglavnom na neko čitanje, mi opipavamo pojedinosti i iz njih razabiremo »značenje« kao kod poteza u pismu. Mi bismo dakle u geteovskom smislu opet učili gledati u smislu promatranja, a ne u smislu znanja.

Što je pronalazak tiskarstva bio za misao i izgovorenu riječ, to je uvođenje fotografije za pojave i njihov prikaz u slici. Fotografija je cjelokupnost svih postupaka, s kojima se pomoću vidljivih ili nevidljivih zraka svjetlosti i izvjesnih na svijetlo osjetljivih slojeva proizvode trajne slike predmeta i pojave svjetla koji nas okružuju.

Danas gotovo ne postoji grana nauke i tehnike ili metode istraživanja, koja se ne služi sa fotografijom. Mi nismo dovoljno svijesni u kojoj mjeri fotografija potpomaže naš kulturni napredak. To je rezultat žilave borbe od nekoliko desetaka godina; što to znači za čovječanstvo, to može u prvom redu biti jasno samo onome, tko je pratio historijski razvoj fotografije.

Značenje fotografije kao i mogućnosti njene primjene u stalnom su porastu. Svejedno, da li se radi o ljubitelju, koji se bavi fotografijom radi zabave ili sporta, ili pak o profesionalnom fotoreporteru ili naučenjaku, sve je to skupa jedna mala grančica velikoga stabla fotografije, koja je u zadnjih stotinu godina izrasla u imponantnu veličinu.

Svaki fotografski postupak ima jednu optičku i jednu kemijsku podlogu. Optičko-fizikalna i kemijska istraživanja su zajedno s iskustvom prakse stvorili preduslove za onu visoku usavršenost, koja je u današnje vrijeme učinila fotografiju jednim od najvažnijih i najnužnijih sredstava za slikovni prikaz svih mogućih predmeta. Svijetlo i sol osjetljiva na svijetlo su potrebni faktori za tu svrhu. Njihovo svršishodno i racionalno iskorištavanje u praksi, poznavanje njihove raznolike zakonitosti i svojstava brojnim pomoćnim napravama i raznim tehnikama to je sadržaj i cilj svake fotografске nastave.

Pod svijetлом u fotografском smislu podrazumijevamo sva ona fizikalna zračenja, koja mogu izvjesne kemijske sastojine na pr. srebrne soli, bromovo srebro, klorovo srebro, jedno srebro ili željezne soli u njihovo biti izmjeniti. Ovamo se ubrajaju pored vidljivog svijetla, koje je najvažnije, a koje zrači sunce kao dnevno svijetlo i električni izvori svijetla, prah za bljeskovito svijetlo ili druga svjetleća tjelesa, kao umjetno svijetlo, te također i one zrake, za koje je naš vidni organ potpuno neosjetljiv, a to su poglavito ultra crvene i ultra ljubičaste zrake, kao i Röntgenove i gama zrake.

Pored amaterske i ostalih grana fotografije, reprodukcija igra danas veliku ulogu. Ona omogućuje, da se za kratko vrijeme snime potrebni tekstovi iz novina, časopisa, knjiga i t. d. Ona omogućuje tehničaru da tako rekući bez gubitka vremena snimi projekt, ukratko ova grana fotografije omogućuje, da se najtočnije i brzo snime i razni crteži, planovi, tabele sa brojkama, pisma, dokumenti i t. d. Reprodukcija čini mnogim ustanovama, poduzećima i tehničkim kancelarijama velike usluge. Ovako snimljena i pohranjena dokumentacija na mikro-filmu zauzima vrlo malo prostora, a može se prema potrebi pomoću mikročitača projicirati, da bi se onda željeni tekst ili crtež pomoću aparata za povećavanje dobio na željenoj veličini i potom umnožio.

U reklami fotografski snimak može bez sumnje da djeluje uvjerljivo u pogledu kvaliteta proizvoda. U kriminalistici on predstavlja dragocjeno pomoćno sredstvo za iznalaženje falsifikata, krivca i uzročnika nesreće. Isto je tako od značenja u meteorologiji, biologiji, političkoj, historijskoj i školskoj nastavi, uopće u općoj naobražbi. Svaki nastavnik mora priznati odgojno djelovanje fotografskog snimka. Jedino zahvaljujući fotografiji možemo imati pravilnu predodžbu o drugim zemljama, gradovima, planinama, polarnim krajevima, pustinjama, o dalekim morima itd.

Za izviđanje zemljišta u ratu, za snimanje i premjeravanje zemalja, gradova i teško pristupačnih terena, fotografija pruža dragocjenu pomoć. Ništa manja nije njen uloga na filmu i rentgenografiji, spektrografiji, mikrofotografiji, astrografiji, itd. Još mnogo dokaza bi se ovdje moglo navesti, pomoću kojih bi se bez sumnje još jače moglo potkrijepiti značenje fotografije.

Optička industrija u Zagrebu, uočavajući naprijed navedeno, iako se nalazi u stadiju svojeg najranijeg razvitka, pored raznih pomagala za vid kao što su na primjer stakla za naočale od 0.00 do —20.00 dioptrija u sferičnim djelovanjima, te razne optičke sisteme za optičke instrumente, uključivo i objektive za foto aparate, aparate za reprodukciju i povećanje, sa uspjehom proizvodi kompletne aparate za reprodukciju, aparate za povećavanje, mikročitače i razni drugi pribor za fotolaboratorij. Svi ovi proizvodi ne zaostaju za ekvivalentnim inostranim proizvodima.

Sa ovdje navedenim sredstvima može svatko, kome je to potrebno, osjetiti blagodati savremene fotografije.

Erik Kopelman

UPOZORENJE POSJETIOCIMA SNJEŽNIKA

Planinarski dom na Hrv. Snježniku nije zasada stalno otvoren, pa je prije uspona na Snježnik potrebno uzeti ključ od doma u Planinarskom domu na Platku.

KALENDAR PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE ZA 1953. g.

Izšao je iz štampe Planinarski kalendar za 1953. godinu u većem formatu i bogatijoj opremi od kalendara za prošlu godinu. Između ostaloga sadrži i najnoviji popis svih planinarskih domova u FNRJ.

Cijena kalendaru iznosi Din 50.—, može se dobiti preko Planinarskog saveza Hrvatske, Zagreb — Gajeva 2a, tekući račun »Naših planina«.

Planinarska društva mogu dobiti kalendar po Din 45.—, ako uzmu veći broj primjeraka.

Casopis »NAŠE PLANINE« izlazi u 6 dvobrojeva na godinu, sa tekstom koji odgovara prostoru 12 brojeva, i sa umjetničkim prilozima.

Godišnja pretplata iznosi Din 300.—, a može se plaćati i polugodišnje (dva puta po Din 150.—). Pojedini broj stoji Din 70.—. Pretplata se uplaćuje putem tekuća lista kod Narodne banke u Zagrebu na broj 401-9333127.

Rukopise, narudžbe, oglase i reklamacije prima uredništvo lista »NAŠE PLANINE«, Zagreb — Planinarski savez Hrvatske — Gajeva ul. 2a polukat, telefon 37-316, a stranke se primaju poslije podne u prostorijama uredništva Gajeva 5 (bivši Maricev prolaz).

Cijena ovom dvobroju je Din 70.—.

Rukopisi za časopis »NAŠE PLANINE« treba da su pisani strojem na jednoj strani papira sa razmakom između redova i potpisani punim imenom uz naznaku adrese. Rukopisi pisani tintom, na obje strane papira ili bez razmaka među redovima ne će se primiti.

Primljeni rukopisi se ne vraćaju, dok se fotografije vraćaju odmah nakon uvrštenja.